

România literară

Apare săptămînal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

9 - 15 iunie 1999
(Anul XXXII)

23

UN DAR FĂCUT PAPEI

(pag. 12-13)

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Monica LOVINESCU: Cui îi este frică de... Tacit?

(pag. 7)

Plasa de prins fluturi

(pag. 14-15)

ANNES 99

ÎN DEZBATERE

Ultimul război ideologic al secolului

(pag. 20-21, 22-23)

• Inevitabila rațiune

(pag. 19)

Mituri, clișee, curiozități

(pag. 3)

BUFTEA POLITICĂ

(pag. 2)

Studii eminesciene

EDITURA Timpul din Reșița, condusă de dl Gh. Jurma, și care mi-a reeditat *Metamorfozele poeziei* în 1996, împrejurare în care am și luat cunoștință de existența ei, are inițiativa unei serii de studii eminesciene, ajunsă, iată, la volumul al patrulea. Primele două sînt din 1998: Constantin Cubleşan, *Luceafărul și alte comentarii eminesciene* și Gh. Jurma, *Eminescu, gând și cînt*. Următoarele două, din 1999: Eugen Todoran și G.I. Tohăneanu, *De ce Eminescu?* și Mircea Popa, *Mihai Eminescu, contextul receptării*. Ideea unei astfel de serii, incontestabil fericită, pare să-i fi venit editorului de la felul în care Todoran și Tohăneanu au ajuns autorii unei cărți de 300 de pagini și anume dînd curs invitației unui ziar timișorean de a susține săptămînal o rubrică Eminescu. Ocazia face critica la fel cum tonul face muzica. În 1989, anul centenarului morții poetului, dl Teodor Bulza, redactor șef la *Drapelul roșu* din Timișoara a solicitat celor doi cunoscuți profesori universitari să colaboreze cu scurte articole, fiecare în specialitatea sa, consacrate lui Eminescu. *De ce Eminescu?* este chiar titlul rubricii din ziar a lui E. Todoran. A d-lui Gh. Tohăneanu se cheama *Creșterea limbii românești*. Cele vreo optzeci de texte astfel scrise formează conținutul volumului recent. Editura Timpul a reînnoit, cum s-ar zice, ocazia.

Anul trecut, comentînd "bătălia" din jurul lui Eminescu provocată de cîteva comentarii din *Dilema* și *România literară*, îmi exprimam convingerea că nu-l sărbătorim ca lumea pe poet doar prin evocări pioase la aniversări. În orice cultură serioasă, aniversările devin prilejuri de reeditare și de bilanț critic. La noi, dincolo de fotografia poetului pusă pe foaia de copertă a revistelor literare de la mijlocul lui ianuarie și, respectiv, iunie, nu mai e mare lucru. Articolele de pe spatele fotografiei, dacă pot spune așa, sînt lăcrimoase și stereotipe. Ideea editurii reșitene e cu afit mai demnă de a fi semnalată: ea vine, într-un fel, în întîmpinarea dorinței multora dintre noi de a profita de marile aniversări spre a repune în discuție și a readuce în actualitate operele trecutului. Bibliografia critică eminesciană se îmbogățește, grație acestei inițiative, cu cîteva titluri. Și, referindu-mă bunăoară la cele de anul acesta, trebuie să constat că ele sînt incontestabile pentru viitoarea cercetare eminesciană. Istoric literar cu solide cunoștințe, regretatul E. Todoran a profitat de oportunitatea rubricii de ziar ca să deschidă cîteva foarte importante căi de acces spre opera lui Eminescu. Analizele stilistice ale d-lui Tohăneanu n-au concurență în publicistica de astăzi. Și cînd obiectul lor e limba poetului *Scrisorilor*, nu mai e nevoie să spun cît sînt de interesante și de savuroase. La rîndul lui, dl Mircea Popa propune cîteva utile sugestii legate de receptarea operei. Cînd te gîndești că polemica în jurul lui Eminescu de acum nu ar ține tocmai de receptare, nu poți să nu privești cu interes studii precum cele ale d-lui Popa, chiar dacă ele au în vedere momente ceva mai vechi, de la sfîrșitul secolului trecut și din prima parte a secolului nostru. Aducerea la zi a temei ar lămurii o mulțime de lucruri și ar da o greutate mai mare discuțiilor de felul celor menționate mai sus. Dl Popa a aruncat mînușa. Cine o va ridica?

CONTRAFORT

de *Mircea Mihailescu*

BUFTEA POLITICĂ

NU ȘTIU dacă, în ultimii zece ani, a avut cineva răbdarea să clasifice partidele politice de la noi în funcție de limbajul vorbit de membrii acestora. O astfel de analiză ar duce, sunt singur, la concluzii pline de semnificații. Trec peste faptul că, în general, în România se vorbește din ce în ce mai insuportabil. Ca niciodată, "mahalaua" și "elita" își împart întâietatea în privința stabilirii etaloanelor negative. Nici n-ar putea fi altfel, de vreme ce, în majoritatea cazurilor, viața noastră publică reprezintă deversarea, de-a valma, a reziduurilor sociale în ceea ce ar trebui să fie vasele de aur ale democrației.

Amuzantă la început, pretenția țărăniștilor de a folosi și azi un limbaj ce-și va fi având șarmul și eficiența pe vremea lui Maniu și Mihalache, un limbaj contemporan cu sămănătorismul și pășunismul, începe să irite. Nu numai prin formă, ci și prin conținut: e destul să pui alături de cuvântul "frunțas" (adevărată marotă a țărăniștilor!) nume precum Diaconescu, Galbeni, Lupu, Tepelea, Dejeu - ca să nu mai vorbesc de Oprea ori Vasile - pentru ca efectul comic să se stărnească de la sine. La așa partid, așa "frunțasi"!

Nu cred că lucrurile stau mai bine nici în formațiunile care au dau neașismul pe pășarismul occidentalizant. Nu e suficient să spui "convenție" în loc de "plenară", "lider" în loc de "prim-secretar", "a implementa" în loc de "a pune în practică indicațiile toașului" pentru ca peisajul să se schimbe de la sine. Rostite de oamenii politici actuali - mulți dintre ei lupi în blană de miel -, ele sunt tot praf în ochii naivilor. Mi-e din ce în ce mai teamă că actuala clasă politică nu poate fi reformată: ea trebuie, pur și simplu, înlocuită. Cu cine? Cu cei care, în 1989, s-au revoltat împotriva cnutului bolșevic. Or, cine-și mai aduce aminte de "revoluția tinerilor"? Mai nimeni. Din acest punct de vedere, un articol al lui Cornel Nistorescu, centrat pe ideea necesarei infuzii de tineri în viața publică românească e salutar. Puținii politicieni tineri ajunși în funcții de răspundere fac o figură infinit superioară incapacității crase a "experimentaților" (eufemism pentru "ramoliți").

Un "frunțas" țărăniștilor și un "lider" liberal - ca să respect convențiile noii / vechi limbi de lemn -, chemați la ordine de un moderator de televiziune veșnic încrunțat, au reușit, de curând, să dea întreaga măsură a distanței ce-i separă de realitățile vieții. Îi priveam și nu-mi venea să cred: șmecheria de cartier, tupeul de peluza a doua și aroganța ciocoiască erau egal distribuite, astfel încât "liderul" concursa în privința nesimțirii și a obrazniciei cu "frunțasul", ași, amândoi, ai impertinenței reci, disprețuitoare, proiectată spre telespectator de la înălțimea găunoșeniei politice, din avionul arogant al puterii.

Sunt sigur că cei doi politicieni nu se înțeleseseră dinainte. Nici nu aveau cum - doar se numără printre ațățătorii vrajbei dintre partidele lor respective! Cu toate acestea, respingeau la unison, cu ușurință unor maestri ai eschivei, toate afirmațiile - bine argumentate și documentate - ale moderatorului. Ei negau, amuzat-indignați, orice idee neconvenabilă a partidelor din care proveneau și, firește, lor înșile. De-a dreptul impresionantă era tehnica de a nu răspunde niciodată direct la întrebare. Iar când răspundeau, mai bine n-ar fi făcut-o: atât de alambicat și de presărat cu minciuni era adevărul pipernicit ce le ieșea din gură, încât ți se făcea lehamite să-i ascuți. Înutil să spun că am renunțat, după vreun sfert de oră de indignare, și am închis tele-

vizorul. Probabil așa vor fi făcut mulți alții.

Nu-mi propun să atac încă o dată partidele aflate la putere. Am făcut-o - inutil - de prea multe ori. Însă nu pot rămâne impasibil la degradarea care a cuprins clasa politică de la noi. Oamenii normali până ieri - iar vreo câțiva de-a dreptul capabili! - s-au metamorfozat în niște roboți insensibili odată ce, sultanizați, devin victimele cohortelor de cadăne-secrete și eunuci pripășiți prin birourile parlamentare, gata să le citească în jocul sprâncenelor cea mai neînsemnată dorință. Firește, n-am naivitatea să-i cer politicianului să fie milos ca o soră de caritate. Dar nici ipostaza aceasta de Bulă travestit în Macho-man nu mă prea încântă. Prinși în mecanismul puterii, ei își pierd însușirile umane, dobândindu-le - aproape fără excepție - pe cele mai murdare și degradante ale antecesorilor.

Revolta cvasiunanimă a cetățeanului împotriva politicianilor e vizibilă nu doar în votul negativ tot mai accentuat. Revolta e trădată și de alți indici: numărul nehotărâților - adică al celor care ezită între două rele: unul știut de pe vremea lui Iliescu, celălalt descoperit acum, sub Constantinescu -, precum și absenteismul masiv de la urne. Sunt simptome de suprafață - dar cu atât mai dureroase - ale dezamăgirii omului de rând față de cei trimiși să-l reprezinte în înaltele structuri ale puterii.

Petrecându-și suficientă vreme cu această indelețnicie, destui români pot fi considerați, de-acum, politicieni - măcar în sensul de dicționar al termenului. Șmecheri, vicleni, sforangii, unși cu toate alifiile, capabili să iasă, prin simpla artă a datului din gură, și dintr-un seif - le lipsește un singur lucru. Inefabil, dar esențial: patriotismul. Printr-un straniu proces de erodare morală, ei transformă actul politic al exercitării funcțiilor publice într-o afacere privată. Cu cât mai privată, cu atât mai grasă. Forma supremă a nerușinării lor - după cum scria de curând cineva - e așa-zisul "drept la imagine". Care imagine? Imaginea de lupi hămesii, alergând disperati după căpățuială? Mascarea îndărătul "intereselor partidului" a celor mai josnice ambiții personale?

Ceea ce uită, indiferent de culoare și direcție, politicienii români aflați în activitate e că partidul nu e doar șleah de profitori care se înfige cu nerușinare la ciolan. Din păcate pentru ei, partidul sunt și cei care i-au votat. Or, aceștia sunt - conform principiului resentimentar al funcționării vieții politice din România - cei dintâi de care partidele ar dori să scape. Confruntarea cu electoratul e o penitență vecină cu coșmarul. Obligați să respecte minimele cerințe ale democrației, după ce au trăit patru ani în perfectă izolare fonică de zgometele neplăcute ale străzii, ei se văd constrânși, un scurt interval, să renunțe la traiul dulce și să dea față cu dezmoșteniții soartei de al căror vot au - totuși! - nevoie.

Există, însă, un indice la care politicienii noștri sunt demni de admirat: tăria nervilor. Sau, mai bine zi, grosimea obrazului. Într-adevăr, îți trebuie o nerușinare ce frizează eroicul pentru a te prezenta senin la cerșitul de voturi, după ce patru ani ai mințit fără să clipești, ai profitat cu abjecție sau ai trândăvit cu spor. Și la acest capitol, diferențele se șterg ca prin minune. Fie "lideri", fie "frunțasi", fie "primi-secretari", fie "domni" sau "tovarăși", ai noștri se întrec în mârșăvii. Îi privești uluit și înțelegi, în fine, de ce a falimentat cinematografia românească: pentru că platourile de la Buftea s-au mutat, *in corpore*, pe scena politică!

POST-RESTANT

de *Constanta Buzea*

ȘI VRÂND să mă țin de promisiunea făcută în numărul trecut, iată încerc să transcriu pe spațiul întreg al rubricii cât mai mult din poemul fără titlu pe care mi l-ați trimis. Ca să vă risipesc îndoilele mărturisite, asupra valabilității a ceea ce faceți, și ca să fie ca un *debut*, aici, cu toată convingerea că gestul nu mi-e nici pripit, nici exagerat. Nu spun că în acest stil de o sfâșietoare sinceritate și franchețe, de un trist până la Dumnezeu umor, nu s-a mai scris. Spun că am încredere, că punctul de pomire este curat, inteligent, convingător: "camera plutea într-o beznă pe care n-o cunoșteam/ ceasul fugea împrejurul patului scoțând strigate deznădăjduite/ pachetul de țigări se fuma singur și/ aparatul de radio, deschis, transmitea numai marșuri funebre./ ce se întâmplă, mi-am spus, punându-mi/ repede halatul pe umeri, care, și el, refuza să mă îmbrace/ bucătăria era plină de apă murdară/ pe suprafața căruia pluteau mari leșuri/ umflate de animale necunoscute,/ totuși, ceva nu e în regulă, mi-am spus în timp ce-mi luam doctoriile/ pastilele astea așeară erau verzi/ și acum sunt roșii./ reșoul mârâie amenințător și încearcă să mă muște/ ce se întâmplă, mi-am spus, îl cunosc de ani de zile, îl domesticisem deja/ totdeauna m-a slujit cu bunăvoință./ merlele aduse așeară de Liliana erau putrede/ dar căldarea de gunoi înflorise./ totuși ceva nu e în regulă, mi-am spus/ în timp ce mă uitam după borcanul de ness/ hainele din șifonier se bateau, covorul era plin de nasturi învineți/ când am vrut să mă spal din țeava robinetului au căzut trei picături de sânge/ foarte frumoase, ce-i drept, aveau marginile stelate și o pulsație caldă./ doamne dumnezeule, m-am întrebat atunci îngrozit/ făcând o recapitulare a tot ce mi se întâmplase în dimineața aceea: oare nu cumva am uitat să plătesc întreținerea?" (I); "măinile îmi zvâcnesc singure pe hârtia mesei/ e o nedreptate, îmi spun clatinându-mă fără rost prin bucătăria goală/ afara plouă de trei zile, n-am unde să mă duc, nimeni nu vine pe la mine/ tristețea a făcut paianjeni la colțurile casei/ mă uit pe fereastră de două ore încoace și nu văd nimic./ totuși, continuu să mă uit pe fereastră cu încăpățănare/ imposibil să nu treacă măcar un om, unul singur/ m-aș bucura și eu puțin/ considerând că nu sunt chiar atât de măr./ e o nedreptate, îmi spun clatinându-mă fără rost prin bucătăria goală/ măcar să fi avut un câine/ de ce mama naibii nu mi-o fi cumpărat și eu un câine?/ azorică, să strig, și el să vină/ azorică, puiule, simt că nu mai pot/ viața, aiasta câtă e, mi se scurge printre degete/ aș putea sta în casa asta o sută de ani/ și nimeni, o sută de ani, nu ar trece pe la mine./ din ochi încep să-mi curgă lacrimi/ azorică, puiule, e o mare nedreptate/ simt că nu mai pot, viața mi se scurge printre degete/ nici să beau nu mai sunt în stare/ dar el nu e decât un câine/ ce să înțeleagă un câine?" (II); "m-am întâlnit cu ingerul și am făcut o plecăciune îngustă/ ingerul nu mi-a răspuns./ ușor confuz, am lărgit plecăciunea: semăna, acum, cu o umbrelă/ ingerul nu mi-a răspuns./ transpirat din creștet până-n tălpi, m-am aplecat atât de mult încât/ am atins cu fruntea iarba/ ingerul nu mi-a răspuns./ doamne, am murmurat reflex, simțindu-mi gura deodată uscată/ ce pedeapsă mă așteaptă pentru impolitețea mea?/ ...ți-am spus de atâtea ori să fii atent la ingeri/ sunt niște fapuri atât de imprevizibile și de capricioase/ atât de imprevizibile și capricioase/ să vezi ce-o să-ți facă ingerul, să vezi./ și am lăsat plasele din mâini, m-am trântit cu fața în jos, îmbrățișându-i picioarele/ ingerul a tresărit speriat și a făcut un pas înapoi/ cine e, a strigat el, cine ești, răspunde/ nu profita de mine pentru că sunt orb" (III); "în fiecare zi când ieșeam din casă mă întâlneam cu o gură de canal/ deschisă ca o floare/ gura de canal părea că mă așteaptă./ dar eu treceam zămbitor înainte, priveam printre arbori atent la culon.../ și o ignoram./ zi de zi gura de canal era tot mai aproape de intrarea blocului./ într-o seară, ducând gunoiul, am întâlnit-o chiar pe scări fluierând o melodie năstrușnică/ dar m-am prefăcut că n-am observat-o./ ieri, când să ies din casă, gura de canal mă aștepta chiar în fața intrării, era cât pe ce să cad în ea./ toată ziua am fost neatent și n-am făcut altceva decât să mă gândesc la gura de canal/ ce-o fi vrut, oare, de la mine, mă întrebam?/ seara am găsit-o deja instalată în bucătărie./ am salutat-o, prudent, apoi m-am dus să-mi citesc ziarul./ când am revenit, bosumflat, mă aștepta cu masa pusă/ nu uitase nici un amănunt/ merci, i-am spus din vârful buzelor, păstrându-mă într-o tăcere agresivă./ mi-a pregătit patul și mi-a întins pastă pe periștea de dinți/ avea un aer foarte unil/ bine, dacă vrei poți rămâne, i-am spus./ a clipit din ochi, recunoscătoare, și s-a întins să doarmă la picioarele mele./ pe la două noaptea m-am trezit agitat/ simțind că mi-ește groaznic de sete/ și am călcat, din greșeală, pe ea./ de-atunci/ au trecut zeci de ani, și nimeni nu și-a dat seama că viața mea, de fapt, se petrece într-o gură de canal" (IV); "azi dimineață, pentru prima oară în viața mea, m-am trezit la 7/ ce oră tristă, am spus privind pe fereastră întunecată, mai bine mă culc înapoi/ am potrivit peme, răsucind-o duios, dar somnul refuza să vină./ atunci, de plictiseală, am început să mă gândesc la/ oameni care, nepedepsiți, se scoală în fiecare dimineață la ora 7/ oare cum or arăta? sunt îmbrăcați? merg singuri?/ de-a dreptul surescitat, mi-am pus ceva pe mine, la nimereală și am ieșit afară/ străzile erau goale/ nici vântul, măcar, nu batea/ din loc în loc erau hârtii care păreau să aibă peste o sută de ani/ și o liniște de catedrală bătuse cuie în aer./ aș fi vrut să întreb pe cineva: unde sunt oamenii? dar străzile erau goale./ kilometri întregi am mers fără să întâlnesc pe nimeni dar nu renunțam/ trebuie să mai fi rămas cineva, îmi spuneam, n-au unde să dispară cu totii./ după ani și ani de căutări am zărit în sfârșit un om dar/ față-n față cu el mi-am dat seama că sunt eu" (V). Chiar așa! Textele sunt superbe. Venind încoace pe firul textelor dvs., părea că aud distinct și distins în urechi vocea unașului nostru poet Gellu Naum citindu-și poemele proprii. Risc, dar nu prea mult, dacă vă întreb: Oare l-ați citit? Și dacă l-ați citit, nu-i așa că v-a plăcut și v-a marcat enorm? E aici un fenomen care deocamdată îl las să-mi scape cu buna știință (*Mihai Georgescu*, 26 ani, Studii ASE).

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Gheorghiu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Elena Raicu (contabil), Cornelii Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (correspondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro; bic.romlit.ro
http://www.sfos.ro/news/romlit
http://www.kappa.ro/news/romlit

Mituri, clișee, curiozități

“**Z**IARUL DE CLUJ” a încheiat nu de multă vreme o amplă anchetă, vizînd întreaga spiritualitate și entitate românească, intitulată “Românul mileniului, românul secolului” (inițiativa anchetei i-a aparținut redactorului-șef adjunct, Mihnea Maruță). Cum am asistat îndeaproape la acest demers, mi se pare potrivit să desprind câteva concluzii, cu atît mai mult cu cît ancheta respectivă reflectă mituri, clișee și destule curiozități în mentalitatea oamenilor de cultură de la noi.

Au fost solicitate 100 de personalități din toată țara (40 de scriitori, 8 politologi și ziariști, 3 teologi, 10 filosofi, 10 istorici, cîțiva artiști plastici și muzicieni, un actor, 3 lingviști și o serie de academicieni, majoritatea oameni de știință) dintre care doar jumătate se încadrau în titulatura de personalități, acesta fiind unul din riscurile anchetei. Pentru o succintă panoramă a celor mai cunoscute nume care au răspuns, îi amintesc pe Adrian Marino, Alexandru Paleologu, Nicolae Balotă, Alexandru Zub, Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Gheorghe Grigurcu, ÎPSS Bartolomeu, Nicolae Breban, Mircea Martin, Ștefan Augustin Doinaș, Constantin Bălăceanu-Stolnici, Cristian Mandeal, Solomon Marcus, Andrei Marga, Stelian Tănase, Vladimir Tismăneanu, Sorin Dumitrescu, Dinu C. Giurescu, H.-R. Patapievici, Dan Pavel, Mircea Cărtărescu, Florin Piersic, Harry Tavitian, Johnny Răducanu. Un alt risc al anchetei era chiar acela al temei, ușor de calificat drept demagogică, gen “Cîntarea României” sau “Noi sintem români”.

Ancheta nu solicita o singură nominalizare pentru românii mileniului și al secolului, ci avea în vedere trei nume la fiecare categorie. Inițial, au fost cerute și explicații din partea “anchetaților”, care să le justifice opțiunea, dar, treptat, s-a renunțat la acestea, dat fiind că o parte dintre cei solicitați resimțeau ancheta ca pe o pisălogeală, dacă nu cumva ca pe o formalitate. S-a acordat un punctaj pentru numele românilor aleși în top, în funcție de acesta calculîndu-se în final clasamentul. Au

existat, și era firesc să fie așa, personalități care au refuzat să răspundă la anchetă din diferite rațiuni, dar mai ales din lipsă de timp și de motivație. Celor solicitați li s-a precizat că opțiunile lor sînt nelimitate, nefiind obligați să-și aleagă “românul” neapărat din sfera culturii, ci din orice altă zonă considerată plauzibilă. Faptul acesta a lărgit substratul și finalitatea anchetei.

Topul final a adus în atenție nume previzibile: au funcționat miturile românești (sau mitizările), împletind scriitorii noștri de aur cu politicienii (și voievozii) noștri de diamant, ca să folosească o metaforă de bijutier. Am să dau, în continuare, nu doar primele trei, ci primele opt locuri de la fiecare categorie, așa cum au fost stabilite și calculate de Dorin Petrișor, “truditorul” de serviciu și redactorul care s-a ocupat de *facto* de anchetă. Astfel, la “Românul mileniului” au fost aleși în ordine descrescătoare: 1. Mihai Eminescu, 2. Ștefan cel Mare, 3. Dimitrie Cantemir, 4. Mihai Viteazul, 5. Constantin Brîncoveanu, 6. Carol I, 7. Ion C. Brătianu, 8. I.L. Caragiale. La “Românul secolului” au fost aleși în ordine descrescătoare: 1. Constantin Brîncuși, 2. George Enescu, 3. Nicolae Iorga, 4. Mircea Eliade, 5. Eugen Ionescu, 6. Ion I.C. Brătianu, 7. Lucian Blaga, 8. Emil Cioran. Dacă în cazul mileniului, lucrurile sînt clare, deși există câteva denivelări (este ciudat, de pildă, faptul că Ștefan cel Mare l-a depășit pe Mihai Viteazul, deși cel din urmă are o importanță strategică mai mare la nivelul unității românești), “Românul secolului” a surprins cel puțin prin absența regelui Ferdinand și prin unanimitatea strivitoare a opțiunii pentru Brîncuși. Deși nu au ajuns în top, au fost vehiculate frecvent și alte nume, precum: Iuliu Maniu, Mihai I, George Călinescu, Eugen Lovinescu, M. Kogălniceanu, B.P. Hasdeu, Titu Maiorescu, N. Bălcescu, A.I. Cuza, Inochentie Micu, Spiru Haret, Coresi, T. Arghezi, M. Sadoveanu, C. Noica, M. Vulcănescu, G.E. Palade, Petru Rareș, pionierii aviației românești. Cu siguranță, Lucian Boia, de la Centrul de Istorie a Imaginarului, ar putea să realizeze un studiu incitant pornind

de la această anchetă care, la o adică, și-ar avea locul potrivit ca addenda la *Istorie și mit în conștiința românească*.

Cele mai interesante mi s-au părut, însă, nu opțiunile previzibile ale celor care au răspuns, ci cîteva curiozități mulate pe portretul psihic al celui solicitat la anchetă. Astfel, pe lîngă cei aleși și nominalizați constant, au existat o serie de “nealeși”, nominalizați o singură dată, în funcție de predilecția celui care răspundea. Lista este uriașă, dar doresc să o panoramez tocmai pentru bizareriile, exagerările și, în anumite situații, dreptatea făcută unor uitați pe nedrept. Atunci cînd nu a fost vorba despre exces de originalitate, cîteva dintre intervievați au ieșit pur și simplu din canoane și au făcut-o în chip firesc. Iată, deci, stranietățile (dar nu neapărat) respective /prescurtez RM pentru “Românul mileniului” și RS pentru “Românul secolului”/, cu mențiunea că nominalizările care urmează apar o singură dată: pentru Ana Blandiana, locul III RM îl ocupă autorul “Monastirii Argeșului”; pentru ÎPSS Bartolomeu, locul III RS îl ocupă părintele Cleopa; pentru Mircea Mihaies, locul I RM îl ocupă “Gînditorul” de la Hamangia, iar locul, III RS - regina Maria (este singura femeie nominalizată la vreuna din cele două categorii, de-a lungul întregii anchete); pentru Andrei Marga, locul III RS îl ocupă Augustin Maior (inventatorul telefoniei multiple!); pentru Cornel Nistorescu, locul I RM îl ocupă Vlad Țepeș; pentru George Pruteanu, locul II RM îl ocupă boierul Neacșu; pentru Dan Pavel, locul II RS îl ocupă Vladimir Tismăneanu; pentru Vladimir Tismăneanu, locul II RS îl ocupă Corneliu Coposu; pentru Ioan Groșan, locul III RS îl ocupă episcopul Iuliu Hossu; pentru Mihai Drăgănescu, locul II RS îl ocupă Marin Sorescu; pentru Mircea Cărtărescu, locul II RS îl ocupă Mircea Horia Simionescu; pentru Constantin Bălăceanu-Stolnici, locul II RM îl ocupă Nicolae Milescu Spătarul; pentru Virgil Ciomoș, locurile II și III RS sînt ocupate de N. Steinhardt și Anton Dumitriu; pentru Dinu Sărar, locul I RM îl ocupă Țăranul român; pentru H.-R. Patapievici, locul I RM îl

ocupă întemeietorii statelor medievale românești; pentru Ioan Holban, locul I RM îl ocupă Sfântul Dionisie (întrucît a făcut calendarul pentru era ortodoxă); pentru Sorin Dumitrescu, locul III RS îl ocupă Nichita Stănescu. În sfîrșit, lista este prea lungă ca să o epuizez cu lux de amănunte. O sintetizez doar, spunînd că, la diferite categorii, mai apar, cu o singură nominalizare, următorii: Ion Barbu, Andrei Șaguna, Simion Mehedinți, Tudor Vladimirescu, Take Ionescu, Dosoftei, Ștefan Lupăscu, Gheorghe Zamfir, Ion Budai-Deleanu, Urmuz, Victor Brauner, Costache Negruzzi, Ion Ghica, Petre Țuțea, Corneliu Zelea Codreanu, prințul Alexandru Ghica, Nicolau Olahus, Corneliu Baba, Ion Țuculescu, patriarhul Teoctist (ultimul, pentru a-l fi invitat pe Papa Ioan Paul al II-lea în România). Nicolae Ceaușescu este și el pomenit de trei ori (de Alexandru Surdu, Dinu Sărar și Tudor Cățineanu), ceea ce spune multe despre opțiunile politico-morale ale unora dintre cei solicitați la anchetă.

Ca o concluzie spontană: erau previzibile atît clișeele, cît și acest turn Babel de nume și preferințe. Pentru că, în ciuda controlului inițial asupra unei anchete de o asemenea anvergură, ea scapă din hături, depinzînd mai puțin de formula standard a întrebărilor, cît de nuanțele pe care fiecare dintre cei întrebați a dorit să le precizeze și care, în unele cazuri, au fost în strînsă legătură cu rapiditatea ori lentoarea desfășurării anchetei (din dorința celor solicitați de a nu mai fi plictisiți de omul de la capătul firului, din politețea de a răspunde adecvat sau din dorința de a fi originali/ ironici/ sugubeți/ altfel decît ceilalți, într-un demers cu aparență patriotardă etc.). La urma urmei, o anchetă este ca o haină mai nouă sau mai ponosită, mai largă sau, dimpotrivă, intrată la apă, care nu se știe cît îi este de potrivita celui care o îmbracă, mai cu seamă atunci cînd este silit să o îmbrace.

Ruxandra Cesereanu

Premiile Uniunii Scriitorilor pe 1998

ÎN ȘEDINȚA sa din 24 mai 1999, juriul ales de Consiliul Uniunii Scriitorilor - în componența următoare: Nicolae Prelipceanu (președinte), Adrian Popescu (secretar), Radu F. Alexandru, Dan Cristea, Marius Ghica, Ion Hobana, Andrei Ionescu, Ioșif Naghiu, Aurel Rau, Alex. Ștefănescu, Cornel Ungureanu, Gálfalvi Zsolt (membri) - a hotărât, prin vot secret și după consultarea propunerilor făcute de edituri, desemnarea premiilor pe anul 1998, repartizate astfel:

POEZIE: Gabriel Chifu, *La marginea lui Dumnezeu*, Ed. Cartea Românească; Irina Mavrodin, *Vocile*, Ed. Cartea Românească; Leo Butnaru, *Gladatorul de destine*, Ed. Cartea Românească.

PROZĂ: Gheorghe Schwartz, *Oul de aur*, Ed. Allfa; Marius Tupan, *Coroana Izabelei*, Fundația “Luceafărul”.

TEATRU: Matei Vișniec, *Teatru descompus*, Ed. Cartea Românească.

CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ: Adriana Babeți, *Bătăliile pierdute*, Ed. Amarcord; Ana Selejan, *Literatura în totalitarism*, Ed. Cartea Românească.

TRADUCERI: Dan C. Mihailescu pentru vol. V din *Opere* de Eugen Ionescu, Ed. Univers; Tudora Șandru-Mehedinți pentru *Șotron* de Julio Cortazar, Ed. Univers.

ESEU-PUBLICISTICĂ: Mihail Șora, *Firul ierbii*, Ed. Scrisul Românesc; Dorin Tudoran, *Kakistocrația*, Ed. Arc.

ÎNGRIJIRE DE EDIȚII: Cornelia Pillat pentru vol. Ion Pillat, *Scrisori*, Ed. DU Style.

LITERATURĂ PENTRU COPII: Ana Blandiana, *Cartea albă a lui Arpagic*, Ed. DU Style.

DEBUTURI: Teodor Hossu-Longin, *Crima și alte povestiri*, Ed. Cartea Românească; Luminița Varlam, *Trec rînduri-rînduri muritorii*, Ed. Viitorul Românesc; Paul Vinicius, *Drumul până la ospiciu și retur*, Ed. Crater.

LITERATURA ÎN LIMBILE MINORITĂȚILOR: Egyed Emese, *Csönd* (Linșteea), versuri în lb. maghiară. Ed. Mentor, Tg. Mureș; Adam Suchansky, *Ruzova gilotina* (Ghilotina roz), versuri, în lb. slovacă, Ed. Ivan Krasco, Nădlac; debut - Balázs Imre József, *Ismét másnap* (Din nou mâine), versuri în lb. maghiară, Ed. Mentor, Tg. Mureș.

Comitetul director al Uniunii Scriitorilor a acordat:

Premiul Național de Literatură - Nicolae Balotă; Premiul “Opera omnia” - Cornel Regman; Premiul pentru traducerea literaturii române în străinătate - Joaquin Garrigos (Spania) pentru traducerea romanului *Noptile de sânziene* (Ed. Herder) de Mircea Eliade.

Festivitatea de decernare a premiilor a avut loc în ziua de 31 mai 1999 în Sala Amfiteatru a Teatrului Național din București.

AUTORI TINERI LA PRIMA CARTE

Scrișul impetuos

“MĂ APUC și scriu. Cu frenezie, cu emoție, cu durere, cu chin, cu disperare. Ideile se amestecă și se întrepătrund fără nici o logică și fără nici o coerență. Tai, revin, adaug, tai din nou. Nimic nu se potrivește, nu se leagă, deși în capul meu totul este atât de simplu.” Acest citat, reprodus din schița *Fluturele*, cu care se deschide volumul *Crima și alte povestiri* de Teodor Hossu-Longin, dovedește luciditate. Tânărul autor, într-adevăr, așa scrie, implicat, energic, cu sentimentul unei aventuri existențiale. El îl are ca model îndepărtat sau nedeclarat pe Hemingway considerând că numai viața unui bărbat adevărat, cu amestecul ei de triumf și eșec, de orgoliu și umilintă prezintă interes pentru un prozator.

Teodor Hossu-Longin (născut la 5 iulie 1972 la București, în prezent redactor-șef adjunct la ziarul *Ziua*) aduce, prin ceea ce scrie, un curent de aer proaspăt în literatura tinerei generații de azi. Chiar și naivitățile sale stilistice, explicabile biografic printr-o prevalență a experienței gazetărești asupra celei literare, au farmec, ca frunzele uscate de pe hainele cuiva care a fost la vânatoare.

Tânărul prozator ține cu tot dinadinsul, în fiecare moment, să fie el însuși. În mod paradoxal, tocmai această dorință de autenticitate duce la integrarea în textul propriu a unor reminiscențe livrești: scheme de roman polițist, scene melodramatice, monologuri dostoevskiene etc.

Autorul nu dispune de timpul psihologic necesar pentru a distinge cu exactitate, în fiecare trăire, ceea ce este al său de ceea ce aparține culturii. Este nerăbdător să se exprime. Dar, la urma urmelor, cultura epocii, chiar și asimilată sumar, în fugă face parte din personalitatea sa.

Povestirea *Crima*, de fapt un roman scurt și alert, din care ar putea rezulta cândva un film de succes, are structura unei narațiuni detectiviste. Să scrie la persoana întâi, povestirea îl aduce în prim-plan ca narator și personaj pe un tânăr arestat, care se spovedește cititorului și, din când în când, avocatului său (astfel încât cititorul apare ca un judecător ideal). Asupra tânărului planează acuzația că și-a ucis iubita, aruncând-o în fața metroului. În realitate a fost vorba de o sinucidere perfidă, “victima” urmărind ca prin moartea ei să se răzbune pe cel care voia să o părăsească.

Prozatorul face portrete expresive și

memorabile avocatului și perfidei femei, care mai are și un nume sugestiv: Ambrozia-Coca Dumitriț. Avocatul îi provoacă repulsie arestatului, determinându-l să se întrebe ce anume îi displace la omul desemnat ca apărător al lui și să-și răspundă singur: “Poate ochii ăia mici de șobolan obraznic, care vine și-ți mănâncă momeala din cursă, te privește uimit de parcă spune numai atât, băi, scârțarule?”, după care își arată coada și pleacă tacticos să nu-și strice digestia.”

La rândul ei, Ambrozia-Coca Dumitriț este definită ca o pedanta dictatorială, pentru care bărbatul iubit nu reprezintă altceva decât un bun din inventarul casei, la fel de atent administrat ca și celelalte bunuri. Tânărul prozator știe să vadă în acest prozaism și în această rigoare dusă până la absurd premisele unei atitudini criminale.

O povestire la fel de puternică este *Emisia*, care îl are ca protagonist pe realizatorul unor emisiuni de radio, Geo. Acesta a început să îmbătrânească, dar se simte bine în mijlocul echipei de tineri care animă, în prezentul narațiunii, instituția. El crede, cu candoare, că va fi tratat așa cum el însuși își tratează vechea mașină:

“Descuie ușa de la bătrâna Dacie albă pe care o avea de când terminase Facultatea de Construcții, se așază și bagă cheile în contact. După două-trei poticneli, motorul începu să prindă viață. Nu s-ar fi mândrit niciodată cu mașina asta, dar nici nu ar fi avut ceva să-i reproșeze, pentru că îl slujise exact ca o servitoare bătrână care nu mai poate să muncească din cauza anilor, dar se străduiește să păstreze casa curată și mușcatele mereu roșii în geam.”

Realitatea contrazice brutal această duioșie, atât de inspirat descrisă de prozator. Simțind ostilitatea mediului, Geo moare în timpul unei emisii. Se lasă dus, cu alte cuvinte, la cimitirul de mașini.

În *Iluzia*, *Telefonul*, *K 49*, *Povestitorii* (*Întotdeauna va veni toamna*), *Înainte* asemenea izbucniri de sentimentalism, întotdeauna de bun-gust, sunt frecvente. Spre deosebire de mulți dintre colegii săi de generație, Teodor Hossu-Longin are curajul să fie sublim chiar și cu riscul de a fi considerat ridicol.

O parodie a eroismului

T.O. BOBE scrie texte de cu totul altă factură. După cum observă și Mircea Martin, într-o

scurtă prezentare, tânărul poet-prozator continuă și duce până la ultimele consecințe experiența literară făcută (cu mult farmec) de regretatul Cristian Popescu. Este vorba de eroizarea, în glumă, a unor existențe banale, dintre cele mai puțin potrivite pentru o evocare solemnă.

Eroul lui T.O. Bobe este frizerul Gică:

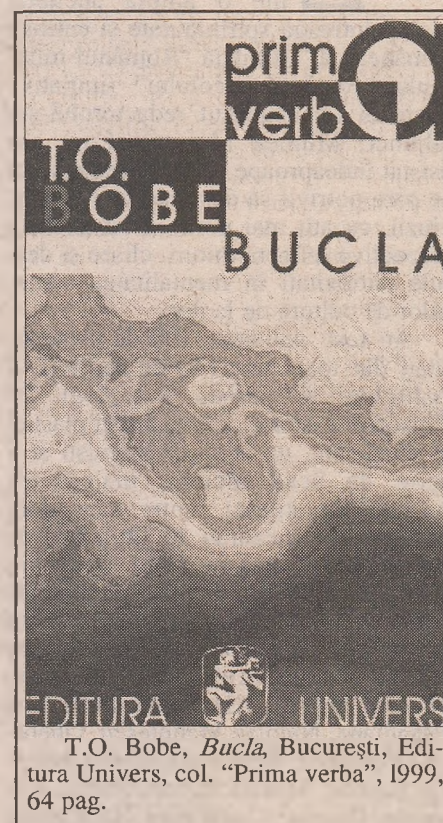
“Nea Gică e cel mai mare frizer din lume. Are un metru șazece și doi și cincizeci și opt de kilograme. (...) El deține recordul mondial de viteză la tuns plastic și este triplu campion olimpic la masaj pe ceafă. Dar specialitatea lui e bărbieritul. Rade orice barbă dintr-o singură mișcare prelungă, învâluită în acolade, așa cum numai marii artiști sunt în stare să deseneze un portret.”

T.O. Bobe (născut la 13 februarie 1969 în Constanța, în prezent editor la Mediavizion, casa de producție a PRO TV) este un postmodern ortodox. El respectă toate regulile curentului, așa cum au fost ele enunțate în studiul-manifest al lui Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*. Tânărul autor “recuperează”, printr-o parodiare tandră, comprehensivă diverse stiluri, literare și neliterare, colecționează și integrează în propriile lui texte mostre de subcultură, reproduce pretențiile poeme ale personajului său, ceea ce înseamnă că face literatură în literatură etc. Dar valoarea sa constă în altceva decât în această competență tehnică și anume în inventivitate, în capacitatea de a vedea pretutindeni în jur “subiecte” pentru un scriitor.

El remarcă, de exemplu, faptul că un frizer trăiește aproape exclusiv într-o ambianță artificială și încearcă să înțeleagă cum răzbat până la el evenimentele din lumea de afară. Nu înainte de a face precizarea că eroul său nu cunoaște natura nici prin intermediul literaturii:

“Nea Gică n-a auzit niciodată vocea lui Sadoveanu spunând *Sara pe deal* și, chiar dacă o fi auzit-o, demult, în clasele primare, a uitat-o. El e cel mai mare frizer din lume și nu are sentimentul toamnei decât după cârdușurile de copii pe care îi tunde înainte de 15 septembrie. Ce buciun? Ce săteni cu coasa-n spinare? Nici o coasă. Numai briciul și foarfeca. Ce salcâm? Numai neoaie și oglinzi. Ce toacă? Numai pieptănul bătut de marginea chiuvelei ca să se scuture mătreața.”

Această spectaculoasă reconstituire a unei perspective inedite asupra existenței se datorează exclusiv curiozității intelectuale

T.O. Bobe, *Buclea*, București, Editura Univers, col. “Prima verba”, 1999, 64 pag.

a autorului și aptitudinii lui de a-și imagina situații existențiale. Se datorează, pentru a ne exprima sintetic, *talentului său literar*. Nu întâmplător, asemenea portrete interioare ale unor personaje întâlnim numai în scrierile unor autori importanți, fie ei și din secolul trecut (în scrierile lui Slavici și Eminescu, de exemplu).

Este adevărat, T. O. Bobe tinde să se joace de-a literatura și această luare în deriziune a propriei sale gravități (talentul are întotdeauna gravitate, în sensul etimologic al cuvântului) îl deosebește de înaintași. Iată cum se încheie descrierea voit pompoasă, în stil de roman istoric, a unei viziuni desprinse parcă dintr-o proză a lui Urmuz: “Patru fecioare poartă pe străzile Romei o litieră însângărată. În ea se află o ureche de doi metri, cu un dezvoltat simț olfactiv. E inspectorul imperial însărcinat cu detectarea mirosurilor interzise. (...) Inspectorul se îndreaptă spre o tavernă, unde, printre mercenari transpirați, negustori de sclave și boemi carthaginezi, nea Gică fricționează picioarele Claudiei. La colț se dovedește că demonstrații nu aveau nimic cu inspectorul și că, de fapt, erau galeria Rapidului.”

Schimbarea dezinvoltă a registrului stilistic îl prezintă pe autor ca pe un suveran al scrisului, care știe că oricând poate reinstaura o atmosferă solemnă. Autoritatea sa are de câștigat din aceste gesturi de risipitor.

El devine însă vulnerabil atunci când îi atribuie frizerului mitologizat unele poeme-poeme, pe care le-a găsit probabil printre hârtiile sale, ca pe un vestigiu al unei tinereți sentimentale, și pe care a vrut neapărat să le “valorifice”, nu literar, ci editorial. Aceste texte – sau, în orice caz, unele dintre ele – nu au nici o legătură cu tonul general al cărții:

“Oare asta e dragoste?/ Răsăritul acesta își va schimba vreodată culorile?/ (*La terre est bleue comme une orange*)! Un bărbat fumează pe balcon./ La o mie șase sute de metri de el,/ în diagonală,/ peste blocuri,/ o femeie se răsucește încă în așternut./ Oare asta e dragoste?”

E dragoste, dar nu e literatură (bună). În rest, cartea lui T.O. Bobe, intitulată perfid *Buclea*, se citește cu încântare.

Cărți primite la redacție

- Livius Ciocârlie, *Caietele lui Cioran*, Craiova, Ed. Scrișul Românesc, 1999. 272 pag.
- Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă și formarea “omului nou”*, prefată de Daniel Barbu, postfață de Petru Ignat, București, Ed. Nemira, col. “Politica”, 1999. 128 pag.
- Dumitru Augustin Doman, *Sfârșitul epocii cartofilor*, roman, Pitești, Ed. Calende, 1999. 88 pag.
- Ion Pachia Tatomișescu, *Aforismele apei/ Aphorismes de l’eau*, Timișoara, Ed. Aethicus, 1999. 36 pag.
- Boris Buzila, *În prezența stăpânilor*, treizeci de ani de jurnal secret la “România liberă”, București, Ed. Compania, 1999. 400 pag.
- Dan Ciachir, *Luciditate și nostalgie*, ed. a II-a, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. “Discobolul”, 1999. 148 pag.
- Vasile Pânzariu, *Amprente pe Golgota lumii*, Suceava, Ed. “Bucovina viitoare”, 1998 (poeme). 180 pag.
- Daniel Dimitriu, *Bacovia după Bacovia*, Iași, Ed. Junimea, 1998. 166 pag.
- Ion Mărculescu, *Cioara schioapă*, Târgoviște, Ed. Pandora, 1998. 208 pag.
- Cornel Ivanciuc, *Cartea cucenirilor*, București, Ed. Cartea Românească, 1999 (debut în proză). 144 pag.
- Dumitru-Dan Maxim, *ăstepTații FIULUI sau CARTE PENTRU CĂRUȚAȘI*, roman(ă)n modern, Chișinău, Ed. Arc, 1998. 240 pag.
- Nicolae Neagu, *Obitus, apusul stelei*, roman, București, Ed. Eminescu, 1999. 146 pag.
- Ion Dur, *Noica - portretul gazetarului la tinerețe*, de la etica lui “nu” la reclusiune spirituală, Sibiu, Ed. Saeculum, 1999. 272 pag.
- Traian Ștef, *Tandreea dintre noi*, Botoșani, Ed. Axa, col. “La steaua - poezi optzeciști”, 1999. 70 pag., 10.000 lei.
- Victoria Ana Tăușan, *Poemul orant*, Oradea, Casa de presă și editură “Anotimp”, 1999. 64 pag.

TEODOR HOSSU-LONGIN

CRIMA
ȘI ALTE POVESTIRI

Teodor Hossu-Longin, *Crima și alte povestiri*, București, Editura Cartea Românească, 1998, 136 pag.

SPIRITUL ȘI LUCRURILE

C U TOATE că suspectez de imprecizie și de efemer noțiunea de post-modernism, cred că, luând-o în accepția de adăncire în sine, de sinteză a modernismului, o putem considera, practic, sub unghiul ultimelor (?) consecințe ale acestuia. Modernismul a însemnat libertate, libertatea poeziei de a fi ea însăși. De-a se înțemeia exclusiv pe sine, iar nu pe un mesaj, pe un "conținut" exterior ce ar trebui slujit, disponibilă unor experiențe de program sau (și) formale, care să-i tatoneze cu temeritate limitele, precum dadaismul, suprarealismul, lettrismul etc. Dar contrariile se atrag. "Excesul" de libertate duce la un soi de spaimă de libertate, reinviind astfel un arhetip antic, descris de E.R. Dodds, în legătură cu vechii greci, a căror mentalitate "deschisă" s-a asociat cu un complex de vinovăție, ce mergea până la o nevroză *sui generis*. Ca rezultat al acestei stranie reacții ce limitează libertatea prin sine, eul se teme de el însuși, se evită, se exorcizează. O înfățișare mai superficială a unei atari autonegări a eului am consemnat-o, în mai multe rânduri, comentând tendința centrifugală a optzeciștilor, atrași de anedotice, descriptivism, reportaj, în contextul moral al unui cinism vizând deopotrivă obiectul și subiectul discursului lor. Un alt tip de reacție constă în asumarea profundă a eului, până în momentul în care acesta se desprinde de sine prin propriile-i motivații, printr-un proces organic precum caderea unui fruct copt din pom. În primul caz avem a face cu o poză a extrovertirii, în cel de-al doilea cu o imagine a introvertirii. Probabil că nici un poet român actual nu ilustrează mai convenabil a doua ipostază decât Constantin Abăluță. Fuga de sine a eului are loc, în producția d-sale, nu prin desensibilizare, printr-un act de sterilizare a lirismului, ci printr-o sumisiune subînțeleasă față de conduita acestuia. Eul nu se demite, ci transcende în spațiul misterios al poeziei. În viziunea lui Dodds, pentru antici individul conta mai puțin ca entitate decât ca instrument al "inspirației", al suflului dăruit de muze. În cadrul poeziei moderne, C. Abăluță se supune ritualului ei specific. Șovăind asupra "conținutului" personal, se plasează sub semnul condițiilor acute ale poeziei care se răsfrâng în ființa sa existențială, și anume distanțarea, riscul, reificarea, hazardul: "pe scurtătura acestei zile/ pe străzile ce duc în altă parte/ sînt oare același om care pînă mai ieri ridea/ și puneu ușile la respect/ agățîndu-le umbra lor șovăitoare?/ cîndva umblam/ prin toate casele unei străzi/ vorbeam cu oamenii de prin odăi necunoscute/ pe degete cu praful atîtor ferestre de pod/ de unde priveam în golul orașului/ acum/ graba de a intra în decor/ mă anima fără să vreau/ pe masă printre pahare răsturnate zăresc o carte/ de vizită îngălbenită/ numărul de telefon refăcut cu cerneală/ e singurul care se mai distinge" (*Cîteva încercări de a nu face nimic*). Poetul se pune în paranteză, paradoxal, filtrîndu-și ființa pentru a obține esențele ei mixte, metaforic-morale, cu alură obiectivă: "așteptînd scrisori pe cerul galben/ versurile ce par ale mele se duc/ să bată pe la porți ca acei milogi/ ce-și împart roșia cu un cîine// sînt trist: și pentru a nu spune nimic/ ai nevoie de timp" (*zile particulare*). Rănille ce le exhibă sînt concomitente ale sale și ale celui alt, ale lumii: "în dimineața cînd nu-i nimeni la ușă/ doar o pată de sînge pe cartea de vizită/ de parcă cineva s-ar fi tăiat la deget// iau în palmă o piatră/ și-nconjor lumea într-o clipă" (*ibidem*). Estomparea identității subiective coincide cu substanțializarea în obiectivitatea realului: "și oamenii aceia ce ies din policlinică/ își încrucișează umbrele cu cele ale copacilor// unuia

i-au căzut ochelarii și lumina/ ce scapă prin fanta cutiei poștale/ l-a adormit" (*ibidem*). Ceea ce vechea paradigmă propunea drept impersonalizare, se altoiește pe trunchiul personalizării disperate a modernului, ce recurge la asumarea realului drept martor al suferinței sale. E o compensație. Elementele ce se pierd într-o parte se recîștigă în cealaltă parte. Solitudinea poetului e, în fond, o comuniune cu lucrurile: "Ca și cînd aș fi prieten cu toate lucrurile/ atît sînt de singur./ Privesc bufetul întunecat, privesc masa/ aud copilul vecinului tîrînd o tablă pe pavaj./ Doamne, cu aceste simțuri/ cineva poate face pe totdeauna/ dreptate!" (*Balada gîndacului uitat pe mozaic*). Sau aceeași stare, cu adaosul factorului tehnic actual: "Singurătate/ xerox dereglat/ siluete intră pe ușă întreabă și pleacă - în umbra lor umbra crengii/ reapare pe albul peretelui" (*ibidem*). Ca purtător al transcendenței "goale" (echivalent estetic al harului), autorul se anonimizează: "Dumini-că/ plecat după cafea și țigări/ sînt liber și trist/ pe strada întesată de copaci și maidane/ în dugheana/ ținută de-un bătrîn ce-abia mai răsuflă/ cer rothmans și jacobos apoi/ la întoarcere/ aud sunete de pian dintr-o casă dă-răpănată/ simt brusc că exist/ o durere în gleznă sau în umăr/ a celui ce nu-și mai amintește/ propriul nume" (*Cîteva încercări de a nu face nimic*). Teama de sine îl determină a se "transfera" în contul obiectelor, a se substitui prin ele: "cît am fost plecat în odăi s-a strîns frig/ pe raft cotoarele cărților sînt reci/ aprind veioza și-ncep să aștept/ tot ce am putut pune în locul meu am pus/ frica de cuvinte mă face stingher/ cu bățul de chibrit de pe polița sobei/ îmi spăl mîinile în chiuveta imensă/ apa caldă e despărțita de cea rece și mîinile mele/ se caută una pe alta/ fac eforturi ca să înțeleg ce vreau/ în viața asta cu nuanțe eterne/ cînd ușile scîrțîie și pe trepte/ zărești talpa innoroiată în care ninge" (*Nuanțe eterne*). Spiritul său se proiectează pe lucruri cu o deznădăduită voluptate, precum o ultimă șansă a unei salvări exterioare și totodată launtrice, ca într-o mistică a realului: "Corect ca aerul dintre crengile copacilor/ oblic precum sclipirile ferestrelor, iată sînt singur, inconfundabil/ Urzica din rodos/ frunzele ei în mai multe culori/ azvîrl în eterul particular al pupilelor mele/ semne disperate care/ mă fac să nu dorm nopți întregi" (*Cel mai bun naufragiat*). Sau cu o înduioșătoare umilitate: "E dimineată trec prin camerele luminate de soare/ pijamaua îmi flutură mă conduce/ în baia cu faianță albă unde rămîn un timp nedefinit/ melancolic și in-conștient ca la un oculist/ ce exersează vederea pacienților/ pe firisoarele de praf din văzduh./ Nu mai am/ răbdarea de a nu spune nimic/ e înduioșător cum privesc pe geamul podului/ melcul ce trasează un șotron argintiu/ pe norii întunecați/ și mă gîndesc la vacanța la țară/ cînd trenul întîrzie și pulberea schioapătă/ pe mutrele călătorilor// sînt același ins ce privește garoafele galbene/ în odaia din care abia au plecat rudele/ ce participaseră la parastas/ și casa întreagă cu numărul ei de tablă emailată/ și cu olandele căzute își amintește de mine/ ca de un cutremur mulțumitor/ ce n-a tras chiulul dar nici n-a făcut mare zurbă/ inventînd în schimb atîtea moduri, de a opri tăcerea pe hîrtie/ de-a împărți mici picături de apă/ dintr-un ocean viitor" (*Un cutremur mulțumitor*). Pierdut deopotrivă în mijlocul oamenilor și al lucrurilor, poetul se dizolvă în informul materiei familiare, putînd repeta spusa lui Baudelaire, conform căreia poezia nu e decât răsplata efortului cotidian. Un efort adesea tangent la dezorientare, amnezie, haos: "Mă voi amesteca în mulțime/ pînă la nerecunoaștere/ pînă la amnezie/ salutînd focurile de gunoaie/ ce fumegă-n capătul străzilor/ unghiile-mi încarnate vor bolborosi:/ o, nu mai avem numere la case/ nu ne mai strigă peste gard vecinul/ scînduri ale nîmănuî plutesc pe ape/

pînă cînd devin putregai și mil...'" (*Cîntec pentru gonit golul de sub scară*). O dezorientare decentă, o amnezie acceptabilă, un haos domesticit, adică forme civilizate ale degradării acestei "vieți cu nuanțe de eternitate", ce alimentează "criza" de romantism obosit a autorului, care se retrage cu candoare din sine în obiectele regeneratoare...

Aici se cuvine făcută o precizare. Poezia lui C. Abăluță nu e un simplu "parazit al realului" ambiental, cu ajutorul căruia ar încerca să-și umple golurile existenței și astfel să supraviețuiască. În măsura în care așează în locul său lucrurile, poetul săvîrșește și operația inversă de a înlocui lucrurile cu sine. Nu numai prezența devine absență, ci și absența devine prezență, o prezență generoasă a eului, care coroborează cu aspectele realului într-un chip simpatetic. În felul acesta, la impactul eului cu noneul, imagistica îngăduie revelația fondului universal, se întîlnește cu sufletul cosmic, sub egida unicității limbajului liric: "ACUM FIECARE SEMNAL E UNIC" (*Anotimpuri clinice*). Rezultatul e o prezență comună a subiectului și a obiectului poeziei, într-o mixtură vibrantă, într-o manieră patetică ce arată că nici o retragere a vreunui din cei doi termeni nu mai e posibilă. Refuzîndu-se părelnic pe sine, eul liric s-a lăsat umplut de existență aîdoma unui vas de un lichid care-l face funcțional: "În anul acela ascultam sunetele ce veneau de peste ri/ aceeași depărtare împingea cana cu iarbă a tatălui meu/ pe masa goală pînă aproape de ușă/ în colțul unde aștepta jîltul strîcat și umbrela patrată/ ale străinului// pe seară mama strîngea rufele de pe frînghie/ lăsa peste noapte vreo cămașă mai groasă/ să se zvînte și cînd ieșea luna/ cu un buzunar în întuneric și altul în lumină/ cămașa tatălui meu căpăta puterea/ pe care n-o avusesese în timpul zilei// iarna mergeam la școală cu mînuși de lînă/ pe care le uitam prin arbori/ mîinile goale și fericite rotunjeau și zvîrleau bulgării/ ghetele negre țopăiau pe malul lacului/ ca niște cățelandri/ tăcerea din creierul meu cuprîndea acoperișele troienite// mama îmi ascutea creioanele pentru a doua zi/ seara sub lumina veiozei/ umbra mîinii și-a creierului se-ntindea în toată odaia/ mă durea capul încercînd s-o parcurg dintr-odată/ și la primul țuit de tramvai adormeam// vara în testul părăsit îmi țineam echipa de nasturi/ cu care jucam fotbal în cimitir/ îmi dam întîlnire cu prietenii la ioniță c. napoleon ori la adeli-na i. cârdei/ căci ei aveau lespézile cele mai însozite/ și cite-o băncuță de lemn pe care ne scrijelam clasamentul// zilele fumegau liniștit ca lampa cu gaz din bucătărie/ morții din cartier erau plimbați cu dricul lui halbă/ pînă la arcul de triumf și înapoi/ cimitirul era în colțul străzii noastre dar «mortul/ trebuie dus prin tot orașul care i-a fost drag căci altfel/ rămîne cu păreri de rău și devine stafie»// pe cer treceau nori cu forme stranii/ încercam să-i schitez într-un caiet/ copiii rideau de mine ca de-un infirm îmi puneau în penar/ muște cu aripile tăiate// curtea noastră era plină de scaune de prin vecini/ tata le repara azvîrlînd arcurile vechi în spatele magaziei/ eu vream să mă fac scamator și urma să folosesc arcurile/ ca să fac să apară și să dispară obiecte" (*Umbre în realitatea deschisă*). Precum la Stevens, la William Carlos Williams, la Jean Follain, cultura de imagini se lasă testată de ținuta "prozaică" a discursului. Elastică, energice în fragilitatea lor, corepondențele neconvenționale izbutesc a produce astfel dovada *existenței* lor, care e însăși existența eului poetic, în frustrarea sa fără leac, în melancolia sa insidiosă senină, în dramatismul său resignat estetic.

U N FAPT ce nu ni se pare lipsit de o însemnată mai generală, în legătură cu creația lui C. Abăluță, îl considerăm a fi situarea ei în cadrul poeziei române actuale. Dificultatea provine

din existența unui grup de poeți instituționalizați ai anilor '60-'70, care formea-ză un fel de baraj axiologic, inducînd sentimentul unei trepte superioare, pe care ar monopoliza-o. N-ar provoca oare uimire, în opinia publică în care a fost inculcat tabloul ierarhiei cu pricina, afirmația că, de pildă, Emil Brumaru nu e cu nimic mai prejos decît Marin Sorescu, că alături de Ioan Alexandru ar putea sta Cezar Ivănescu iar un Constantin Abăluță nu se cuvine a fi tratat mai prejos decît Ion Gheorghe, Cezar Baltag sau... Nichita Stănescu? Țin minte cît de greu au pătruns în conștiința noastră critici poeți de maximă însemnatate precum Leonid Dimov sau Mircea Ivănescu, despre care ani în șir s-a scris cu o greu de înțeles reticentă, nu o dată ca despre niște autori minori. Maria Banuș mai provoacă și azi mari emoții, cînd avem pe Nora Iuga, Angela Marinescu, Iolanda Malamen, Ioana Ieronim, Mariana Filimon, spre a nu mai aminti numele cîtorva foarte bune poete, din țară și de peste hotare, care se bucură de o mai largă audiență. Din pacate, mai funcționează, într-un fel, în urma golului creat prin prăbușirea falselor glorii proletcultiste, produsă pe la jumătatea anilor '60, "dreptul primului ocupant", ca-n cucerirea Vestului sălbatic. Am arătat în repetate rânduri, însă n-am ostenit a repeta acest lucru, cîtă vreme situația nu s-a schimbat într-un mod pe deplin satisfăcător, că există două grupuri de scriitori, aparținînd aproximativ aceleiași perioade de "intrare în scenă", favorizate de scurtă "liberalizare" din jurul anului 1965. Unii care s-au "oficializat", la întretăierea "orizontului de așteptare" public, ce dorea apariția unor valori autentice, cu tendința cîrmuirii de a-și anexa aceste valori, pentru a-și asigura o cit mai impunătoare față de "realizări culturale", alții care, veniți cu puțin mai tîrziu, ori pur și simplu lipsiți de o strategie eficientă a afirmării, cu toate că nu mai puțin valoroși decît primii (nu o dată dimpotrivă!), au rămas pe un plan secundar. Chiar dacă în critica lucrurilor s-au mai corijat, mediatizarea celor din urma, ca și prezența lor în manualele școlare, lasă mult de dorit. Situație profund nedreaptă. Socotim că cele două categorii trebuie comasate, în vederea unei imagini globale mai echitabile, punîndu-se accentele de valoare cuvenite în economia ansamblului. Proces care nu ne îndoiim ca va avea loc, însă care deocamdată stagnează, în temeiul explica-bilelor inerti și, nu în ultimul rînd, în baza intereselor personale. Alți autori nedreptați sînt neîndoișoși Petre Stoica, Florin Mugur, Șerban Foartă, Daniel Turcea, Dan Laurențiu, Virgil Mazilescu, Mihai Ursachi, Mircea Ciobanu, G. Almosnino, Sorin Mărculescu, Marius Robescu, Cristian Simionescu. Fenomenul nu e unic. Cine s-ar fi încumetat, la începutul veacului nostru, a-l așeza pe Macedonski deasupra lui Coșbuc sau Vlahuță? Arghezi, Bacovia, Gellu Naum și-au început activitatea cu rezonanțe modeste. Vine a și acum socotit, sub unele condeie, drept un "elegiac minor", iar un Ion Caraion încă n-a depășit sfera unor discuții oțioase, statutul unui "caz". Poeții din diaspora sînt încă departe de a fi integrați în fluxul comun al literelor românești. Nici măcar Uniunea Scriitorilor - act de recunoaștere și de politetă elmentoră - nu a găsit cale a-i înscrie în rândul membrilor săi. În ce ne privește, avem simțămîntul presant (de vreo trei decenii încoace!) că sensibilitatea lirică a veacului viitor va urma a fi modelată mai cu seamă de cei ce compun încă un "salon al refuzaților". E foarte posibil ca unii din actualii mari beneficiari ai așa-zisei generații șazeciste să ajungă a rima, în clamoarea lor rural-expressionistă și în metafizica lor declarativ-emfatică, mai mult ori mai puțin fabricată, cu autorii "poeziei de concepție" ori chiar cu sîmănătorii.

Constantin Abăluță - *Cărțile lui Pessoa*, Ed. Ex-Ponto, Constanța, 1999, 90 pag., preț nementionat.

Romanul prozatorului la tinerețe

“**A**CEST ROMAN a fost scris între 1955 și 1957, fiind reluat în 1959, fără speranța publicării în regimul comunist.” Iată cel puțin două probleme incitante, semnalate de Alexandru George însuși cu privire la romanul său *Oameni și umbre*, apărut în 1996 la Editura Albatros.

Sa le luăm pe rând. Este așadar vorba despre un roman de tinerețe, încheiat înainte ca autorul să fi împlinit treizeci de ani și cu aproape zece ani înaintea debutului său relativ târziu (cu volumul de proză *Simple întâmplări cu sensul la urmă*, 1970). Evoluția sa ca prozator, paralelă cu aceea, nu mai puțin spectaculoasă, de critic și eseist, cunoaște influența literaturii fantastice. De altfel, Alexandru George a și realizat o antologie a prozei fantastice românești în care a considerat firesc să integreze și un text propriu. *Simple întâmplări cu sensul la urmă*, dar și *Clepsidra cu venin* sunt volume de proză interesante mai ales ca manieră specială de tratare a realului. Mircea Iorgulescu indică anumite procedee specifice prin care ironia trece în fantastic sau perspectiva insolită provine dintr-o înobilare deloc bufonă a faptelor celor mai prozaice. Pe de altă parte, într-un roman mult ulterior celui de care este vorba aici (*Caiet pentru...*, 1984), Alexandru George face un adevărat joc cu naratori, intercalând formula celebră cu misteriosul caiet găsit și intuind unul dintre capiteale “Text și intertext”. În alt roman (*Dimineața devreme*, 1987) există chiar un fel de intertextualism, autorul incluzând pagini dintr-un roman de aventuri. Fiecare capitol e asezonat cu motto-uri din scriitorii celebri.

Nimic din toate aceste experimente aici. Dacă n-am ști că e vorba de un roman de tinerețe, am spune că s-a operat o sublimare, că autorul a stilizat în *Oameni și umbre* o serie întreagă de încercări, asumându-și în sfârșit o formulă aparent inocentă.

Dezvoltând într-un fel o afirmație dintr-un eseu inclus în volumul *La sfârșitul lecturii!* (1973), Alexandru George compune un lung roman în tonalitate confesivă (cele peste 500 de pagini reprezintă un extras): “Fantezia creatoare e capacitatea cuiva de a-și aminti lucruri care nu s-au întâmplat”.

Cele patru părți ale romanului nu delimitează perioade și nici nu marchează neapărat o înaintare cronologică. Sunt mai degrabă reluări și nuanțări conforme cu un suveran principiu memorialistic. Încă din prima parte suntem familiarizați cu locurile și cu aproape toate personajele cărții. Naratorul e un tânăr întors de curând din Ger-

ALEXANDRU GEORGE

OAMENI
UMBRE

ROMAN

EDITURA ALBATROS

Alexandru George, *Oameni și umbre*, Editura Albatros, București, 1996, 516 pag., 8000 lei.

mania unde și-a continuat studiile de filosofie începute în țară. Ne aflăm în jurul anului 1926. Camera din casa părintească și Bucureștiul interbelic fac pandant pensiunii berlineze și unei Germanii marcate de agitațiile de stradă premergătoare crizei din 1929.

Obsesia naratorului pentru spațiul-casă prilejuiește multe pagini savuroase. Interioarele sunt descrise cu fast și farmec livresc și nu o dată camerele în sine reprezintă catalizatori ai memoriei. Prefacerea imobilului în care s-a născut marchează prima criză importantă în viața naratorului. Transformarea casei aici înseamnă însă, practic, adăugarea unui etaj care copiază identic parterul. În altă parte (*Caiet pentru...*), eroul intră într-un vechi conac boieresc alterat definitiv de stăpânii noului regim.

Dintre figurile memorabile, unchiul Petruș, un puști năstrușnic până la bătrânețe reprezintă modelul secret al tânărului. Mama, fragilă, discretă și puternică deopotrivă, prezență clorotică, dar cu atât mai obsesivă, o amintește pe nemuritoarea doamnă Compson din romanul lui Faulkner. Un personaj fermecător, frate bun cu fabulosul Melchiade mărquezian și cu ceva din Lică Trubadurul este omnipotentul Picu Mardare.

Dragostea este în acest roman o umbră fără consistență, fără împlinire - naratorul e îndrăgostit de Ama, o femeie sofisticată și misterioasă cu care întreține o chinuitoare amicitie în timpul studiilor în Germania. Dar principiul lui Alexandru George, enunțat într-un eseu, este că “o dragoste neîmpărtășită nu e dragoste” și că “atunci când nu ești iubit, nu iubești nici tu”. Cel puțin într-un roman, un astfel de principiu simplifică lucrurile oarecum frustrant.

Întorcându-ne la a doua problemă enunțată la început și anume la faptul că acest roman n-are fi putut fi publicat înainte de '89, ajungem la însăși structura de rezistență a acestei cărți: lumea românească interbelică, privită cu o explicită simpatie.

Expoziția jubiliară ca simbol al României europenizate în timp record, cursele de cai ce adună o splendidă protipendadă, vacanțele la mare, vizitele în saloanele marilor familii, pensionul Notre-Dame de Sion unde învață Adriana, sora naratorului, sunt toate elemente ale unei lumi interzise cândva și idealizate astăzi.

Luminița Marcu

Despre oglinzi

MARIA CAP-BUN își alege drept titlu o metaforă de o aparentă transparentă, “Oglindă din oglindă - Studiu despre opera lui I.L. Caragiale”, divizată în două sub-metafore, “Lumea în fața oglinzii” și “Dincolo de oglindă”, care reprezintă cele două capiteale ale cărții. Structura binară ia drept criteriu de selecție genul literar, anume dramaturgia, respectiv proza literară. Demersul declarat este însă “recuperarea unui traiect evolutiv de la forme literare dominate de o componentă mimetică, spre experimentele narative guvernate de logica pluralismului și a ambiguității, traseu ce se confundă cu drumul căutării de sine a stilului caragialian.” (op. cit. pag. 10)

O înțelegere competentă a acestei cărți, la origine teză de doctorat, presupune descifrarea titlului-metaforă, descifrare care, depărtându-se de speculații

UNIVERSITAS

MARINA CAP-BUN

OGLINDA DIN OGLINDĂ

STUDIU DESPRE OPERA LUI
I.L. CARAGIALE

PONTICA

Marina Cap-Bun, *Oglindă din oglindă*, Editura Pontica, Constanța, 1998, 224 pag., fără preț.

și ambiguități, poate fi regăsită chiar în textul lui Caragiale “Citeva păreri” (“Opere 4”, București, ESPLA, pag. 45) reluat de autoare la pagina 172 într-un context nimerit, anume al unui studiu asupra “mesajului straniu, de o polisemie amețitoare, care refuză să se lase decodat”. Acest scurt fragment, citat spre sfârșitul lucrării, probabil din motive de prelungire a suspansului, este cheia unui cod de interpretare autorizat de însuși Caragiale, cod care capătă ast-

fel autoritate în fața oricăror presupuziții externe. Pe scurt, sufletul omenesc este comparat unui bob de rouă, “o infinită oglindă sferică cu conștiința absurdei adâncimi proprii”, care este compus, și nu poate fi vorba de o coincidență, într-o accepție binară, din “infinitul mic”, impalpabil, singurul real, și “infinitul mare”, palpabil, ideal. Ca o confirmare a abordării corecte, referindu-ne aici la traiectul evolutiv, acea transfigurare a spiritului uman care este “oglindea de rouă” cade din înălțimi. Poate că tocmai pe această cădere ar trebui concentrată atenția celor ce interpretează opera lui Caragiale. Este o “cădere” ca drum inițiat, așa cum interpretează Maria Cap-Bun, sau o cădere din Paradis, ireversibilă și conștientă de propria condiție? De aici putem intra în sfera interpretărilor personale. Din acest motiv, citatul edificator de la pagina 172 ar fi fost un motto perfect pentru cartea de față.

Ținuta academică a interpretării este confirmată și de prezentarea grafică sobră. Academicismul nu este conferit numai de statutul de lucrare de doctorat, ci și de instrumentarul analitic, care merge de la nivelul lexical la cel psihanalitic și trece în revistă cele mai importante abordări critice ale operei lui Caragiale. Dacă tradiționaliștii ar putea ataca lipsa unui comparativism critic abundent, care este de obicei “punctul forte” al multor lucrări de doctorat, Maria Cap-Bun preferă un punct de vedere contemporan, o structură clară și bine argumentată și o metodă postmodernă, anume a deconstructurii și reasamblării unor elemente propriu-zis simbiotice, *realul* și *fantasticul*.

Tudor Vlădescu

Jumătate literatură

INTR-O chinuită și nefericită scriitură, hibrid născut parcă din reminiscențe textuale de Ionel Teodoreanu, Mihail Drumeș și Sandra Brown, dar și din proprii propensiuni literare, provocând limitate (re-)sentimente lectorului, eposul “*Jumătate dragoste*” se nutrește din tematica substanțială a erosului, în cazul de față autoarea întreținând o clară afinitate cu mitul național - naționalist așa spune - al Zburătorului.

Travestiul textual se construiește ademenitor pe o tehnică similară romanțului în romanț. Romantică poveste de dragoste e redată în cea mai mare parte a cărții într-un jurnal cu pretenții de text literar, oferit spre o lectură propriilor personaje. Retrospecția prin scris, aparținând unui timp trecut, în care de fapt are loc tot traseul erotic dintre Ileana și Davi-

descu, e dublată continuu de un prezent distanțator, dînd posibilitatea unei variate și veritabile lecturi critice a trecutului. Personajul principal, Ileana, e autoarea textului-jurnal, dar în fapt ea, ca personaj central al propriei povestiri, pare să dețină și “*paternitatea*” propriei

RALUCA OANCEA
Jumătate dragoste

roman

Raluca Oancea - *Jumătate dragoste*, Editura Eminescu, 1998, fără preț.

narațiuni/relații erotice. Ambiguitatea situației poate oferi o hermeneutică extrem de profitabilă, realizarea formală fiind însă foarte departe de o cit de cit lizibilă punere în practică a ipotezei formulate.

Cu excepția unor diferențieri onomastice, personajele, aparținând în general unei studențimi tîmpe și snoabe, cu aere intelectuale, nu sînt decît simple funcții într-un decor limitat, jargonul lor, creînd mai degrabă efecte de ridicol, decît de realitate. În cadrul estival al povestirii, cele două victime ale Zburătorului, fac însă figură aparte: solitari constitutiv, manifestînd, deși atît de tineri, înfiorate profunzimi reflexive, neputîndu-se integra comunității, ei își trăiesc subversiv ineluctabilul puseu erotic, ce nu se va concretiza niciodată, respectîndu-se astfel metafizica ascunsă a obiceiului național. Deși se dorește explicit evitarea locurilor comune, romanțul pe ansamblu oferă o scriitură monotonă, plictisitoare, deseori confuză, manifestînd paradoxal o uimitoare pedanterie textuală. Imitația eșuată de realitate contemporană e dublată de reflecții naive în ceea ce privește iubirea, derapaje lirice pline de sentimentalism și nostalgie construind un personaj de o adolescență încă neterminată și instalată artificios în maturitate, consumîndu-se într-un eros cast(n)at, îmbătrînit și destul de comun... Produs parcă într-un nesănătos cenac de provincie, amintind mai degrabă de jurnalele gimnaziale, textul Ralucai Oancea conturează o feminitate ratată tocmai prin intelectualizarea schimonosită a propriului eros, într-o literatură artificială, cu penibile tonalități consumiste.

Alexandru Ștefan

DIAGONALE

de Monica
Lovinescu

CUI ÎI ESTE FRICĂ DE... TACIT?

LUI BORIS SOUVARINE îi plăcea să-l citeze pe Chateaubriand găsind că fraza ce urmează convine mult mai bine lui Stalin și epocii sale decât asasinării ducelui de Enghien: "Atunci când în tăcerea abjecției, nu mai auzi răsunând decât lanțurile sclavului și vocea denunțatorului, când totul tremură în fața tiranului și devine tot atât de primejdios de a cerși favorurile sale, cât de a-i merita disgrația, istoricul pare însărcinat cu răzbunarea popoarelor. Degeaba prosperă Nero, Tacit s-a născut în Imperiu."

Lui Boris Souvarine i se pare că în a doua jumătate a veacului nostru rolul lui Tacit a fost într-un fel jucat de Soljenițin (Martorul înlocuind Istoricul), dar nu despre această comparație aș vrea să discutăm azi. De fapt, nici nu discut pun doar o întrebare, recunosc, înfiorată. În societatea noastră care tot tranzitează de vreo zece ani încoace fără a se putea agăța nici de vreun mal al reformei, nici de pontonul memoriei, mai e loc pentru un Tacit?

La sfârșitul anului trecut a apărut la Editura Humanitas traducerea română a lucrării lui Souvarine despre Stalin și zadarnic i-am așteptat ecoul meritat. Repetăm: fără acest volum este imposibil să analizezi fenomenul nu doar stalinist, ci și - în general - comunist. Boris Souvarine un membru remarcat al Internaționalei, s-a aflat printre fondatorii partidului comunist francez și e printre primii care a rupt cu Moscova, încă din 1924. Importanța sa atât ca istoric și ca animator al unor reviste de studii cum ar fi *Contractul social* a fost hotărâtoare pentru evoluția mentalităților. Cu o laborioasă răbdare și tenacitate a modelat conștiințele rebele.

În 1935, după ce a semnat un contract cu o editură din Statele Unite ce nu-l va respecta, își prezintă studiul care merge contra curentului prosovietic interbelic, mai întâi la Gallimard. Refuzul vine, scandalos, de la Malraux, "Cred că au dreptate, Souvarine și prietenii lui, dar le voi sta alături, când vor fi cei mai puternici" - replica a rămas trist celebră. Cum Malraux ocupa un loc de frunte în toate colocviile antifasciste mănuite de bolșevici, fraza poate fi explicată dacă nu și scuza. Mai ciudat pare refuzul drastic al lui Gabriel Marcel la Plon, unde până la urmă va apărea totuși cartea care va fi tradusă în mai multe limbi. În rusă se va tălmăci și tipări un singur exemplar: numai pentru Stalin! Invazia germană pune capăt într-un prim timp activității lui Souvarine. Gestapo-ul și G.P.U. îi fură arhiva, el e arestat, scapă cu greu, ajunge în Statele Unite, unde sub imperativul alianței cu Moscova, cartea sa e pusă la index. După război, își va continua drumul căznit printre ideologiile la modă - și firește împotriva lor. În 1938, Boris Souvarine va scrie și unul din cele trei volume din *Vers l'autre flamme* la cererea bunului său prieten Panait Istrati. De-a lungul războiului nu chiar atât de rece, Boris Souvarine își continuă trudnica

operație de demistificare, în ciuda pulsațiilor ideologice ale "stângii" colaboratoare supusă a Kremlinului.

L-am cunoscut de-abia la începutul anilor '80 printr-un prieten comun, Rainer Biemel. Voiam să-i dedic mai multe emisiuni "Teze și antiteze". Memoria lui neatinsă înlocuia arhiva răpită pe vremuri. Din păcate, nu mai vedea bine (o operație de cataractă reprezenta pe atunci o problemă), iar el nu putea gândi decât cu tocul în mână. Casetofonul îl teroriza. Aș fi putut să-l deschid fără să-și dea el seama. Dar nu-mi stătea în fire (n-am făcut-o niciodată) și de pe zidurile biroului său veghea o fotografie unică: portretul Simonei Weil, cea de la care deprinsesem și "metafizica nefericirii" și exigența participării. Mai bine să pierd un capitol de istorie contemporană decât să-mi închipui un reproș în privirea Simonei Weil.

Să fie doar o întâmplare - m-am întrebat cînd a dispărut Souvarine - dacă moartea acestui specialist al lui Big Brother se produce tocmai în 1984.

În postfața Stalin-ului său, Boris Souvarine insistă asupra unei alte cărți fără de care istoria comunismului nu poate fi gândită *Marea Teroare* a istoricului britanic Robert Conquest. Apărută în 1968 la Londra și în 1970 la Paris este și ea tradusă acum în românește și publicată recent la Humanitas. Câteva semnalări în treacăt, nici o cronică serioasă, ce deosebire de felul în care în Franța se înregistrașă șocul celor 8 milioane de victime în 1938 în Gulag, atât cât putea cercetătorul afla în absența arhivelor oficiale. Între timp *Cartea neagră a comunismului* a avut prilejul, studiind comunismul din toate țările ce i-au căzut pradă, să înmulțească cifra victimelor cu cel puțin 10: între 80 și 100 de milioane.

Mai toți intelectuali români când ajung în Franța sunt mirați de iluziile de stînga ale unei bune părți din inteligența franceză, uitând însă că așa mioapă cum e, cam surdă și indiferentă la suferințele ce vin de la dreapta sa, ea a reacționat de fiecare dată cu un interes manifest. Asupra lui Conquest, asupra lui Boris Souvarine (relativ recent a apărut și o biografie a lui întocmită de Jean-Louis Panné) au fost înregistrate dezbateri. Când mi s-au descris salile de cinematograf de la București pe trei sferturi goale pentru *Omul de marmură* și *Omul de fier* de Wajda pentru care la Paris fusesem nevoită să fac o coadă de vreo jumătate de oră, nu-mi venea să cred.

E foarte grav. Faptul că nu se vînd cărțile care ne analizează trecutul poate proveni din mizerie. Dar că nu se scrie despre ele, că nu sunt înregistrate după valoarea lor excepțională, dezvăluie o altă mizerie: intelectuală și sufletească. Singura îndărmire de care dăm dovadă ca neam pare a fi acest refuz de a înțelege ce ne-a fost dat să trăim. N-avem cum să fim "răzbunați" dat fiind că sabotăm și martorii și istoricii.

Cui îi este frică de... Tacit? Și mai ales de ce?

VITRINA

Allfa '99

Asemenea multor scriitori din secolul romantic, și Jules-Amédée Barbey d'Aureville este un personaj. Volutele neașteptate ale propriei vieți, de la naștere (cu o posibilă filiație dintr-un bastard al lui Ludovic al XV-lea) și pînă la moarte (hemoragia cerebrală din 23 aprilie 1889) construiesc o proză care dă de gîndit mult mai mult decît nuvelele „scandaloase” din *Împătimiri diabolice* (traducere liberă a titlului *Les Diaboliques*). Nobil normand, simpatizant, în tinerete, al ideilor liberale și al idealurilor republicane și regalist convins apoi, dandy care se reneagă, singuratic și Don Juan, cunosător al paradisurilor artificiale (alcool, opiu) și explozător literar al infernurilor, convertit la catolicismul cel mai

Barbey d'Aureville, *Împătimiri diabolice*, trad. de Gina Argintescu-Amza, Prefață de Dan-Silviu Boerescu, 244 p.

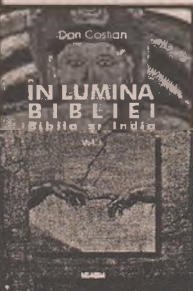
fervent, demonizînd femeia dar salvat de „îngerul alb”, Baroana Rafin de Bouglon, atacînd celebritățile literare ale timpului său (Sainte-Beuve, Hugo), fiind contra Academiei, contra lui Flaubert, contra parnasienilor și contra debutantului Zola și, în schimb, singurul apărător al lui Ernest Hello, Barbey d'Aureville este predestinat să obțină un succes de scandal cu scrierile sale. Acuzate cînd de imoralitate, cînd de sadism, cărțile sale nu doresc decît, după propria mărturisire, să prezinte omul așa cum e: „Ou il faut renoncer à peindre le coeur humain, ou il faut le peindre tel qu'il est”. În prefața nuvelor care alcătuiesc *Les Diaboliques* (pe care, din păcate, prezenta ediție n-o menține) autorul se consideră chiar un moralist creștin care, prezentînd Raul din lume, nu face decît să-l înfrunte. Fără îndoială că se pune la adăpost, prin această afirmație și face o concesie tabuurilor timpului său, dar, ca orice scriitor bun, știe că morala poveștii - cînd există - diferă după fiecare cititor.

Nuvelele din *Împătimiri diabolice* leagă, într-un stil romantic plin de strălucire, femeia, dragostea și diabolicul. Citite astăzi nu mai dau fiori și chiar spaima pe care vecinătatea cu fantasticul ori cu supranaturalul le creau cu siguranță în cititorul de odinioară. Cea mai cunoscută este *Perdeaua sîngerie* (*Le rideau cramoisi*), în care Viconte de Brassard, un dandy (al cărui model real este un prieten al autorului) își povestește noaptea de dragoste fierbinte cu o iubită ce îi îngheață în brațe, transformată în cadavru. Bijuterie indiscretă la vremea ei, poveste spusă „între bărbai”, nuvela are azi un farmec discret din care numai îndrăznelile stilistice mai ies în evidență (descrierea pe mai multe pagini a cadavrului fetei). Imaginația aprinsă supusă jocurilor unui stil deplin controlat se simte și în *Crimă și fericire*, *Dedesubturile unei partide de whist*, *La prînzul unor aței sau în Răzbunarea unei femei*. Deși critica a pus *Perdeaua sîngerie* deasupra celorlalte nuvele din volum, mult mai rezistentă rămîne, cred, *Cea mai frumoasă dragoste a lui Don Juan*. Jocul narativ este impecabil: un preambul în care e evocat Don Juan (contele Ravila de Raviles), apoi relatarea unei cine tainice în care acesta povestește el însuși unei duzini de femei curioase (toate foste iubite) cea mai frumoasă dragoste: așezîndu-se în fotoliul din care el tocmai se ridicase, o fată nubilă simte un foc în pîntece și îi mărturisește apoi duhovnicului că a rămas însărcinată, crezîndu-se cea mai mare păcătoasă. Cum știe însă doar Don Juan: „în dragoste totu-i adevărat și totu-i minciună”.

Dan Costian

În lumina Bibliei. Biblia și India
Colecția „Incognita“

Folosind o documentație extrem de vastă și de consistentă, alcătuită nu numai din scriptura iudeo-creștină, dar cuprinzînd și texte apocrife sau esoterice, indiene, islamice etc., autorul își propune să demonstreze că toate marile religii au o esență comună: mesajul unui Dumnezeu unic, indiferent cum îl numim, mesaj revelat umanității de către marii inițiați, dintre care unii au fost considerați încarnări divine sau avataruri.

55 000 lei

René Girard

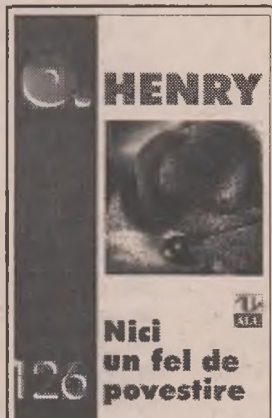
Despre cele ascunse de la întemeierea lumii
Colecția „Totem“

„Dacă violența este subiectul oricărei structuri mitice și culturale, Cristos este singurul subiect care scapă acestei structuri, pentru a ne elibera de sub stăpînirea ei. Numai această ipoteză ne permite să înțelegem pentru ce este prezent în Evanghelii adevărul victimei ispășitoare și pentru ce acest adevăr permite deconstruirea tuturor textelor culturale, fără nici o excepție”, susține René Girard, antropologul de la Stanford, supunînd textul neotestamentar celei mai revoluționare exegeze a timpurilor noastre.

60 000 lei

P.S.: Nu mă ocup în general de inevitabilele greșeli de tipar și nu cer erată. În articolul precedent despre „Rusia lui Soljenițin” s-a strecurat însă una care vine să completeze tabloul de mai sus. Pomeneam de „zekul” paradigmatic care era pentru mine Soljenițin. Or, la noi nu se știe ca în biata Franță cu păcatele ei de „stînga”, că „zek” însemna în Gulag deținutul politic. Așa că mi-a ieșit Soljenițin prezentat ca „zeul” paradigmatic. Cât despre foștii deținuți din Gulag ei pot continua să aștepte: ceasul memoriei n-a sunat încă în România. (M.L.)

O. Henry, *Nici un fel de povestire*, trad. de Veronica Focșeneanu, Prefață de Horia Gârbea, 432 p.

închisoare. Prefața menționează antipatia scriitorului pentru poveștile care au „anexată” o morală, ca o notă de plată oferită, la sfîrșit, cititorului. De unde și atracția principală din textele lui O. Henry: gratuitatea.

Ediția propusă de Editura Allfa reunește o selecție de „short stories” din volumele *Cele patru milioane*, *Inima Vestului*, *Coșarul cel blăjin*, *Căile soartei*, *Opțiuni*, *Ciocniri*, *Piatra care se rostogolește*, *Carusele*, *Glasul orașului*, *Lampa curățată*, *Strict despre afaceri*, *Pribegi și hoinari*. Prozele scurte ale lui O. Henry au o remarcabilă omogenitate asigurată de acel amestec de umor și absurd, fantastic și banal, limbaj ludic și argotic care i-au asigurat celebritatea. Cititorul nu poate să nu simtă îndărătul lor experiența unei vieți de american obișnuit, care a făcut de toate ca să-și cîștige existența, începînd ca angajat într-un *drug store* și „reuşind” să facă și trei ani și trei luni de

Al Ioanide

NEMIRA

Comenzi: C.P. 26-38 București; E-mail: nemira@dnt.ro

Mariana FILIMON

SCHIȚE VENEȚIENE

Orașul

Atât de îmbrățișat de ape
și totuși
orașul trăiește o singurătate
fără sfârșit
resemnată în poduri
canale prelungi

la Basilica San Marco
orga suspină până târziu

într-un disperat amestec
cu șoaptele înserării
vâslele clipcesc

sfioase pline de taină
umbrele trec
spre căi neînțelese

aurul zilei
se întoarce în pământ

Numărătoare inversă

Cu o corabie descleiată
ies la mal ostenit
steaguri peticate mimează
încă speranțe
și depărtări

sufletul îmi atârână
de un fir de nisip
incapabil să se prefacă
în piatră
incapabil să se supună
duratei

spații goale
adună vântul
și spuma decade

așteptarea
și ea rumeguș
clipe desprinse de miez

Din nou în seară

În tulburarea perdelei
din nou o seară
developată
fata bolnavă cântă la flaut
o ființă ce nu se poate
cu ochiul liber vedea
trece prin dreptul ferestrei

gerul-copil de noiembrie
prevestește zăpezi

încă o zi a trecut
sub steaua Ta

Doamne
răstignit într-un poem uriaș

Sepia

Somn cu ochii deschiși
somn al însingurării
la poarta lăsată deschisă
în larg

pescărușii spun pe limba lor
rugăciuni
gândesc cu voce tare
pagini întregi de viață

despre otrava
tăinuită în mări
nu se mai știe nimic

Lumini și umbre

Imaginea se desface
în raze uimitoare perfecte
un univers descătușat de meandre

cu un ți-păt rotund
omenesc
lumina stârnește apele mari

eu însămi mereu alta
când privesc sau ascult

mereu din interior ies la iveală
sălbăticițele păsări alergarea
mea neconsumată

mirarea se complică
în dureroasele unde
gata să mă devore

Altare

Irisul meu galben
irisul meu violet
alb ostenea
în venețiene amiezi
în seri eliberate de ordinea
vizibilului
(unde ascundeai Doamne
unelte Tale?)

podoabe ce se lăsau înțelese
cu nemărginirea
în suflet

locuiam într-o frescă
aproape de altarele
îngropate în mare

noaptea visam că alăptez

îngeri-copii

foarte aproape
de altarele îngropate în
mare

Vineri

Într-un chip ademenitor
ne numără anii iluzia
bunul simț
la suprafață ne ține

orașul își trage
substanța

din suburbii
grele de alcooluri
de zbateri

de atâta încremenire
îmbătrânește și puiul de brad

fapte mărunte absorb
zăpada pestriță

Flori de hârtie

Și toamna
și frunza uscată
și iarba
și anotimpul de trecere
penumbra ce-mi ține
loc de veșmânt

flori de hârtie
în loc de podoabe

și corbul rămas
din poemul știut
el umple cu semne amiaza
el cade
pe locul de-a pururea gol

Un gest

N-ai cum opri
patosul din vitralii
culoarea ce ne devoră

pururi tânără
cadenta unor înscrisuri

fără să știm ne întoarcem
lângă sfinții tăcuți
cu flăcără mică
îngerii sferici ning peste noi

un gest greșit
ne poate acum nimici

**CERȘETORUL
DE CAFEA**

de Emil
Brumaru

Detectivul Arthur

Interpretează Julien Ospitalierul

Detectivul Arthur va sosi împreună cu
umbrele serii, precaut,
Avînd în valiză-i ușoară motanul lui leneș pe
care-o să-l lase puțin,
Înainte de-a-ncepe ancheta, să cînte-n
fotoliu, din flaut,
În vreme ce dînsu-și va umple, trist, pi pa
cu crini.

Și-a doua zi, plin de candoare, la micul
dejun,
Cînd fluturii beau catifea și cățelii mîîncă
dantele de fețe de masă,
Va îmbrăca cel mai moale și fraged costum,
C-un înger brodat sub rever și cu nasturi
uciși în mătasă.

Apoi va citi elegii dintr-o veche revistă,
Și sprijinindu-se-ncet cu o mîîă subțire,
prelungă și stranie,
De pianina pensiunii, deodată, spre-a-și
dovedi că există
El va muia, surîzînd dureros, o caisă-n
șampanie!

Peisaj

În suburbii
sfera de aer mai repede
încărunțește

cu tricoul pătat de lumină
refac razele unor întâmplări
dintr-o veche patrie

amintiri pe care
le sfîșie o adiere

alături
un om își vindecă sufletul
pe malul unei ape întins
peste crucea trupului său
lălfăit alb de aripi

rămâne neterminat
acest peisaj

Apa

Noaptea
când marea se întunecă
spre somn
mă gândesc la tine
Thales din Milet
ca la o zeităate a apei

atlasele vechi
uitatele cărți de filosofie -
o lume
cu descreșcătoare întâmplări

valuri duc spre hotare
idoli apuși
aburul gheața
pun în mișcare
neîngrăditele vieți

dar digul
dar piatra cea oarbă
dar mările moarte?

CRONICA EDIȚIILOR

de
Z. Ornea

Din memorialistica lui N. Iorga

LA 18 APRILIE 1931 N. Iorga devine premierul unui guvern de personalități (deasupra partidelor), în care factorul (ca ministru de Finanțe și Interne) era cunicul Const. Argetoianu. Guvernul nu a putut face față (cum n-ar fi putut nici un altul) teribilelor presiuni ale crizei economice mondiale și, la 5 iunie 1932, profesorul demisionează, hulit de toți. Argetoianu povestește, în memoriile sale, că regele a suferit pe tron cu ideea lovirii în pluripartitism (asimilat - se putea? - politicianismului) și instituirea unei domnii personale, l-a însărcinat, încă prin vara lui 1930, pe Argetoianu, să întocmească un proiect pentru realizarea acestui scop. Argetoianu, care se credea și un mare finanțist, a întocmit proiectul, pe care regele întârzie să-l pună în aplicare. Când a intrat în conflict cu Iuliu Maniu, a încercat implantarea proiectului Argetoianu. Voia, totuși, o personalitate care să gireze guvernul peste partide. Titulescu, investit, a eșuat în tentativa sa, pentru că, refuzând să înțeleagă mesajul suveranului, voia să-și asigure acordul partidelor și chiar al marilor puteri europene. Atunci Argetoianu, vazându-se aproape scos din joc, l-a propus pe N. Iorga, care, repede, acceptă înalta demnitate și formează guvernul. Sigur, repet, nimeni (nici un guvern) nu ar fi putut lupta cu cleștele crizei economice, premierul (care era și ministrul Instrucțiunii) fiind silit să dicteze curbe de sacrificiu, neplatind salariile profesorilor (ca și ale celorlalți bugetari) cu lunile, ridicându-și toată lumea în cap și compromițându-și grav prestigiul. Vina era, într-un fel, a lui. Pentru vanitatea de a deveni premier (el, care dispunea de un partid insignifiant și, totuși, voia să conducă treburile țării) a plătit cu oprobriu efectiv al opiniei publice, indignată de procedeele sale (unei delegații a învățătorilor neplățiți cu lunile, care, vizitându-l la mare pe profesor și întrebându-l, neliștită acut, ce să facă, cărturarul, exasperat de neputința economică, i-a răspuns scurt "aruncați-vă în mare"). Trezit la realitate după demisie, N. Iorga a pornit, înfrigurat, o efectivă campanie pentru recucerirea prestigiului. A scris, repede, două broșuri explicative. Nu i s-a părut de ajuns. A pornit, tot în iureș, la compunerea a două cărți de memorialistică. Una a intitulat-o, apăsând, *O viață de om așa cum a fost*. Cea de a doua, de aproape 400 de pagini, scrisă în numai 12 zile (de fapt în cinci zile și alte șapte consumându-le cu revederea ei) s-a numit *Supt trei regi* (subintitulată "Istoria unei lupte pentru un ideal moral și național"), în care voia să reamintească tuturor contempo-

ranilor ce a însemnat el, N. Iorga, în spiritul public românesc de la 1900 încoace și că acest imens prestigiu nu poate fi anihilat de o guvernare nefericită. Negreșit, avea dreptate. Dar, încă o dată, acest eșec catastrofal, era efectul ambiției sale nemăsurate de a fi nu numai conducătorul spiritului public (ceea ce, în bună măsură, era!), dar și cel al treburilor țării, conducând-o și ca șef de guvern. Și încă unul nedemocratic, deasupra partidelor și împotriva lor, servind regelui ca prim experiment al domniei autoritare personale. Era prea mult și, în împrejurările amintite, a clacat lamentabil. Dar din nervurile acestui imens eșec s-au născut două lucrări memorialistice, dintre care, cea dintâi (*O viață de om*) este o efectivă capodoperă a genului în literatura română. E răzbumarea, rară, a literaturii asupra politicii.

Supt trei regi, deși tot memorialistică, are un caracter voit istoriografic. Autorul reface istoria țării timp de trei decenii. Evident, și-a început cartea (care e o spovedanie istoriografică sub raport politic, în rol de prim plan instalându-se el, autorul, ca personaj omni-scient și factor hotărâtor în spiritul public) cu ultimii 10 ani ai domniei regelui Carol I. Are cuvinte de bună apreciere despre primul suveran pe tronul României, care a știut să țină bine cumpăna între cele două partide politice, conducând-o auster și bine cugetat. Dar nu poate să nu amintească faptul că "ajunsesse a se cîntări spițerește o inflexiune de voce, un gest al lui, care știa câte degete să dea la o audiență, câte să le ridice la chipul în răspunsul la un salut, cui și în ce împrejurare să-i facă neasemuita cinste de a-l pofti să șadă, atunci, când, de obicei, el sta înșuși în picioare, sprijinind doar, în anii de bătrîneță, pe un scaun genunchiul său obosit". Evocă, apoi, evident elogiativ, mișcarea din martie 1906 pentru apărarea limbii române (în care el a fost vioara întâia), când a inițiat manifestația studențimii în fața Teatrului Național împotriva unei reprezentații cu o piesă boulevardieră în limba franceză. Mișcarea sâmbătoristă, pe care Iorga a condus-o, și-a trăit, atunci, apogeul, curînd profesorul părăsind conducerea revistei, creînd *Neamul Românesc*, care a fost simbul noului organism politic, din 1910, *Partidul Național Democrat*, la care participa, cu vicepreședinte chiar A.C. Cuza, de pe atunci antisemit maniacal. Are cuvinte de indignare față de condițiile care au provocat răscoala din 1907, relevînd - se putea altfel? - rolul său în acest eveniment care a întunecat iremediabil aniversarea a 40 de ani de domnie ai regelui Carol I. Portretul lui Titu Maiorescu este precumpănitor

nefavorabil, Junimea bucureștenă fiind considerată "un grup personal", socotind-o și un factor de sprijinire al Partidului Conservator, neuitînd să precizeze, că după 1904-1905, *Convorbirile literare*, cu acordul lui Maiorescu, sprijinea literatura *Sămănătorului* (care, uluitor, avea un tiraj de numai 300 exemplare) ceea ce, credea el, așează sâmbătorismul în prelungirea junimismului. Ceea ce e departe de a fi fost astfel. Nici că se putea altfel, dat fiind că Iorga era și el șef de școală literară și de orientare în spiritul public și le socotea pe ale lui superioare și mai utile național decît Junimea, pe care, totuși, nu o deprecia cu totul, luîndu-și-o chiar ca aliat, după 1904, cînd *Convorbirile...* erau conduse de Ion Bogdan. Mai cu căldură participativă evocă școala culturală a *Contemporanului*, de care sînt legate începuturile sale literare, colaborînd (împreună cu A.C. Cuza) la revistele acestei orientări culturale. (*Contemporanul*, *Literatură și Știință*). E net potrivit războiului balcanic din 1913, judecîndu-i cu asprime pe rege și pe Maiorescu - premier, reprobind raptul teritorial din trupul Bulgariei. E amintită succesiunea la guvernare a lui Ion I.C. Brătianu (4 ianuarie 1914), relevîndu-se faptul, mai puțin știut, că, înainte de a deveni premier, voise o radicală reformă agrară și electorală, la care a renunțat, apoi, datorită împotrivirii conservatorilor de convență cu regele. Descrie emoționant Consiliul de Coroană din august 1914, care a consemnat înfrîngerea totală a suveranului, care dorea alianța României cu Puterile Centrale. Totuși, spre lauda lui, regele se supune voinței majorității zdrobitoare a bărbatilor de stat, acceptă starea de fapt a neutralității, negîndîndu-se la ideea (care ar fi fost utilizată de un autocrat) de a-l înlocui pe Brătianu premier cu P.P. Carp. Mișcător e prezentată situația nefericită a regelui, foarte bolnav, domînd fără influență în Palatul Regal, "puterea toată fiind însușită, fie și contra oricui, de imperiosul prim-ministru". Iorga, de la început, filoantantist, a avut tăria de a sta împrejurul cumintelui prim-ministru, nealăturîndu-se cercurilor furibund antantiste (N. Filipescu, Take Ionescu, Delavrancea). I s-au adus, pentru asta, numeroase acuzații, părăsind și secretariatul Ligii Culturale. Dar și-a păstrat, neclintită poziția. Unii au spus că Duca, ca ministru al Instrucțiunii, a avut misiunea de a-l răsplăti pe Iorga pentru atitudinea sa, ipoteză care reiese și din memoriile lui Duca. E însă un neadevăr sfruntat, Iorga slujind unei convingeri. Pertinent e portretul regelui Ferdinand, om cultivat și prea timid, pasionat după lecturi care, curînd, va dovedi calități de monarh, totuși mereu influențabil de soția sa, regina Maria, Barbu Știrbei (curios lucru, totuși amantul știut al reginei) și atotputernicul Ion I.C. Brătianu. Judecățile sale despre Consiliul de Coroană din august 1916 sînt corecte, Iorga neuitînd să menționeze că Brătianu, deși semnase cu aliații cele două tratate (cel politic și cel militar) nu avea încredere în promisiunile aliaților privind aprovizionarea țării cu armament și muniție. Dar amînarea intrării în război nu mai era posibilă. Marele istoric descrie, cu asprime, eșecul nostru, de la început, în război, încît primul ministru ar fi fost pentru obținerea unei păci onorabile. (Să fie, oare, adevărat?) Era prea tîrziu și a urmat, imperativ, refugiul de la Iași, Iorga susținînd activ guvernul în efortul lui disperat. Iorga a rostit, atunci, în parlamentul de la Iași, un răsător discurs, de toată lumea savurat, care a fost un îndemn la acțiune și speranță în izbîndă. E, își amintesc toți cei cari l-au auzit, momentul de vîrf înalt al cuvîntului iorghist în vremuri grele de bejenie disperată. Brătianu chiar, după asta, i-a oferit un loc în guvern, refuzat cu demnitate. Impresionante sînt paginile despre victoriile temporare de la Mărășești, Mărăști și Oituz.

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ POLITICĂ

ROMÂNIA CONTEMPORANĂ
DE LA 1904 LA 1930

SUPT TREI REGI

ISTORIE A UNEI LUTTE PENTRU
UN IDEAL MORAL ȘI NAȚIONAL

DE
N. IORGA

PR

N. Iorga, *Supt trei regi*. Istoria unei lupte pentru un ideal moral și național. România contemporană de la 1904 la 1930. Ediție îngrijită și comentarii de Valeriu și Sanda Răpeanu. Studiu introductiv de Valeriu Răpeanu. Editura Pro, 1998.

Au urmat, presați fiind de inamic, tratativele de armistițiu și cele de pace sub guvernul lui Marghiloman (care, adaug, n-a fost un trădător ci o personalitate de sacrificiu, necesară istoric), apoi fericitele dezlegări din decembrie 1918. Iorga nu-și ascunde dezamăgirea că a fost neglijat de Coroană, neinvitat să facă parte din cortegiul regal care a intrat în Bucureștiul redevenit al nostru și nici nu a fost cooptat în delegația română la Conferința de pace de la Paris, unde, cu luminile și relațiile sale, putea fi util țării. Asta nu putea fi recompensat de propunerea lui Brătianu ca istoricul să fie inclus în guvernul din noiembrie 1918.

De aici încolo încep frustrările marelui cărturar care socotea că, acum, după război, nu-i sînt recunoscute meritele mari din anii grei ai războiului. Ionel Brătianu devenise atotputernicul țării și cum N. Iorga nu înțelegea să intre în PNL, menținîndu-și mica sa grupare politică (desfăcută de A.C. Cuza) și eșuînd în încercarea de fuziune cu naționalii ardeleni (cu excepția unui moment puțin, de fapt, semnificativ), marele profesor era în viața politică dacă nu total un izolat, oricum o personalitate care se recomanda prin ceea ce într-adevăr reprezenta, dar neavînd și putere politică efectivă. Pe care, totuși, o dorea ambițios. Harta politică românească a anilor douăzeci e descrisă cu culoare dar, hotărît lucru, cu parti-pris vizibil. A fost, la început, împotriva Consiliului Dirigent, nu agreea reforma agrară, socotind că se încălca prea flagrant principiul proprietății, a fost dezamăgit profund de căderea provocată a guvernului Blocului, cînd el a fost președintele Camerei Deputaților, condamna faptul că Brătianu vine la putere cînd voia și pleca atunci cînd îi convenea, a fost dezamăgit de guvernarea Averescu din 1921-1922 iar guvernarea Brătianu din 1922-1926 a fost denumită "dominația lui I.C. Brătianu", condamînd actul de la 6 ianuarie 1926, cînd principele Carol a fost decăzut din drepturile sale successorale. După moartea lui Brătianu, regea n-ar fi dorit un guvern de uniune națională, refuzat de Vintilă Brătianu. Nu-l agreea, desigur, pe Maniu și îl judecă aspru în incidentul reîntoarcerii principelui care a devenit rege al României. Profesorul era filocarlist constant și a fost bucuros pentru dezlegările din 8 iunie 1930. Spera că, acum, ambițiile sale de lider politic vor fi împlinite. Cum au fost, s-a văzut în guvernarea sa din 1931-1932.

Cartea se citește cu pasiune, fiind apropiată *Istoriei contemporane a României* de Titu Maiorescu. Dl. Valeriu Răpeanu, editorul specializat al operei lui N. Iorga, are dreptate cînd, în prefață, îi acordă meritul ce i se cuvine, elogiînd-o pe bună dreptate. Îi adaugă, într-o addenda, cele două scrieri explicative din 1932, întregit cu un aparat de note atotcuprinzător, care călăuzește bine lectura. Să adaugă că această impresionantă carte a lui N. Iorga reapare, prima oară, după 66 ani de la ediția princeps.

INSTITUTUL EUROPEAN

La cea de a 7-a ediție a Tîrgului Internațional de Carte, București, 2-6 iunie, 1999, Editura Institutul European are plăcerea să vă anunțe lansarea următoarelor titluri:

- miercuri, 2 iunie, ora 12,00
Semiotică, societate, cultură, Daniela Roventă-Frumușani (Colecția Universitaria)
- miercuri, 2 iunie, ora 14,00
1784. Vreme în schimbare, Eugen Uricaru (Colecția Inorog)
- joi, 3 iunie, ora 14,00
Marile noțiuni filosofice • vol. 1. *Cunoașterea, rațiunea, știința*, Michel Coudarcher (Colecția Memo) • vol. 2. *Societatea, puterea, Statul*, Denis Collin • vol. 3. *Justiția, dreptul*, Denis Collin
- vineri, 4 iunie, ora 12,00
Scrisoare despre insule, Costache Olăreanu (Colecția Eseuri de ieri și de azi)
- sîmbătă, 5 iunie, ora 13,00
Noua eră a inegalității, Pierre Rosanvallon, Jean-Paul Fitoussi (Colecția Civitas)
- sîmbătă, 5 iunie, ora 14,00
Etnologia Europei, Jean Cuisenier (Colecția ABC)
Naționalismele europene, Paul Sabourin (Colecția ABC)

Vă așteptăm la standul Editurii (4R09), et. IV, Sala Rondă, Teatrul Național București

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032 / 230197 • tel 032 / 233800 • tel. difuzare 032 / 233731 e-mail: euroedit@mail.dntis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Procesele de presă

ÎN EMISIUNEA *Pro și contra* de săptămîna trecută, Dorin Tudoran afirma că putem vorbi despre o presă liberă dacă sînt îndeplinite două condiții: 1. să se pună în slujba adevărului, asumîndu-și responsabilitatea pentru ceea ce spune, și 2. spusele sale să fie luate în considerație de instituțiile statului și de opinia publică. El pleca de la faptul că, după 1989, a existat o perioadă de defulare prin presă în care se putea afirma orice despre oricine, fără nici o consecință, dar și fără nici un rezultat. De acest lucru a profitat, în primul rînd, puterea. Fiindcă în zgomotul și furia de la vremea aceea n-a mai contat ce s-a spus cu privire la lovitură de stat. Nu peste mult, partidul clonat din PCR s-a dovedit a fi la fel de îmbătrînit (în rele) cu cel din *celulele* cărui a provenit. Dar pînă s-a înțeles acest lucru *emanatii* au făcut ce știau ei să facă, lăsîndu-i pe ziarisții *ieșiți din lagăr* să se joace de-a libertatea.

Fără îndoială, fostului președinte nu i-a fost deloc ușor să se vadă fotografiat după gratii prin diverse publicații, dar avea mai multă experiență decît urmașul sau și a înțeles că nu este în interesul lui să facă victime din cei ce scriu împotriva sa.

Spre deosebire de d-l dr. ing. Ion Iliescu, d-l prof. Emil Constantinescu s-a bucurat de sprijinul presei, care a contribuit în mod substanțial la victoria sa. Dar cum nu avea experiența înaintașului său, n-a putut să-nțeleagă că adeziunea acesteia la ceea ce face domnia sa nu se putea să rămînă intactă, de vreme ce, după mult așteptată *schimbare în bine*, am ajuns să ocupăm unul dintre ultimele locuri din Europa la venitul pe cap de locuitor, iar la tuberculoză și la analfabetism, locul întîi. Ca urmare, a-nceput să se burzuluiască la presă, care i-ar strica imaginea prin viziunea ei catastrofică. Iar dacă ziarisții au fost găsiți vinovați pentru că lucrurile arată așa

cum arată, era logic ca unii dintre ei să fie și condamnați.

Orice rezultate s-ar obține pe această cale, cred totuși că nu imaginea creată de presă ar trebui să-l preocupe în primul rînd pe președintele Constantinescu și pe cei ce înfăptuiesc justiția sub administrația sa, ci realitatea, care este infinit mai jalnică. Indiferent ce explicații mi s-ar da, eu nu voi reuși niciodată să înțeleg cum a fost posibil ca handicapatilor să nu li se plătească luni de zile pensia lor mizeră de două-trei sute de mii din lipsă de fonduri, în timp ce FPS-iștii au încasat cîte trei sute de milioane pe an de la același stat care își face iluzii că ar fi democrat. Faptul că lumea s-a blazat și nu mai strigă ca pe vremea Pieței Universității *singura soluție înc-o revoluție*, ci începe din nou să facă haz de necaz ca pe vremea *odiosului*, n-ar trebui să bucure actuala putere, ci să o înspăimînte. Acest mod de apărare de ceea ce se petrece, este cu ațit mai întristător cu cît el nu a fost adoptat doar la nivelul celor ce abia își mai duc zilele, ci și la al premierului, care, la ultima *întîlnire cu presa* recunoștea că înșeninat de o revelație că interlocutorii săi au avut dreptate: chiar nu mai este nimic de furat. Doar incoruptibilul colonel Grecea, care trebuie plătit astfel încît să nu cadă și dînsul pradă corupției, mai adoptă un ton serios, pentru a preciza că nu i s-ar da chiar 80 de milioane pe lună ca să mai recupereze cîte ceva, așa cum se spune, ci doar vreo 50. Această cifră sună ca o instigare în contextul în care populația adusă în situația de a trăi sub pragul de sărăcie poate să fie și ea tentată să facă cine știe ce faptă necugetată.

Ațita timp cît grevele se vor ține lanț, iar primăriile vor continua să ceara să se taie lumina, că nu mai au cu ce s-o plătească, presa nu mai poate susține așa-zisa *schimbare în bine* fără a se compromite total și definitiv. Chiar dacă, după scurta răbufnire de la Mangalia, *stilpii*

societății aflați la conducerea Convenției au fost convinși peste noapte să ne ia prin surprindere, anunțînd candidatura d-lui Emil Constantinescu. Le înțeleg graba, fiindcă știu că ar fi foarte grav să se sprijine o personalitate mai consistentă pe umărul lor firav, dar nu pot să le-o și aprob. Fiindcă știu că dacă vom ajunge să alegem din nou între Ion Iliescu și Emil Constantinescu, nu va mai fi nimic de făcut.

Ca să nu mă mai plîng, ca înainte de *adevărata revoluție*, că orice am spune nu mai contează, de vreme ce noi vorbim, noi auzim, mi s-a atras atenția că unul dintre băieții care mi-au scăzut nota, cînd la literatură, cînd la purtare, fiindcă scriu tot ce îmi trece mie (și nu altora) prin cap, este consilier prezidențial. Sa fie sănătos. Voi continua să spun ce am de spus, chiar dacă știu foarte bine că, mai nou, de la procesele de intenție pînă la cele penale nu este decît un pas. Și că toate procesele intentate sub regimul Constantinescu unor oameni care se încălzesc cu gîndul că ar reprezenta *cea de a patra putere* au fost cîștigate de cei cu funcții importante în primele trei. Oricîtă dreptate ar fi avut cei condamnați. Cel mai flagrant mi se pare cazul lui Cristian Tudor Popescu, care, de la începutul anului pînă acum, a pierdut deja două procese de acest fel. Unul cu fostul ministru de Interne, și altul cu președintele Senatului. Dacă ar fi de rîs, și nu de plîns, aș spune că se pregătește șeful statului... Așa mă voi opri pentru a va aminti că, în primul proces la care m-am referit, acestui ziarist formidabil i s-a făcut gazier pentru că l-ar fi jignit pe ilustrul Gavril Dejeu, apărînd cauza unor amărîte de vînzătoare de pepeni, strivite la marginea drumului de un echipaj al Poliției. Iar în al doilea, a fost pedepsit pentru că și-a permis să-l întreb pe d-l Petre Roman, care ne vorbește senin despre presiunile oamenilor politici asupra băncilor, prin ce a fost convins să semneze garantarea de către stat a

celor 12 milioane de dolari pierdute în afacerea Megapower.

Ce e drept, amenda care i-a fost dată este simbolică. Doar cîte un milion de lei pentru fiecare milion de dolari aruncat pe fereastră. Deși n-ar fi fost imposibil ca președintele Senatului să nu ceară daune morale 12 milioane de lei, ci de dolari, iar cele două tinere care i-au aplicat justiția lui Cristian Tudor Popescu să se intimideze în fața sa și să spună *da*.

În cazul procesului cu d-l Gavril Dejeu, mai grav decît verdictul Justiției mi s-a părut faptul că o revistă care își face un titlu de glorie din apărarea drepturilor omului (și ale femeii) nu s-a sfîit să-l apere pe ministrul de Interne, deși acesta suinea că amestecarea cu pămîntul a celor trei nenorocite de vînzătoare de pepeni și fuga de la locul accidentului, lăsînd o fetiță rînită printre cadavre, ar fi o *culpa normală, obișnuită*.

Lucrul acesta capătă o semnificație aparte dacă avem în vedere și faptul că redactorul șef al revistei la care m-am referit nu s-a mulțumit să ceară să se ia măsuri împotriva unor lideri de opinie de alte orientări, a căror prestație ar fi *daunătoare pentru populație*, ci pe cîteva dintre ei i-a dat și în judecată, evaluîndu-se la niște sume ce compromis prin ele însele o astfel de acțiune și așteptînd să i se ofere prețul cerut la tribunal ca la piață. Cred, așa cum spunea și *inculpatul* Dorin Tudoran, că nimic nu subminează libertatea presei mai mult decît procesele intentate de ziarisții unor colegi ai lor. Fie ca ei știu lucrul acesta și îndeplinesc un anume rol, fie că o fac cu o inocență soră cu perversitatea, care i-ar recomanda pentru alte îndeletniciri, mai avantajoase decît presa, de vreme ce oricum nu precupețesc nici un efort pentru a dovedi că dacă nu existau anumiți lideri de opinie și prestația lor *daunătoare*, vezi Doamne, ar fi fost clar pentru oricine că nu mai putem de ațita bine.

CALENDAR

1.VI.1895 - s-a născut *Gheorghe Eminescu* (m.1988)
1.VI.1909 - s-a născut *Ionel Marinescu* (m.1983)
1.VI.1929 - s-a născut *Veress Daniel*
1.VI.1956 - s-a născut *Mircea Cartarescu*
2.VI.1909 - s-a născut *Grigore Bugarin* (m.1960)
2.VI.1939 - s-a născut *Romulus Guga* (m.1983)
2.VI.1944 - s-a născut *Ana Selena*
2.VI.1964 - a murit *D. Caracostea* (n.1879)
2.VI.1975 - a murit *Scarlat Callimachi* (n.1896)
3.VI.1904 - s-a născut *Athanase Joja* (m.1972)
3.VI.1922 - a murit *Duiliu Zamfirescu* (n.1858)
3.VI.1934 - s-a născut *Andi Andries*
3.VI.1940 - s-a născut *Anatol Ciocanu*
4.VI.1904 - s-a născut *Ioan Massoff* (m.1985)
4.VI.1921 - s-a născut *Nicolae Țiricoi* (m.1994)
4.VI.1937 - s-a născut *Gh.Peagu*
4.VI.1941 - s-a născut *Vasile Vlad*
4.VI.1948 - s-a născut *Marcela Benea*
4.VI.1950 - s-a născut *Constantin Munteanu*
4.VI.1961 - a murit *Alice Voinescu* (n.1885)
5.VI.1779 - s-a născut *Gheorghe Lazar* (m.1823)

5.VI.1865 - a apărut prima serie a revistei *Familia* (1865-1906)
5.VI.1871 - s-a născut *Nicolae Iorga* (m.1940)
5.VI.1903 - s-a născut *Gh. Dinu* (m.1974)
5.VI.1933 - s-a născut *Dan Grigore Mihaescu*
5.VI.1941 - s-a născut *Ion Popa Argesanu*
5.VI.1948 - s-a născut *Aureliu Goci*
5.VI.1951 - s-a născut *Ion Cațaveică*
5.VI.1971 - a murit *Victor Buescu* (n.1911)
5.VI.1988 - a murit *Gheorghe Eminescu* (n.1895)
6.VI.1886 - s-a născut *Cezar Papacostea* (m.1936)
6.VI.1914 - s-a născut *Ion Șugariu* (m.1945)
6.VI.1921 - s-a născut *Dan Constantinescu*
6.VI.1931 - s-a născut *Miron Georgescu*
6.VI.1933 - s-a născut *Ion Bolduma* (m.1993)
6.VI.1934 - s-a născut *Gheorghe Malarciuc*
6.VI.1937 - s-a născut *Marta Barbulescu*
6.VI.1939 - s-a născut *Dumitru Coval*
6.VI.1949 - s-a născut *Felix Sima*
6.VI.1991 - a murit *Gheorghe Pituț* (n.1940)
7.VI.1716 - a murit (la Istanbul) stolnicul *Constantin Cantacuzino* (n.c.1640)
7.VI.1921 - a murit *Luca I. Caragiale* (n.1893)
7.VI.1927 - s-a născut *Madeleine Fortunescu*

7.VI.1940 - s-a născut *Ion Murgeanu*
7.VI.1992 - a murit *George Drumur* (n.1911)
8.VI.1904 - s-a născut *Gabriel Drăgan* (m.1981)
8.VI.1910 - s-a născut *Al. Șerban*
8.VI.1924 - s-a născut *Anda Boldur* (m.1996)
8.VI.1933 - s-a născut *Cristina Tacoi*
8.VI.1937 - s-a născut *Gelu Ionescu*
8.VI.1938 - a murit *Ovid Densusianu* (n.1887)
8.VI.1967 - a murit *Otilia Cazimir* (n.1894)
9.VI.1909 - s-a născut *Franz Liebhart* (m.1989)
9.VI.1909 - s-a născut *Marius Mircu*
9.VI.1923 - a murit *Nicolae N. Beldiceanu* (n.1881)
9.VI.1939 - s-a născut *Mariana Filimon*
10.VI.1839 - s-a născut *Ion Creangă* (m.1889)
10.VI.1853 - s-a născut *Ion Pop-Reteganul* (m.1905)
10.VI.1896 - s-a născut *Alex. Busuioceanu* (m.1961)
10.VI.1921 - s-a născut *Virginia Șerbanescu*
10.VI.1930 - s-a născut *Ioan Chelsoi*
10.VI.1932 - s-a născut *Vasile Zamfir* (n.1991)
10.VI.1933 - s-a născut *Iordan Datcu*
10.VI.1935 - s-a născut *Adrian Beldeanu* (m.1994)
10.VI.1935 - s-a născut *Octavian Simu*

10.VI.1941 - s-a născut *Petru Dudaic*
10.VI.1979 - a murit *Vasile Băncilă* (n.1907)
10.VI.1979 - a murit *Aurel Baranga* (n.1913)
11.VI.1883 - s-a născut *Tudor Pamfile* (m.1921)
11.VI.1901 - s-a născut *Alexandru Bădăuța* (m.1983)
11.VI.1939 - s-a născut *Ion Andreița*
11.VI.1943 - s-a născut *Grigore Arhore*
11.VI.1946 - a murit *Solția Nădejde* (n.1856)
12.VI.1916 - s-a născut *Alexandru Balaci*
12.VI.1916 - s-a născut *Constantin Monea*
12.VI.1919 - s-a născut *Valeria Boiculesi* (m.1984)
12.VI.1922 - s-a născut *Petru Vintilă*
12.VI.1929 - s-a născut *Irina Mavrodin*
12.VI.1932 - s-a născut *Balint Tibor*
12.VI.1939 - s-a născut *Doru Moțoc*
12.VI.1954 - a murit *N. Davidescu* (n.1888)
12.VI.1956 - a murit *Ioachim Botez* (n.1884)
12.VI.1977 - a murit *F.Brunea-Fox* (n.1898)
12.VI.1980 - a murit *Andrei Ion Deleanu* (n.1903)
13.VI.1884 - s-a născut *Ioachim Botez* (m.1956)
13.VI.1929 - s-a născut *Al.Sandulescu*
13.VI.1942 - s-a născut *Al. Florin Țene*

13.VI.1972 - a murit *Nicolae Tautu* (n.1919)
13.VI.1977 - a murit *Lazar Iliescu* (n.1887)
14.VI.1818 - s-a născut *Vasile Alecsandri* (m.1890)
14.VI.1878 - s-a născut *Ion Dragoslav* (m.1928)
14.VI.1882 - s-a născut *Ion Petrovici* (m.1972)
14.VI.1883 - s-a născut *George Ciprian* (m.1968)
14.VI.1884 - s-a născut *Ioachim Botez* (m.1956)
14.VI.1905 - s-a născut *Iosif Igiroșianu*
14.VI.1932 - s-a născut *Spiridon Vagheli*
14.VI.1934 - s-a născut *Pavel Aioanei* (m.1987)
14.VI.1983 - a murit *Nicolae Dumbravă* (n.1927)
15.VI.1882 - s-a născut *I.U.Soricu* (m.1957)
15.VI.1889 - a murit *MIHAI EMINESCU* (n.1850)
15.VI.1893 - s-a născut *Ion Marin Sadoveanu* (m.1964)
15.VI.1909 - s-a născut *Virgil Teodorescu* (m.1988)
15.VI.1911 - s-a născut *Ferenc Laszlo*
15.VI.1915 - s-a născut *Dumitru D. Panaiteșcu-Perpessiciu* (m.1983)
15.VI.1920 - s-a născut *Marosi Peter*
15.VI.1934 - s-a născut *Matei Calinescu*
15.VI.1941 - s-a născut *Dan Culcer*
15.VI.1993 - a murit *Igor Grinevici* (n.1923)

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI
PIAȚA
UNIVE'SITĂȚI

O să vii la înmormîntarea mea?"

(II)

S-A VORBIT și se vorbește foarte mult despre manipulare, dar insuficient probabil despre vocația celor mai mulți dintre noi de a ne lăsa manipulați. Căci nu există manipulare fără vocația de a fi manipulat. Ce ne face extrem de vulnerabili în fața manipulării este în primul rînd pachetul educațional pe care l-am primit. De prea multe ori, cei mai mulți dintre noi se dovedesc nimic altceva decît niște depozite ambulante de *idées reçues*. Povestile și basmele ce ni s-au citit, cîntecele și rugăciunile pe care le-am învățat de mici, baladele pe care le-am ascultat, filmele istorice produse pentru consolidarea sentimentelor educate în noi etc. sînt parte din noi. Mitologiile istorico-politice lasă ștanțate în noi amprente de cele mai multe ori definitive. Pentru imensa majoritate a sîrbilor ortodocși din Kosovo nu există nici un dubiu că locul acela este leagănul civilizației lor. Că se află în acele locuri de un mileniu înseamnă pentru ei suficient. Albanezii din Kosovo nu au nici ei vreo îndoială că locul le aparține, fiindcă se află acolo de două milenii, ca urmași ai ilirilor. Și unii și ceilalți memorizează poeme eroice în care dușmanul este demonizat în cele mai sumbre culori. Mai subtil sau mai grosolan, în ei este cultivat permanent un spirit al revanșei, indiferent dacă *ultima oară* cîștigaseră ori pierduseră.

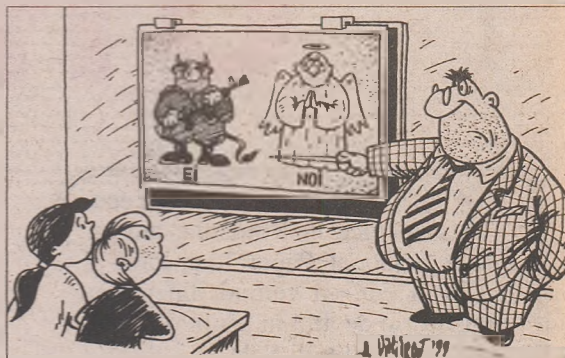
"*Marile crime ale umanității*" - scria la 14 martie 1998 Ismail Kadare în *Le Monde* - *sînt întotdeauna sprijinite de o mare minciună. Politicienii, diplomații, istoricii și scriitorii se grăbesc în masă să-i sprijine pe criminali. Ei asigură o forță de sprijin care, de-seori, mai întîi incită oamenii la crimă, pentru ca apoi să o justifice. Drama ce are loc azi în Kosovo este o ilustrație tipică a acestui fenomen. Este o tragedie prevăzută de mult, încurajată și exacerbata de șovinismul acestei forțe de sprijin. Fără sprijinul ei, lucrurile ar fi putut să nu se întîmple așa cum au loc.*" Slăbiciunea (cu și fără ghilimele) acestei afirmații vine din faptul că marele scriitor este

albanez, că, nu-i așa?, ia partea alor săi. Se pot găsi citate la fel de pregnante din autori sîrbi, dar ele suferă de slăbiciunea (iarăși cu și fără ghilimele) că aparțin tocmai unor autori sîrbi. Operînd cu exact același material, istoricii sîrbi și albanezi ajung la concluzii diametral opuse în legătură cu răspunsul la întrebarea al cui este Kosovo. Dacă pentru sîrbi bătălia de la Kosovopolje, 1389, unde sîrbi și bosniaci au fost învinși de armata lui Baiazid I constituie și momentul după care albanezii au apărut pe acest teritoriu, pentru Ismail Kadare aceasta constituie "o *crudă distorsiune*" a adevărului istoric, albanezii aflîndu-se pe acele locuri cu mult înaintea sîrbilor. Kadare consideră că sîrbi au monopolizat în mod fraudulos simbolistica bătăliei de la Kosovopolje (Cîmpia Mierlei). Căci, împotriva invadatorilor otomani, scrie el, împotriva invadatorilor otomani nu au luptat doar sîrbi conduși de principele Lazăr, ci și bosniaci conduși de regele Tvërko, românii conduși de voievodul Mircea cel Bătrîn și albanezii conduși de conții Balsha și Jonima. "*Bătălia, care ar fi trebuit păstrată în memorie ca un simbol al prieteniei dintre popoarele din Balcani, a fost înșușită în mod exclusiv de sîrbi criminali pentru a le servi scopurile. Și a devenit începutul altei crime*", conchide Kadare. Grele cuvinte, grave acuzații. Unde pot conduce asemenea schimburi de opinii? În orice caz, nu la dezamorsarea tensiunilor. Ca să nu mai spun cît de irelevant poate să devină astăzi răspunsul la întrebarea cine au fost primii în Kosovo - sîrbi sau albanezi? - cînd unui grup etnic ori altuia îi sînt refuzate drepturi legitime.

Slavenka Drakulici este o scriitoare croată. În perioada aprilie 1991 - mai 1992 a publicat în reviste ca *The Nation*, *New Statesman and Society*, *Die Zeit* și *Time* texte despre iraționalitatea urii ce stă în spațiile măcelurilor reciproce dintre locuitorii fostei Iugoslavii. Strîns într-o carte, textele au apărut și în românește, la editura *Athena*, 1997, sub titlul *Balkan Express - Fața nevăzută a războiului*, în traducerea Petronelei Iacob. Este o lectură cu adevărat tulbu-

rătoare. Încercînd să explice unor prieteni occidentali ce se întîmplă de fapt, autoarea simte că, de fapt, nu-și poate explica nici măcar sieși ce se întîmplă: "*Dar în cele din urmă trebuie să vină - și chiar va veni - întrebarea 'de ce?', la care este cel mai greu de răspuns, pentru că există sute de răspunsuri, nici unul dintre ele suficient de bun. Nici un grafic, nici un desen și nici o hartă nu-ți sînt de vreun folos, fiindcă povara trecutului - cu ale sale simboluri, temeri, eroi, tradiții, cîntece populare, gesturi și priviri, tot ceea ce formează iraționalul - care, adînc ascuns în subconștientul nostru, amenință să erupă oricînd și care pur și simplu nu poate fi explicată. Văd cum pe chipul prietenilor mei plictiseala și apoi resemnarea iau locul interesului și al preocupării.*"

Ce fel de viitor se poate construi pe acest trecut? Cine și de ce ar fi în siguranță? Răspunsul la care ajunge autoarea nu e de natură să înlocuiască pe chipul prietenilor ei occidentali plictiseala cu interesul și resemnarea cu preocuparea: "*De ce aș fi eu, o croată, mai puțin amenințată într-un pericol mai mic decît prietenul meu sîrbul care se întoarce acum din estul Bosniei? Demonii din noi i-au făcut deja pe oameni să se considere simple componente ale ființei naționale. 'Sîrbi ar trebui măcelăriți', spune un copil de doisprezece ani din cartierul meu, jucîndu-se cu un cuțit de tăiat pîinea. Maică-sa îi trage o palmă peste față, iar ceilalți adulți din jurul mesei își coboară privirile, știind că ei sînt de fapt vinovați pentru cuvintele copilului. În același timp, în Belgrad, copiii de vîrsta lui probabil că nu se mai joacă 'de-a hoții și vardiștii', ci 'de-a ce le-am face croaților'. Dacă mai există viitor, mi-e teamă de vremurile ce vor veni. Vremuri în care acești copii, dacă toate acestea vor continua, chiar ar putea să facă ceea ce acum doar spun.*" După cum s-a văzut, viitor există, doar că astăzi el seamănă leit cu trecutul.

În ce cred, cu adevărat, copiii de ieri adolescenții de azi? Mulți, foarte mulți în muzica urii, un amestec între muzică folk și funk, între strălucire și violență, o muzică ce-și reclamă rădăcinile undeva în zona celui de al doilea război mondial. Ahmed Buric, jurnalist independent din Sarajevo, rememorează în *Index on Censorship* (6/98) cîteva momente din vara lui 1993. Într-una din cele mai cunoscute piețe ale Zagrebului, 20.000 de copii ale celui mai recent CD al formației *Unprofor Big Band* se vindeau cît ai zice pește. Pe copertă, ne spune Buric, se afla o maimuță, purtînd pe cap o caschetă a forțelor ONU de menținere a păcii iar în mîini o pușcă mitralieră. Titlul albumului, în traducere mai mult decît eufemistică, era *Dă-i în mîna-sa pe toți*. Deși era vorba de o formație croată, înjurătura-titlu era scrisă cu caractere chirilice. Pînă și lidera naționalistă a sîrbilor bosniaci, Biljana Plavšić, pe care în timpul alegerilor din 1998 occidentalii aveau să o sprijine pîndindu-li-se o moderată, era luată în țîrbacă în versuri greu de reprodus.

Dacă scena pop bosniacă rămînea oarecum neinfectată de șovinism, sîrbi nu do-reau să se lase mai prejos decît croații. Mai interesant poate decît cîntecul dedicat de frații Bajici fostului ministru de Externe german Hans-Dietrich Genscher, cel care fusese cel dintîi în a recunoaște independența Croației, este intrarea în arenă a unui compozitor sîrb de numai 13 ani, Baja Mali Kninja, din orașul sîrbesc Knin, Croația. Iată ce-i fredona el președintelui bosniac Alija Izetbegović: "*Nu-mi place de tine, Alija! Ai distrus visul sîrbilor! Sper ca 100 de mujahedini să se înce zîlnic în apele Drinei.*" Cu cît efectele sancțiunilor impuse asupra Serbiei în 1992 se resimțeau mai dureros, cu ațt mai energică devenea propaganda regimului Miloșević: "*Nimeni nu ne poate face rău. Sîntem mai puternici decît destinul! Cei cărora nu le sîntem pe plac! Nu pot decît să ne urască*", astfel grăia un cîntec-slogan difuzat de posturile de radio sîrbești. În 1993, Extra Nina, cîntăreață pop, încerca să suplinească lipsurile de pe piață astfel: "*Coca-Cola, Marlboro, Suzuki! Discoteeci, ghitare, bouzouki! Asta-i viață cu adevărat, nu un spot publicitar TV! Nimănui nu-i merge mai bine decît ne merge nouă*". Iar în 1996, căsătoria între gangsterul sîrb Zeljko Raznatović Arkan, comandantul milițiilor militare *Tigrii*, și cîntăreața Svetlana Ceca Velicković devenea un adevărat eveniment național.

În această lume a manipulațiilor, ce răspunde un student din Zagreb, Pero M., unei ziariste? "*Poate că nu înțeleg nici măcar jumătate din ce se petrece, dar știu că toate acestea se întîmplă din cauza a vreo cîincizeci de țicniți, care, în loc să-și vada de mîntea lor bolnavă, fac bani cu grămada și se plimbă cu elicopterele de colo pînă colo. Am șaptesprezece ani și-mi doresc o viață adevărată, vreau să merg la filme, la plajă, să văd lumea, să muncesc. Vreau să-l sun pe prietenul meu din Serbia să-l întreb ce mai face, dar nu pot fiindcă toate liniile telefonice au fost întrerupte. S-ar putea ca eu să fiu prea tînr și ce spun acum să sune patetic, dar nu vreau să ajung să mă îmbăt ca fratele meu, care a luat-o razna și a devenit isteric, sau să înghit calmante cu pumnul, ca sora mea. Nu duce nicăieri. Aș vrea să fac ceva, dar acum nu pot. Tu ai noroc, ești femeie, va trebui doar să ai grijă de rîniți. Dar eu o să lupt. O să vii la înmormîntarea mea?*"

Mi-e teamă că am și fost deja la înmormîntarea lui Pero. Și mă îngrozesc gîndindu-mă că vom continua să mergem la înmormîntările lui.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

Limbă, istorie, cultură

A APĂRUT, recent, un nou volum al profesorului Alexandru Niculescu: *Individualitatea limbii române între limbile romanice. 3. Noi contribuții*, Cluj, Clusium, 1999 (titlul sugerează continuitatea de idei și preocupări cu cele două volume publicate de autor în 1965 și în 1978). Cartea reunește articole apărute, în special în ultimii ani, în periodice științifice sau în volume colective, majoritatea din afara țării: greu accesibile, deci, studenților și cercetătorilor români, care au acum avantajul de a le putea consulta direct și comod. Stringerea în volum - însoțită de revizuirii și de actualizări - conferă și mai multă pregnanță și putere de convingere unor metode și unor idei-cheie, repetate insistent de autor. Între acestea, esențială este afirmarea obligației de a apela la istoria socială și la sociolingvistică, de a privi faptele de limbă într-o perspectivă larg culturală. Dincolo de interesul pur "de specialitate" al articolelor cuprinse în acest volum, ceea ce impresionează e capacitatea autorului de a face din cercetarea lingvistică un domeniu pasionant pentru orice cititor: printr-un discurs a cărui valoare e dată de o profundă implicare intelectuală și chiar existențială. Faptele devin totdeauna relevante pentru ceva mai adînc, uman semnificativ; aproape din fiecare detaliu se poate reconstitui complexul dinamic al istoriei culturale românești. În această formulă personală intră mai ales refuzul clișeeilor, al ideilor gata făcute - deci pasiunea de a provoca, de a contrazice ceea ce pare dat, stabilit, obiect de consens - și nevoia de a aduce mereu în discuție punctele obscure, controversate ale istoriei limbii române. Rezultatul acestei atitudini e desigur stimulant: profesorul își asumă rolul de a produce idei, de a sugera la fiecare pas noi posibile subiecte de cercetare. Cîteva dintre punctele sensibile atinse constant sînt "continuitatea", ponderea influenței slave, statutul dialectelor românești, apariția primelor texte scrise: subiecte tratate aproape întotdeauna, de specialiști români, cu infinite precauții, din cauza frecvenței lor instrumentalizări politice. Tocmai de aceea e absolut benefică - chiar atunci cînd e greu, dacă nu imposibil, să se accepte un verdict ultim asupra cazurilor litigioase - opțiunea profesorului Niculescu, de a actualiza sau chiar de a lansa ipoteze - controversate dar plauzibile -, pentru care nu poate fi acuzat de interese partizane, ci doar de convingerea (maioresciană) că fără sănătoase dispute de idei, viața științifică a unei țări nu are cum supraviețui. Un exemplu aparent mărunț mi se pare semnificativ pentru provocarea adresată tradiționalelor precauții autohtone: autorul explicitează (p. 229) presupunerea (a cărei circulație era în cultura română, din cîte se pare, exclusiv orală) că celebrul Neacșu din Cîmpulung a fost un informator în slujba primarului

german al Brașovului (și nu neapărat un boier sau un negustor patriot, scriind spontan, din impuls antiotoman, așa cum tinde să-l prezinte clișeuul scolastic național); o analiză a scrisorii - tipic raport de spionaj - poate oricînd confirma această ipoteză. O viziune realistă și demitizantă îl are ca obiect și pe Coresi - ca tipograf dispus "să-și ofere serviciile cu plătea" (p. 232). Volumul cuprinde mai multe secțiuni: prima e consacrată specificului romanității românești și dezvoltă cîteva contribuții importante ale autorului în domeniul lingvisticii romanice: diferența dintre romanitatea de limbă și cea de cultură, rolul pe care l-au jucat, în definirea profilului limbii române, fidelitatea lingvistică, continuitatea mobilă, occidentalizarea romanică firzie. Articolele reprezintă o incursiune repetată în paradoxurile și rupturile istoriei culturale și lingvistice românești: e preluată ideea unei civilizații românești izolate și predominant rurale - dar sînt semnalate și contactele mai timpurii, prin biserică, cu latinitatea occidentală; este reamintit rolul important al influenței slave - și în general a influențelor neromanice specifice zonei (maghiară, germană); pentru o perioadă ulterioară, se descrie concurența între influența culturală germană și cea franceză. În genere, se susține necesitatea de a integra, pentru înțelegerea specificului limbii române, comparația romanică (sînt dese referințele la dialectele italienești) și balcanistica. Studiile mai "tehnice", de fonetică istorică și de gramatică, au obiecte alese tot dintre aspectele cele mai controversate și insuficient studiate ale limbii române: dativul posesiv, pronumele *dînsul*, structurile partitive, comparația, ordinea cuvintelor. În analize de o remarcabilă finețe și complexitate, descrierea strict gramaticală se completează prin disocieri stilistice și de uz - și, mai ales, evadează în explicații de natură socială și culturală. În cazul dativului posesiv, de exemplu, e observată diferența dintre uzul de determinant verbal și cel adnominal - argumentîndu-se convingător originea populară a primei construcții și cea cultă (după un model probabil grecesc) a celeilalte. Două domenii, cu deosebire neglijate la noi în ultimele decenii, sînt urmărite constant, pe parcursul mai multor studii: cultura eclesiastică și cea politică. Profesorul Al. Niculescu plasează faptele de limbă într-un orizont cultural larg, care îi permite să producă viziuni sintetice și conexiuni puțin previzibile; are, mai ales, pasiunea polemică și a ideilor noi. Caracterizarea pe care i-o face lui Spitzer i se potrivește de altfel extrem de bine lui însuși: "articolele lui Leo Spitzer freamătă de idei și ipoteze, abundă în referințe de detaliu și paralele de ordin lingvistic, istoric, cultural, unind rigoarea cercetării cu bogăția informației și cu pasiunea expunerii" (p. 310).

UN DAR FĂCUT

CU OCAZIA vizitei sale ecumenice în România, am înmănat personal Papei Ioan-Paul al II-lea un dar, ca venind din partea unui istoric de artă în semn de omagiu adus Sanctității Sale.

Voi lămuri pe cititor despre ce este vorba, dar mai întâi trebuie să-mi exprim public mulțumirile și recunoștința față de Prea Fericitul Părinte Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române Teoctist, care mi-a aprobat și înlesnit gestul invitându-mă la agapa oferită în seara zilei de 8 mai a.c. în cinstea vizitei papale.

Tot astfel trebuie să mulțumesc Excelenței Sale domnului Emil Constantinescu, Președintele Țării, care, așezat lângă Papa, i-a prezentat, ținându-i sub privire, albumul cu imagini rămase până astăzi total necunoscute - album intitulat *Dezvăluirea unui aspect surprinzător legat de prezența Bisericii greco-catolice în România* - în timp ce semnatarul rândurilor de față întorcea filele, dând explicații. În sfârșit, mulțumiri se cuvin Părintelui Profesor Nicolae Buga și Părintelui Diacon Nicolae Vladu, secretar al cabinetului Prea Fericitului Părinte Patriarh, datorită bunăvoinței cărora am putut obține audiența ce mi-a fost acordată.

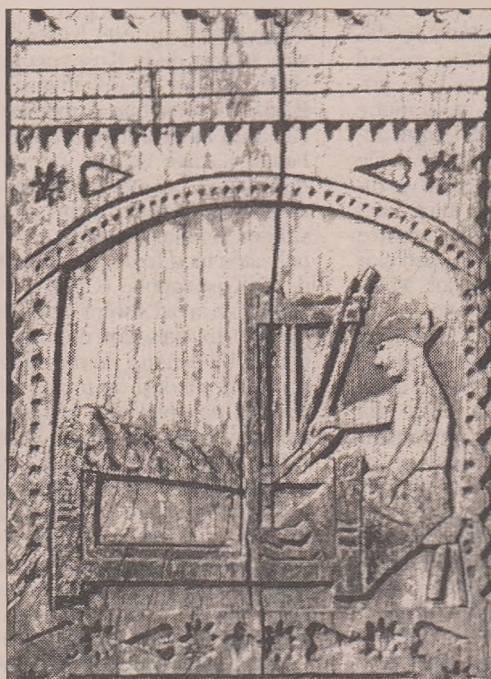
Papa Pius al XII-lea (1939)

IN VARA lui 1956, cu prilejul unei deplasări la Baia Mare, sculptorul Gheza Vida mi-a atras atenția că la granița de nord a Maramureșului, în satul Săpânța, s-ar afla un cimitir cu totul deosebit, pe care nimeni în afara localnicilor regiunii nu-l știe.

Am pornit spre Săpânța și odată ajuns acolo am descoperit într-adevăr un fenomen unic în felul său: crucile și troițele cioplite, din cele două cimitire greco-catolice - cel nou și cel vechi - ale comunei. Ceea ce le caracterizează era că pe ele figurau, de asemenea cioplite în lemn, personaje sacerdotale, scene cu răstignirea lui Isus și țărani reprezentați în felurite ipostaze specifice existenței lor. Una din cele mai impresionante prin frumusețea ei austeră, după ce ploaia și zăpada i-a restituit lemnului uscat de soare patina naturală, este negreșit crucea de pe mormântul lui Pop Teodosie a lui George, răposat în 1935, din cimitirul cel nou.

Mai cu seamă cimitirul cel vechi păstra un pronunțat caracter religios, adânc implantat în tradiția seculară a locului, unde cioplitura în lemn, cu însemnele ei decorative particulare, își câștigase un rol de frunte. Întreg Maramureșul îi purta amprenta.

Aflat chiar în inima satului, în dreapta bisericii de piatră care data din 1886, cimitirul cel nou - de un pitoresc cum nu mai întâlnisem până atunci, scăldat în griurile perlate ale lemnului natur și ale vopselelor vegetale spalate de ploaie, cu gingașele lor palori învăluind straniile figuri cioplite pe cruci și care păreau să-ți vorbească sfidând tăcerea morții din jur - era cel ce-ți capta cu stăruință privirile. Am fost subjugat pe loc. Stapănit de dorința să cunosc mai în profunzime fenomenul. Rădăcinile lui pomeau din cimitirul cel

Țarancă la războiul de țesut

vechi, iar cimitirul cel vechi nu era el însuși decât un produs al întregii ambiante religioase și cioplitoarești maramureșene.

În vara următoare eram din nou la Săpânța. Am locuit o scurtă vreme la Ion Stan Pătraș, chestionându-l, studiindu-i firea și începând apoi, sub îndrumarea lui și a lui Gheza Vida, să bat timp de două luni plaiurile Maramureșului cu coamele lui împădurite, încercând să mă identific cu traiul țăranilor, apropiindu-mă de credința și obiceiurile lor, cucerit mai ales de frumusețea îndurerată a bocetelor. Cultul greco-catolic fusese interzis, dar sătenii îl practicau pe ascuns.

CÂT am locuit la Săpânța am cercetat cruce cu cruce cimitirul cel vechi și cel nou. Așa se face că am descoperit la un moment dat, într-un colț mai pierdut al acestuia din urmă, crucea lui Grigore Tincu Pop, răposat în 1939. Țăranul își dorise să-i orneze mormântul chipul simbolic al însuși Suveranului Pontif de curând ales și-i ceruse lui Ion Stan Pătraș să i-l cioplească și să i-l așeze la căpătâi, când va fi sosit ceasul. Meșterul l-a înfățișat frontal, cu brațele ridicate întru binecuvântare, cu mitra papală pe cap și, spre a nu încăpea îndoială, a săpat în lemn, dedesubt, cu litere mari, citețe, "Părintele Papa Pius 12". A mai cioplit două imagini, una sub alta, care ocupau restul suprafeței până la baza crucii: mai întâi figura din profil a bătrânului Pop Grigore Tincu, sprijinit în baston, cu traista pe umăr și pipa în gură, de sub pălăria cu borurile largi atârându-i pletele cărunte; apoi, în registrul cel mai de jos, figura hidoasă a morții, cu coasa într-o mână și cu "cupa morții" în cealaltă, înălțându-și privirea spre cel căruia îi venise sorocul.

Mi-am dat imediat seama că mă aflu în prezența unui fapt nu doar neobișnuit, ci și foarte probabil singular în lume: într-un cimitir sătesc,

din cel mai curat ținut românesc, Maramureșul, un simplu țăran apelase la alt țăran, dăruit cu harul cioplitorului, să-l figureze pe papă veghindu-i somnul de veci! Atunci a incolțit în mintea mea gândul că într-o bună zi, de-mi va fi dat s-o trăiesc, să-i aduc personal Papei la cunoștință, oricare va fi fiind El, acest semn de credință și de venerație. S-a întâmplat să fie - și cred că nu fără un tâlc ascuns - tocmai Sanctitatea Sa Ioan-Paul al II-lea, neîndoielnic cel mai deschis la cuget și mai iubitor de pace papă din cuprinsul ultimului mileniu, care, unindu-și înțelepciunea cu aceea a Prea Fericitului Patriarh Teoctist, a înscris România, sub semnul înfrățirii și dragostei de oameni, în istoria și conștiința creștinătății și foarte cu putință nu numai a ei.

CUM de s-a născut în Maramureș un fenomen atât de ieșit din comun? Ținutul se bucură de o veche tradiție a reprezentărilor sacre antropomorfe. Negreșit, încă de pe când era meșterul Stan Pătraș va fi văzut bătrânul frumos, impunătoare ca un ce veghea intrarea în satul Berbeș, marginea șoselei dinspre Sighet. Înălțat 3-4 metri, cu câteva figuri de lemn plite în *ronde-bosse*, așezate de o parte și de alta a crucii pe care e răstignit Iisus, monumentul acesta în v

Stema papală și Isus răstignit

Prelat (1934) - Detaliu din cea mai veche cruce a lui Ion Stan Pătraș

PAPEI

Sfântul Petru (1946)

a de gotic târziu, dar cu tot atât de dife adausuri în stil popular, a ieșit din âinile admirabile ale unor meșteri încerti. Nu se știe cine l-a cioplit, nici când a st așezat pe locul unde am avut bucuria -l contemplan; oamenii își aminteau să-l apucat acolo din tată în fiu.

U NEORI sculpturile populare antropomorfe maramureșene comportă un caracter primitiv ciudat, căruia e greu să-i pătrunzi taina. re sculptură și cioplitură este desigur o erență și fără îndoială că prezența celei ităi, cum am văzut la Berbești, e un nn al influenței culturale romano și eco-catolice, care printre altele se face atită în preferința pentru figurile daltu- sau cioplite cu toporișca tridimensio- l. Adesea ele constituie zona de inter- ență între cele două procedee, aș spune și între laic și religios, mai ales acolo de intervine elementul dramatic. La zavlea, pe dulcea vale a Izei, prins de ntonul casei de lemn a "Tivilului" (ci- va fi fost poreclit astfel și pentru ce?), ea fi văzut până acum o jumătate de ic *Omul în lanțuri*, cioplit cu încă alte ci decenii în urmă - dintr-un singur de răposatul Toader Petrovan. Ce ia să însemne această curioasă plăs- ire care întâmpina pe trecători în locul uliței principale a satului nu a it nimeni să-mi lămurească exact. genda luase locul adevărului și ceea ce dezlegase spiritul cercetător al etno-

grafilor suplinea fantezia geniului popu- lar.

Î NTR-O bună zi, o femeie din Săpânța i-a cerut lui Ion Stan Pătraș să cioplească o cruce pen- tru mormântul soțului ei de curând dece- dat. Asta se petrecea în 1934. Până atunci cioplisera cruce meșterii mai bătrâni, cum era și Pop Toader al Tomii, la care își făcuse ucenicia tânărul Stan. Primind să execute crucea cerută, Ion Stan Pătraș a socotit că are în sfârșit prilejul mult aștep- tat să cioplească un chip omenesc. Păstrând prototipul trilobat al crucilor mai vechi, a recurs la o modificare esențială: pe porțiunea inferioară a trunchiului - acolo unde apărea de obicei un crucifix în semi-relief - el a sculptat într-un fel de basorelief figura unui episcop văzut din față, în picioare, înveșmântat în odăjdii bisericești, cu mitra pe cap. Nu a fost în intenția meșterului să înfățișeze pe cineva anume, respectiva figură trebuind să aibă aceeași funcție de simbol religios ca și pomenitele crucifixuri de pe crucile mai bătrâne. Totodată a îmbogățit ornamen- tația crucii, adăugându-i, în afara moti- velor circulare preluate de pe crucile vechi, o seamă de alte elemente decora- tive populare, menite să creeze o variație, iar imaginea episcopului a încadrat-o într- un chenar dantelat alcătuit din "dinți de ferăstrău" ciopliți cu dalta.

În 1957 această cruce a meșterului Stan se mai înalța ca un totem pe mor- mântul țăranului Ion Stan Delu din cimi- tirul cel vechi. Brațele îi căzuseră și odată cu ele dispăruse și inscripția; figura epis- copului era incompletă, fiindu-i ciuntite o parte din cap, din umăr, din brațul drept și din labele picioarelor. Spre sfârșitul lui 1944, în timpul retragerii trupelor nem- țești de pe teritoriul Ungariei, o bandă de

Troiță în stil gotic târziu la Berbești

fugari a străbătut satul profanând câteva din crucile cimitirului vechi.

P E CRUCEA Anuței Stan a lui Dumitru din cimitirul cel nou, cioplită în 1938, apare stema papală și dedesubt Isus răstignit, păzit de oșteni români în uniforme epocii, prezentând armele în poziție de "drepti", ca și cum ar da de fapt onorul. E o mărturie elocventă pentru felul cum Martiriul lui Christos, imagine sacră, își află transpunerea în realitatea contemporană prin apelul meșterului la un aspect militar inspirat din viața de toate zilele.

Printre ultimele cruci cu subiect reli- gios cioplite de Ion Stan Pătraș figurează în cimitirul nou cea de pe mormântul lui Ion Stan al lui Ion, datând din 1946. Îl reprezintă pe "Sfântu Petru" fără barbă, îmbrăcat preotește, cu cheia raiului în mână, gata să-i deschidă celui îngropat. În fond nu e decât obișnuita înfățișare a unui preot unit, mărturie - ca și aceea a ghirlan- delor de frunze ce-l înconjoară și a vasu- lui cu flori cioplit dedesubt - a procesului de laicizare început cu un deceniu și jumătate înainte.

Și iată că troița înaltă din fața cimitiru- lui, cioplită în 1949, reia într-o viziune ușor modificată scena răstignirii lui Isus. De astă dată locul puștilor l-au luat două sulite cu care ostașii îl împung în coaste pe cel condamnat la supliciu. La piciorul crucii, două sâtence îngenunchiate, cu

mătânii în mână, se roagă și îl plâng pe Mântuitor. Această lucrare, de oarecare proporții, era, acum douăzeci de ani și mai bine, când am vizitat ultima oară Săpânța, cea de pe urmă operă sacră a meșterului, marcată la rândul ei de evo- luția procesului amintit. O dovadă pe- remptorie, semn distinctiv al vremurilor, o constituia și crucea lui Gheorghe Stan al lui Dumitru, unde apărea imaginea ce se vroia a Sfântului Gheorghe, căruia Stan Pătraș nu se sfiise să-i împrumute aspec- tul unui ofițer din acele zile, cu cravată, epoleți și breton.

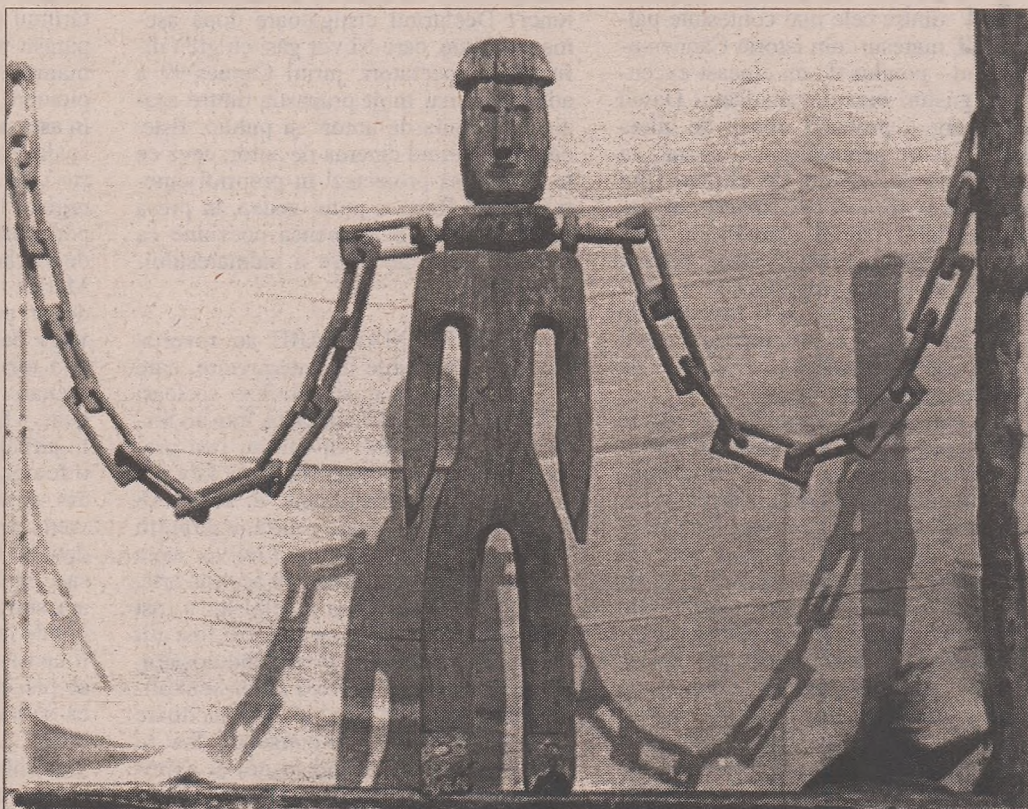
Am popularizat cele două cimitire ținând la 27 septembrie 1957 o comuni- care la Academie, publicând apoi un arti- col în *Arta plastică* nr. 6 din același an, urmat de apariția textului comunicării în *Studii și cercetări de istoria artei*, nr.1 din 1958. Aflat cu o bursă de studii în Franța, am publicat o pagină întreagă, bogat ilus- trată, în *Les Lettres Françaises*, din 27 martie 1958. Un an mai târziu, o prezen- tare a fenomenului am făcut-o în paginile revistei pentru străinătate *L'Art dans la République Populaire Roumaine*. Cu vre- mea, cimitirul cel nou din Săpânța a devenit cunoscut în toată lumea, iar Ion Stan Pătraș, cea mai notorie figură a satu- lui și într-o oarecare măsură chiar a Ma- ramureșului. Dar ansamblul cercetărilor mele efectuate odinioară la Săpânța, isto- ricul apariției acestui caz atât de insolit, mărturiile culese la fața locului nu și-au găsit editorul nici până azi.

P E DE altă parte, descoperind fenomenul și făcându-l cunos- cut, l-am ucis fără voia mea. Intrat în preocupările de interes practic ale Fondului Plastic, Ion Stan Pătraș, dimpre- ună cu crucile, polițele, dulăpașele, banci- le și scaunele lui cioplite și pictate, au de- venit curând, dintr-o manifestare de stric- tă autenticitate folclorică, obiectul unor comenzi dominate de scopuri comerciale, transformându-se într-o producție de un gust îndoielnic, un adevărat kitsch, menit să stârmească hazul și atracția turiștilor, îndeosebi a celor străini. Nu mai rămăsese nimic din crucile de odinioară, cu culorile lor delicate, din care se degaja acea notă de poezie discretă de care am pomenit. O stridentă bicoloră - roșuri și albastruri tipătoare de vopsea industrială - cufunda întreg cimitirul cel nou în trivialitate.

Sper totuși să fi putut salva măcar memoria și amintirea a ceea ce a însemnat cândva un aspect atât de surprinzător, de plin de viață și de adesea pioasă smerenie a prezenței Bisericii greco-catolice în România.

Radu Bogdan

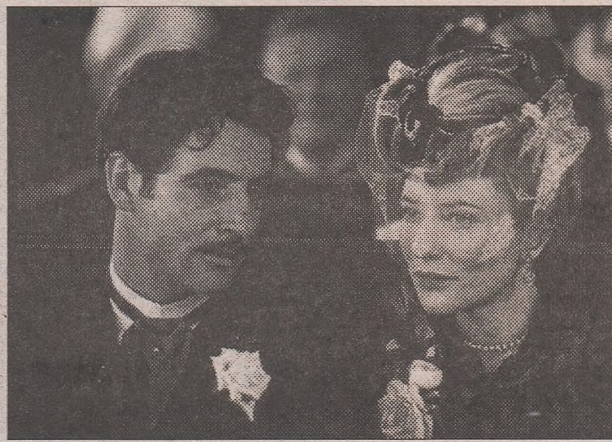
România literară 13

Toader Petrovan: Omul în lanțuri (înainte de 1935)

Un premiu contestat – *Umanitatea*, de Bruno Dumont

Oscar Wilde, meru actual: *Soțul ideal*, de Oliver Parker

O superproducție de Nikita Mihalkov – *Bărbierul din Siberia*

Plasa de prins

EXISTĂ, în fiecare an, câteua Cannes-uri paralele. Există Cannes-ul monden, cu defila-re carnavalească de pe scara cu covor roșu a Palatului, cu obligatoriile lui extravagante nocturne, cu dineuri de gală - fie și în hangare dezafectate, cu orchestre algeriene, cu rochia purtată de Lady Di în Coreea de Sud, vîndută la licitație, în scopuri caritabile, Cannes-ul langustelor sacrificate -, Cannes-ul Mercedes-ului și L'Oréal-ului pomeniți mai des decît frații Lumière. Există Cannes-ul financiar, furnicarul din subsolul Palatului, Tîrgul unde se vînd și se cumpără sute de filme. Există Cannes-ul mediatic - produsul corespondențelor, imaginilor și știrilor agențiilor de presă, care creează o anumită "idee de Cannes" (după Jocurile Olimpice, festivalul e cel mai mediatizat eveniment de pe glob). Există și Cannes-ul chibiților, al cinefililor puri - duri - disperați - resemnați care stau ore în șir în stradă repetînd propoziția: "o invitație în plus?". Există și Cannes-ul criticilor de film, Cannes-ul salahoriilor fericiți care, de dimineața (8.30, ora primei proiecții) și pînă noaptea umplu sălile și, în

ciuda tuturor evidențelor, nu încetează să spere că, totuși, miracolul se va produce - miracolul cinematografului adevărat, singurul care justifică toate celelalte Cannes-uri.

Pentru competiția ultimei ediții cu prefixul 19 (a 52-a), Gilles Jacob a văzut 1000 de filme din care a ales 22. De la competiția celui mai prestigios festival de film, toată lumea așteaptă marea cu sarea. Or, sfîrșitul de secol nu e deloc glorios, (nici) cinematografic vorbind. Cineasții de azi nu mai cred că pot schimba lumea cu filmele lor, ba mai mult, nu mai cred că pot schimba nici cinematograful. E un sfîrșit de secol obosit: ce-a fost de inventat s-a inventat, ce-a fost de spus s-a spus, ce-a fost de văzut s-a văzut. O perfidă stare de *j'ai vu tous les films* s-a insinuat, parcă, în subconștientul ediției. E adevărat că prea multe filme au fost doar corecte, doar normale, doar de interes regional.

Printre cele 1000 de filme, selecționerul mărturisea că a căutat să descopere cel puțin un film despre războiul din Golf, dar, ciudat, din 1000 de filme nici măcar unul singur n-a fost de război... Și, de fapt, "niciodată un film n-a oprit un război"... În schimb, de multe ori un război a oprit și filme și festivaluri. Chiar și prima ediție a Cannes-ului, în septembrie '39, avîndu-l ca președinte de juriu pe Louis Lumière, s-a aminorat pe motiv de război. Toată lumea și-ar fi dorit ca ediția 1999 să fie ca o cădere de cortină magnifică. N-a fost să fie.

EDIȚIA s-a încheiat cu unul dintre cele mai contestate palmaresuri din istoria Cannes-ului. Juriul - condus de un cineast excentric, cu gusturi bizare, canadianul David Cronenberg -, probabil obosit de atîtea filme și ros de nehotărîre, s-a agățat, ca de un colac de salvare, de ultimul film programat în competiție, *Rosetta*, al fraților (belgieni) Luc și Jean Pierre Dardenne. Am convingerea că, dacă *Rosetta* ar fi fost programat în prima zi a festivalului, și nu în ultima, ar fi fost uitat de jurați. Dar așa, el a fost perceput ca o gură de aer proaspăt și ca o soluție de ieșire din încurcătură.

Rosetta, - o fată cu un aer agresiv, de sălbăticiune încolțită - locuiește într-o rulotă, într-un camping, într-o sărăcie de Ev Mediu altoit pe societatea de consum; are o mamă alcoolică; e mereu dată afară din slujbe mizere, și își dorește cu o ardoare nebună să găsească de lucru; să aibă "o viață normală"; pentru o slujbă e în stare să facă moarte de om, pentru o slujbă își tradează singurul prieten. O mostră (izbutită) de cinema social, umanist, cu forță documentară, de influență neorealism. Un film "mic" și "cinstit", dar nicidecum o culme a cinematografului de autor. Sigur că, premiînd cu Palme d'Or acest film marginal despre o marginală, juriul a vrut să transmită un mesaj clar:

iată, la sfîrșit de secol, cînd cinematograful s-a super-hipertehnologizat, noi ple-dăm pentru filmul de calitate, făcut cu mijloace modeste, și care nu e interesat de războiul stelelor ci de realitatea din imediata apropiere.

Circula o glumă printre festivaliști: de fiecare dată cînd un film avea ceva mai "obsedat", mai morbid, mai exhibiționist, se spunea: "are tot ce-i trebuie ca să-i placă lui Cronenberg". Și așa s-a și întîmplat. Al doilea premiu ca importanță (Marele Premiu - Cannes '99) a fost acordat, spre stupefacția generală, unei caricaturi a filmului de artă: *L'Humanité*, de Bruno Dumont, tînar regizor (n. 1958) francez, aflat la al doilea film.

Personajul principal e un polițist de provincie, bătut în cap, care anchetează o crimă, cu o lentoare sadică. Omul nostru vorbește lent și sacadat, ca un robot defect; dacă ațipești la începutul unui cadru, cînd te trezești el tot nu s-a terminat. Un fals film polițist cu pretenții de parabolă filosofică, și presărat cu scene "de sex" de o urîtenie și de o gratuitate care-l fac "interzis sub 18 ani". Cînd nu contemplă cum face amor o vecină, anchetatorul își îmbrățișează libidinos diverși interlocutori pe care-i vede pentru prima oară în viața lui, și îi sărută pe gură ("e vorba de sărutul cristic", explică regizorul). Melanjul de cretinism și prețiozitate l-a fascinat, probabil, pe Cronenberg. Dar, după festival, în interviurile unor jurați se ghicește jena. De pildă, juraatul italian, Maurizio Nichetti, recunoaște că, dacă ar avea un cinematograful, n-ar proiecta un film ca *Umanitatea*. Atunci? Declarînd cîștigătoare două asemenea filme, care își vor găsi cu greu difuzori și spectatori, juriul Cannes'99 a adîncit și mai mult prăpastia dintre așazisul "cinema de autor" și public. Este, oare, autenticul cinema de autor, ceva ce te-ai jena să proiectezi în propriul cinematograful? Rar s-a putut vedea, în presa internațională, o asemenea coeziune ca în jurul ideii de ratare a palmaresului-Cronenberg.

CEL MAI TARE au revoltat premiile de interpretare, care au ținut să rebifeze aceleași titluri: *Rosetta* și *Umanitatea*. Într-un festival cu atîția actori divini, au fost premiați niște neprofesioniști. Dacă fata din *Rosetta*, Emilie Dequenne, e, la cei 18 ani, o posibilă viitoare actriță, interpreții din *Umanitate* nu au și nici nu vor avea nici în clin nici în mînecă cu această artă. La conferința de presă nivelul lor a fost incredibil de scăzut. Dacă n-ar fi fost atît de penibil, ar fi fost, poate, înduioșător, să vezi premianta apărînd știrbă și explicînd că, înainte de film, a fost muncitoare în domeniul legumelor congelate. Sau să vezi premiantul privînd în gol și exprimîndu-se cu dificultate - bietul om n-a făcut compoziție, el chiar este, clinic vorbind, debil mintal ("un manechin autist",

cum l-a definit un confrate). După premiere, Jeff Goldblum, actorul american din juriu, s-a declarat surprins: el n-a știut că e vorba de o boală, a crezut că e interpretare... Întrebare retorică: are dreptul un jurat să nu știe un asemenea lucru? Și are dreptul un palmares să expedieze în neant mari creații actricești ca să premieze - iertare! - un cretin care se joacă pe el însuși? Se pot găsi și alte forme de solidaritate cu defavorizații sorții decît artificializarea unui palmares cinematografic.

Există și un conformism al nonconformismului, și o frondă care frizează lipsa de fair-play. Pentru că nici unul dintre jurați nu și-ar putea dori vreodată să fie judecat de un juriu ca acela din care a făcut parte; cu un asemenea juriu, ar mai fi primit jurata Holly Hunter vreun premiu de interpretare? Cu siguranță, nu.

Chiar dacă același Juriu a refuzat să-i dea Cezarului ce-i al Cezarului, Pedro Almodovar rămîne cîștigătorul moral al Cannes-ului '99. Maestrul spaniol - prezent pentru prima dată la Cannes, cu al 13-lea titlu al filmografiei lui, *Totul despre mama* -, a reunit succesul de critică cu succesul de public și ar fi meritat, din plin, consacrarea unei *Palme d'Or* (și nu doar un consolator "Premiu de regie"). Titlul e o parafrază la titlul celebrului film al lui Mankiewicz, *Totul despre Eva*. În genericul final, regizorul își dedică filmul unor Bette Davis, Gena Rowlands, Romy Schneider, "tuturor actrițelor care au jucat actrițe, și mamei mele" (o mamă care, de altfel, nici nu i-a văzut filmul, o femeie simplă din La Mancha, tărîmul lui Don Quijote, pe care nu l-a părăsit niciodată. "Am în cap imaginea mamei spălîndu-l încet, într-un vas, pe picioare, pe tata. Am văzut întotdeauna în asta un abuz al căsătoriei. Totuși, ea le spăla cu grație și veselie, ca rufe la riu", își amintește, zîmbitor, Almodovar, regizor fascinat de "complexitatea și superioritatea femeilor"... Filmul e jucat de o echipă de actrițe extraordinare (de la Marisa Paredes, actrița fetiș a lui Almodovar, pînă la Penelope Cruz, cea mai în vogă tînară actriță a Spaniei). Iată cum și-a rezumat subiectul însuși regizorul-scenarist: «După moartea, într-un accident, a fiului ei, Estaban, Manuela citește în jurnalul lui: "Astăzi mama mi-a arătat o fotografie, din care era ruptă jumătate; am senzația că e jumătatea care îi lipsește vieții mele". Manuela nu i-a spus niciodată lui Estaban cine era tatăl lui: e greu să-i explici unui adolescent că tatăl lui are sîni mai mari decît mama și că răspunde la numele de Lola. Acum, tăcerea îi apasă conștiința ca o crimă. Hotărăște să plece la Barcelona în căutarea Lolei, ca să-i spună că au avut un fiu și că e mort"... Plonjăm într-o lume exotică și viu colorată, cu travestiți, prostituate, bolnavi de SIDA, cu felurite dependenți și felurite dependențe, o lume bolnavă, dezaxată, deochiată, dar care degajă o

Fiica lui Marcello Mastroianni și a Catherinei Deneuve - Chiara Mastroianni, în *Scrisoarea*, de Manoel de Oliveira

Un cineast de geniu al sfârșitului de secol – Pedro Almodóvar
(*Totul despre mama*)

Dușmanul meu intim, de Werner Herzog,
cu și despre Klaus Kinski

Palme d'Or – *Rosetta*, de
Luc și Jean-Pierre Dardenne

fluturi

generozitate, o naturalețe, o bucurie de a trăi - copleșitoare. Dintr-o poveste barocă, de un "telenovelism" flamboiant (*Manuela!*), Almodóvar face un film plin de rafinament cultural, în care cinema-ul, teatrul și viața se întrepătrund, se condiționează, se confundă... Spaniolii i-au găsit un nume acestui amalgam de melodramă veselă și de comedie tristă: almodrama. Rădăcinile almodramei trebuie căutate în marea melodramă latino-americană (asimilată, acum, de filmul european, la un nivel superior) și în modul în care au conceput "cinema-ul sentimentelor" un Kieslowski și un Lars Von Trier, în *Breaking the Waves*...

SCĂZÎND grotescul din seara de premiere, scăzând și porțiunile de plictiseală din competiție, rămânem cu o ediție din care n-au lipsit momentele privilegiate. De pildă, *Lecția de cinema* a festivalului, susținută, în '99, de un *domn*, calm, cald, distins, care are trac atunci când vorbește despre tinerețea lui pariziană: Theo Angelopoulos. Un tânăr grec, emigrant fără un ban în buzunar, rupe bilete la Cinemateca franceză, unde vede zeci de filme japoneze fără subtitluri; după un an de regie, la IDHEC, se prezintă la examen și desenează, cu un aer arogant, pe tablă, un cerc. "Ce-i asta?", întreabă profesorul. "Un panoramic de 360.", răspunde studentul. "*Du-te să vinzi geniu în Grecia!*", îi spune profesorul și-l dă afară din facultate... Cu Bertolucci, cu Oshima, cu Godard, "aveam sentimentul unei generații, sentimentul că noi o să revoluționăm cinematograful"... Angelopoulos nu poate să uite un răspuns al lui Antonioni la întrebarea "Cum v-a venit ideea *Strigătului?* - *Privind un perete alb!*". "Zidul alb e momentul privilegiat, momentul în care ideea țîșnește"...

În aceeași ordine sentimentală se așează filmul lui Werner Herzog – *Dușmanul meu intim* – un documentar despre dragostea-ură dintre un regizor și un

actor de geniu – Klaus Kinski –, dar nebun, zguduit, în "infernul creației", de apocaliptice accese de furie. În amintirea lui Herzog - și a noastră, de acum înainte -, agitatul și violentul Kinski va rămâne așa cum apare într-o pauză de filmare: în soare, cu un suris concentrat, jucându-se, ca într-un balet misterios, cu un fluture care nu-i dă pace... O imagine a artistului în căutarea artei lui, fragilă ca un fluture sau ca o părere, sau ca o umbră pe un zid alb?

Pe afișul festivalului, două siluete plutesc chagallian peste planeta noastră albastră, echipate cu cite o plasa de prins fluturi sau stele. În ciuda tuturor evoluțiilor și "re tehnologizărilor", cinema-ul rămâne tot o plasă de prins fluturi.

Ce mai "prind" maestrul? Telegrafic, iată cu ce au venit în competiție regizorii cei mai cotați: chinezul Chen Kaige (fost Palme d'Or) *Împăratul și asasinul*, o superproducție istorică greoaie și cuminte despre formarea statului unitar chinez, acum vreo 2300 de ani. Americanul Jim Jarmusch (n. 1953, aflat la al 8-lea lungmetraj) a venit cu un fermecător film de gangsteri, un joc cu tentă post-modernistă, *Ghost Dog, Calea Samuraiului*, înrudit cu *Pulp Fiction* (jurații americani l-au respins, pe motiv că "ridiculizează violența, ceea ce reprezintă, într-o țară a violenței cotidiene, un pericol!"; în acest caz ar trebui eliminată o întreagă felie din istoria cinematografului!). Japonezul Takeshi Kitano - printre altele, mare vedetă de televiziune în Japonia -, a venit cu *Kikujiro*, un fel de *Vrăjitor din Oz*, cucuritor modernizat și niponizat. Canadianul-amean Atom Egoyan a venit cu un film de groază, hitchcockian cu personalitate, despre un ucigaș în serie, jucat cu o gentilețe feroce de Bob Hoskins. Italianul Marco Bellocchio a venit cu o ecranizare Pirandello (prea) clasică, *Doica*. De remarcat că majoritatea filmelor din festival, fără a fi, în sensul strict, "ecranizări", au avut ca punct de plecare "garanția de stabilitate" a unei cărți. Mexicanul Ar-

turo Ripstein a venit cu o admirabilă ecranizare Márquez, *Colonelului nu-i scrie nimeni*. Portughezul Manoel de Oliveira nici nu mai contează cu ce a venit, important e că, la cei 91 de ani, a reușit să fie prezent (cu *Scrisoarea*, o "actualizare" originală a *Printesei de Cleves*). Interesant e pe ce căi au evoluat doi maeștri "iconoclaști": David Lynch și Peter Greenaway. Lynch a părăsit calea *Twin Peaks*, *Wild at Heart* și a luat-o în sens invers, în direcția unui tradiționalism sănătos, împins la extrem (*Poveste adevărată*, un road-movie cumpănit și sfătos, despre un bătrîn care, ca să-și viziteze fratele bolnav, străbate 700 km, pe șoselele americane, conducind o mașinuță de tuns iarba!). Peter Greenaway și-a propus să fellinizeze epatant, în *Opt femei și jumătate* (un tată și un fiu, miliardari elvețieni, își populează castelul cu "fantasme sexuale", opt femei importate din Orient (și jumătate: un travestit handicapat); din păcate, odată echipa completă, Greenaway pare să nu mai știe te să facă cu ea, drept care regizorul însuși citează un proverb englez: "o femeie frumoasă e bună doar ca să sperii peștii cu ea, cînd cade în apă..."). În loc să șocheze, acest Greenaway e, pînă la urmă, de o excentricitate convențională... Ca să se înțeleagă nivelul la care s-au plasat lucrurile, cităm dialogul dintre un ziarist și Greenaway: "Un fiu care se strecoară, gol, în patul tatălui lui, ca să-l consoleze, e ceva incestuos?", - Nu, e echivoc. Nu știu ce fac ei acolo. Nu o arăt."

NIKITA MIHALKOV a venit cu o superproducție romantică, *Bărbierul din Siberia* (coperta de deschidere, *hors concours*), vorbit 70% în engleză, cu concesii vizibile, cvasi-hollywoodiene, făcute "filmului de public". S-ar putea deduce că Mihalkov vrea să învingă America cu armele ei. Deocamdată operațiunea a reușit în Rusia, unde *Bărbierul* a avut încasări mai mari decît *Titanic*. Gurile rele au

spus, la festival, că Mihalkov, visîndu-se un soi de Reagan slav, ar fi făcut filmul numai ca să-l joace pe țar! Mihalkov neagă că l-ar interesa altceva decît "puterea asupra filmelor" lui, și recunoaște că, făcînd această poveste de dragoste dintre un rus și o americană, la sfîrșitul secolului trecut, a vrut să-și ajute compatrioții "să-și depășească umilința, să descopere demnitatea și grandoarea pierdute ale vechii Rusii"... (vezi, în acest sens, secvența eroică, în care cadeții depun jurămintul țarului...) Cit despre țarul elogiât de Mihalkov, Alexandru III, au fost croniciari ai Cannes-ului care au remarcat malițioși că de acel țar se leagă un stat polițienesc și o politică crudă față de minoritățile naționale...

Coperta de închidere a festivalului a fost o risipă de spirit: un Oscar Wilde, *Soțul ideal*, de Oliver Parker. Ultima imagine a filmului e un sărut - o încheiere potrivită pentru un festival care, implicit și explicit (într-o *Retrospectivă specială*), a mizat pe filmul de dragoste (și decorul festivalului, holul Palatului, era invadat cu afișe și imagini exclusiv din filme de dragoste).

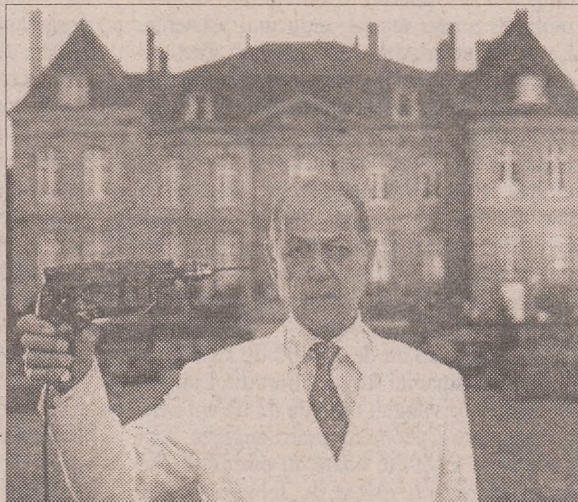
"Faceți dragoste, nu război!", al anilor '60, a fost relansat, de pe scena Cannes-ului '99, sub forma: "Faceți cinema, nu război!".

Incredibil, dar adevărat: acest "cinema, nu război" nu ține de trecut, ci de pragul Cannes-ului 2000!

Eugenia Vodă

Kikujiro – o irezistibilă comedie japoneză, de Takeshi Kitano

A fi sau a nu fi Peter Greenaway (*8 femei și jumătate*)

Forest Whitaker, în *Ghost Dog, Calea Samuraiului*, de Jim Jarmusch

Obsedanta "Livadă de vișini"

PE 26 APRILIE s-au împlinit cinci ani de când *George Constantin* nu mai este. De curînd, am urmărit pe postul unu al Televiziunii Naționale, în reluare, o emisiune realizată acum cîțiva ani buni de Mihaela Burda, dacă nu mă înșel, pe vremea aceea redactor la Departamentul Teatru. Țin să felicit încă o dată întreaga echipă de realizatori pentru filmul-document-remember. Prinre imaginile cu George Constantin în cabină, la repetiții, la o șuetă cu Sandu Sticlaru sînt strecurate, desigur, secvențe din rolurile sale importante, să spunem, dar și flash-uri din prezentul trist, fără protagonist. Puțini artiștii care au vorbit despre el. Cabinier, garderobier, oameni, pur și simplu. M-au șocat două lucruri: formulele șablon în care se exprimau aprecieri despre George Constantin (de tipul Luceafărul poeziei românești, dar aici totul se oprea la Teatrul *Nottara*, nu cuprindea întreaga țară); răspunsurile cîtorva trecători care nu știau nimic despre el. Judecat la rece, fenomenul este normal, în ambele aspecte. Expresiile bombastice, forma fără fond sînt frecvent preferate propriilor păreri, fabricații personale. Pe de altă parte, e firesc ca nu toți oamenii să știe cine a fost actorul. Deși pare ușor fantezist să primești răspunsul "nu știu", chiar în fața Teatrului *Nottara*, pe care l-a onorat pînă la sfîrșitul zilelor. Radu Beligan îl citează mereu pe Sir Lawrence Olivier care-i spunea odată, la Londra, că munca artistului este sculptură în zăpadă. Poate și această luptă împotriva căldurii ce topește este ceva care macină clipă de clipă existența unui actor. Chiar dacă rămîn fotografii, costume,

chiar și casete video, flacăra cu care arde scena nu se poate imprima pe nimic. Deși par că se apropie foarte tare, teatrul și filmul, din acest punct de vedere al prezenței adevărului *atunci*, fără duble, ele se află totuși la oarecare distanță. Lumea teatrului este atît de înșelătoare și devoratoare, în același timp, cu mode, cu ierarhii ciudate. De fapt, lumea creației are în permanență două fețe, ca Ianus, două medalii. Ce-ar fi să mă supăr acum că vecinul meu habar n-are cine este Kafka sau că nu i-a trecut nici măcar pe la urechi numele lui Mircea Cărtărescu? Eu pot să mă supăr, dar rezolv ceva cu asta?

Indignarea mea îl va face oare conștient pe vreunul dintre cei intervievați ce pierdere este pentru el că nu l-a văzut pe Lear, pe Prospero, pe Feodor Pavlovici Karamazov, pe Prohor Hrapov, adică pe George Constantin în *Regele Lear* al lui Penciulescu, în *Furtuna* lui Ciulei, în *Frații Karamazov* a lui Dan Micu, în *Vassa Jeleznova* pusă de Ion Cojar? Poveștile despre aceste roluri și spectacole, ca și despre multe altele pot naște oare dorința de a întoarce timpul înapoi și de a cunoaște pe viu magia artei lui George Constantin? Mișcările unui vulcan ce pare de nestăvilit, risul enorm, vocea sa care parcă a născocit un nou tip de frazare în limba română și care pune accente inconfundabile pe cuvinte, impunînd o melodicitate unică, jocul neobosit al ochilor ca de sfînx sau ca de animal de pradă?

În ultimii ani au dispărut, pe neașteptate sau nu, în orice caz, mult prea repede, prea mulți din marii noștri artiști. Uzura profesiei, a lumii în care au trăit, faptul că au dus, într-o singură ființă, atîtea și atîtea

destine, toate acestea au dereglat mecanismul pînă într-o zi, cînd l-au stricat de tot. Nu știu de ce, despre George Constantin se vorbește mult prea puțin. Sau poate chiar el ne-a impus asta, începînd cu înmormîntarea sa la care nu a dorit să se rostească discursuri, ci să se țină un minut de tăcere. Ce greu, ce lung, ce sîfșietor acel minut din Biserica Grădina Icoanei! La ce m-am gîndit atunci? La monologul lui Prospero, interpretat de George Constantin la Tîrgu-Mureș, în 1993, la sărbătorirea Promoției de aur din care făcea parte. Și Gina Patrichi pregătise tot asta pentru a spune la Galele UNITER, cînd i s-a decernat Premiul de Excelență. Furtuna i-a cuprins repede pe amîndoi. Ce coincidență însă acest monolog-testament! N-am înțeles de ce George Constantin avea lacrimi în ochi jucîndu-l pentru ultima dată pe Prospero. Știa ce va să vină. Tot în minutul acela a încăput și plimbarea prin Tîrgu-Mureș avînd ghid un om foarte timid, foarte cald și atent, cu umor bine temperat și cu o ironie dirijată de priviri, un om care nu mai suporta oportunistul și conveniențele și care prefera să-și trăiască emoția acelei întîlniri altfel. Pentru mine Tîrgu-Mureș va rămîne așa cum mi l-a arătat George Constantin. Am mai fost de atunci în acel oraș și am refăcut, mereu, același itinerar, auzîndu-i pașii și șoapta caldă, învăluitoare.

Mulți prieteni de-ai mei sînt obsedați de *Livada de vișini*. George Banu a scos recent o carte în care analizează acest text

și multe montări semnificative. Radu Penciulescu a apucat să-mi povestească cîte ceva, și el fiind unul dintre aceia care poartă cu sine taina ațîțitoare a piesei lui Cehov. Penciulescu spunea că, tînr fiind, îl admira pe Lopahin și îi purta un oarecare respect. Acum se recunoaște în Gaev. George Constantin a jucat, tînr, în Lopahin, în montarea pentru televiziune a lui Cornel Todea. Peste ani, mulți, l-a interpretat pe Gaev în spectacolul lui Dominic Dembinski de la Teatrul *Nottara*.

Mă obsedează *Livada de vișini*. Mă obsedează ochii lui George Constantin pe care i-am descoperit pe străzile din Tîrgu-Mureș.

Marina Constantinescu

Taormina Arte

Premiul Europei pentru "o sfîntă pe patine cu roțile"

TAORMINA este luxuosa stațiune estivală din Sicilia, situată pe terasa unui munte, la 200 de metri deasupra mării, renumită prin frumusețea peisajului. Pămîntul, marea, cerul, avînd ca decor vulcanul Etna, par a conviețui aici într-o armonie divină. Un muzeu în aer liber al cărui farmec este amplificat de străzile în scări, înguste, pitorești, de mulțimea grădinilor încărcate cu plante exotice, de palatele somptuoase și ruinele unor vestigii arhitectonice din vremuri de mult apuse. Tine-rețea acestui burg încântător este întreținută nu numai de avalanșa de turiști, dar și de pelerinajul anual, în luna mai, a celebrităților lumii teatrale, atrase aici de manifestările legate de acordarea unei prestigioase distincții: *Premiul Europei pentru Teatru*. Patronii spirituali ai acestei întîlniri, inițiată în 1986 de Taormina Arte, Comisia Europeană și Jacques Langue, pe atunci ministrul culturii în Franța, sînt importante foruri teatrale internaționale: Asociația Internațională a Criticilor de Teatru, Uniunea Teatrală din Europa, Convenția Teatrală Europeană, Institutul Internațional de Teatru Mediteranean, Festivalul de la Avignon.

Premiul Europei încununează activitatea unor personalități care au contribuit exemplar la realizarea unor evenimente culturale determinante pentru mișcarea teatrală europeană. Laureatii celor șapte ediții au fost Ariane Mnouchkine, Peter Brook, Giorgio Strehler, Robert Wilson, Heiner Müller, Luca Ronconi. În rîndul acestor patriarhi ai teatrului modern, anul acesta a fost aleasă Pina Bausch. *Premiul Europei pentru Teatru* (în valoare de 60.000 de EURO) a omagiat creația și 60 de ani de viață ai artistei, ca și cei 25 de ani de existență ai celebrei sale trupe de la Tanztheater din Wuppertal. Reuniunea de la Taormina

Artei își propune să fie și un forum al reflecției despre teatrul contemporan. Cu prilejul decernării premiului, un program amplu, dedicat Pinei Bausch, ne-a invitat să-i recitim opera. Literați, regizori, actori, dansatori, critici, colaboratori și colegi de generație, admiratori au făcut mărturie despre "modelul Pina Bausch" care vor fi adunate într-o carte. Filmele lui Werner Schroeter și Fernando Lopes ne-au introdus în laboratorul de creație al artistei, dezvăluindu-ne elemente inedite din biografia sa. O ipostază originală, aceea de actriță, am reîntîlnit-o în filmul lui Fellini *E la nave va*, unde Pina Bausch joacă rolul unei prințese oarbe. Peliculele unor spectacole ilustre - *Le Sacré du Printemps*, *Blaubart*, *Café Müller* - au arătat că Pina Bausch este un model viu. Cea care a revoluționat lumea spectacolului, inventînd un gen nou, "teatru-dans", oferă și astăzi revelații artistice. Montările ei, metafore poetice și dramatice despre viață, dragoste și moarte, continuă să rămîna pline de mister teatral, seducînd asistența. Ca și ființa artistei, care a trezit afecțiuni speciale la Taormina. Într-o sală arhiplină ce-i urmărea tulburată producțiile, austeră și enigmatică, Pina Bausch, această "preoteasă laică a teatrului și dansului" - cum o numea Robert Wilson, prefera, să stea ascunsă undeva pe o scară, spectator anonim. Evocarea unor maestri, grija pentru memoria lor regăsită, pentru arheologie, se împletește la Taormina cu grija pentru anticipație. Astfel, *Premiul Europa - Noi realități teatrale* (în valoare de 20.000 de EURO) a revenit Companiei Royal Court din Londra. Un spațiu privilegiat timp de 43 de ani pentru dramaturgia contemporană engleză. Aici s-a născut în 1956, odată cu premiera *Privește înapoi cu mînie* de John Osborne, mișcarea furioșilor care a revitalizat teatrul

lumii. Royal Court a ajutat la pătrunderea operelor lui Wedekind, Brecht, Ionescu, Sartre și Beckett în teatrul englez și a lansat de-a lungul timpului cîteva valori puternice ale dramaturgiei actuale: Arnold Wesker, Harold Pinter, John Arden, Edward Bond, David Storey, David Hare, Howard Brenton, Caryl Churchill, Timberlake Wertenbaker, Robert Holman, Jim Cartwright, Sarah Daniels, Martin Crimp și alții. O suită de manifestări ne-a ajutat să cunoaștem în-deaproape această citadelă a scrisului pentru scenă: pelicule cu reprezentări celebre, cu repetițiile unor spectacole antologice; un colocviu moderat de Michael Billington, cronicarul de la *The Guardian*, reunind animatori și colaboratori ai companiei; două spectacole recente *Shopping and Fucking* de Mark Ravenhill în regia lui Max Stafford-Clark și *The Weir* de Conor McPhereson în regia lui Ian Rickson. Am înțeles mai bine "fenomenul Royal Court" în teatru astăzi, cînd dramaturgia continuă să fie o Cenușăreasă pentru mulți. A fost, de altfel, și S.O.S.-ul lansat de simpozionul "A serie/a reprezenta", moderat de criticul George Banu, și care a reunit scriitori și regizori din Est și din Vest într-o patetică și polemică dezbatere despre noua dramaturgie europeană. Promovarea aspirației spre inovația creatoare, ca și sprijinirea celor care-și asumă riscul găsirii unor mijloace, capabile să revigoreze teatrul, să-i mențină tinerețea, au născut la Taormina un premiu nou: Distincția *Reîntoarceri* care i-a revenit lui Christoph Marthaler, laureatul de anul trecut cu *Premiul Europei - Noi realități teatrale*. Spectacolul său - *Die Spezialisten unte danzante per la sopravvivenza* - a fost un moment artistic de vîrf. Un ceai dansant într-un spațiu insolit, cabina unui avion, unde eroii se maltratează și se alienează re-

ciproc. O parodie cu spirit mușcător, o demonstrație ludică în tonuri paroxistice în care actorii uluiau prin rigoarea execuției, prin performanțele fizice și spirituale. Anticipînd, poate, subiectul ediției viitoare, Uniunea Teatrelor din Europa a încercat să detecteze într-o masă rotundă, care sunt metamorfozele intervenite în arta histriionului. O dezbatere la care au participat Erland Josephson (actorul lui Ingmar Bergman), regizorii Luca Ronconi, Lev Dodin, Georges Lavaudant, Gábor Zsámbeki. Printre invitați la acest colocviu ca și la Adunarea Generală UTE care a discutat programele uniunii și structura Festivalului de la Strassbourg, s-a aflat și Victor Rebengiuc, directorul Teatrului Bulandra. În acest an, Taormina a fost și o întîlnire importantă pentru critica de teatru și România. Ea a găzduit Comitetul Executiv al Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru, comitet din care face parte începînd din acest an și țara noastră. La lucrările acestui forum conduse de George Banu, președinte AICT, am participat împreună cu criticul Alice Georgescu. Cu acest prilej s-a stabilit ca, în anul 2000, Congresul Mondial al Criticilor să se desfășoare la Sibiu, în cadrul Festivalului Internațional de Teatru. Tema va fi: "Teatru - întîlnire între culturi".

Sărbătoarea teatrului de la Taormina s-a încheiat la un grad înalt de emoție. Suita de recitaluri *Small collection*, oferită de Tanztheater Wuppertal, spectacolul apariției pe scenă, simplu, încărcat de gravitate și noblete al Pinei Bausch, "o sfîntă pe patine cu roțile" cum o numea Fellini, au fost receptate ca o șansă de speranță pentru teatru și viață. O șansă dată puterii de a transforma suferința și bucuria împărtășite în fericire și frumos prin artă.

Ludmila Patlanjoglu

...mimând normalitatea vieții de concert

DINTRE melomanii care frecven-tează chiar și în mod curent sălile noastre de concert, puțini sunt aceia care pot înțelege avatarurile și adaptările, condiționările și limitările cărora le este supusă stagiunea de concerte de la nivelul proiectului și până la acela al realizării în fapt sonor. Evident, lipsa susținerii materiale, financiare, este determinantă stabilind o tranziție păgubitoare, cum se știe, la nivelul tuturor instituțiilor de cultură. Nu, nu putem fi de acord cu decizia fostului prim-ministru britanic, D-na Margaret Thatcher, care - la începutul anilor '90 - recomanda falimentarea și, în consecință, desființarea unei celebre companii de teatru shakespeare-iene doar pe motivul apariției dificultăților financiare. În Franța, cu decenii în urmă, André Malraux - în egală măsură un ilustru ministru al culturii - recomanda implicarea temeinică a statului în susținerea valorilor naționale, a instituțiilor naționale de cultură. Căci instituțiile de cultură produc bunuri culturale, aduc beneficii spirituale și nu materiale, pe un circuit ce păstrează o independență relativă față de regulile economiei de piață. Aici intervine rolul statului, al guvernului, de redistribuire a mijloacelor financiare.

Unde ne situăm noi în acești ani ai unei tranziții prelungite, ai unei tranziții - o numim cu toții! - nefericite? Evident în zona jumătăților de măsură care nu te lasă nici să trăiești și nici să mori.

Sunt gânduri prilejuite de situații ce devin simptomatice pentru starea instituțiilor de cultură, pentru starea culturii, la noi, în acest sfârșit de secol. Sunt gânduri prilejuite de situațiile de precaritate în care se află, spre exemplu, importante colective simfonice ale țării. Filarmonica din Iași a fost înființată cu peste cinci decenii în urmă, în anii războiului, de însuși George Enescu. Astăzi, în ani de pace - să-i numim astfel?, în ani de derută în marea majoritate a domeniilor vieții noastre, muzicienii ieșeni nu și-au primit drepturile bănești mai multe luni în șir iar unele concerte au fost suspendate, în condițiile în care publicul ieșean este, procentual vorbind, este mai permeabil la cultură, mai entuziast, decât cel bucureștean. Rezolvări parțiale, de ultimă oră, au adus, doar, o prelungire a agoniei. Să fim bucuroși pentru acest fapt? Instituție centenară - în secolul trecut i-a gazduit pe Liszt și Brahms, pe Pablo de Sarasate, muzicienii filarmonicii din Arad s-au aflat și aceștia, în săptămânile din urmă, într-o situație mai mult decât critică. Numai justa înțelegere a situațiilor, colaborarea dintre instituțiile locale responsabile, dintre primărie și prefectură, a înlăturat pericolul. Mai puțin echipa locală de fotbal și în primul rând orchestra simfonică arădeană a devenit o prioritate, a devenit o veritabilă emblemă privind identitatea culturală a localității. Iar exemplele pot continua. O știm cu toții, sub paravanul ideii de descentralizare, responsabilități culturale de la centru, de la București, au abandonat instituțiile de cultură la cheremul deciziilor locale. Se arată a fi mai puțin culturale. Mai ales în perioada de tranziție. Puțini sunt cei ce caută soluții de întremare. Destui sunt aceia care se resemnază în neputință, în inactivitate.

Cum se descurcă - iată sintagma! - în aceste condiții instituțiile de cultură, de concert? Evident la limita precarității. Căci condiționarea financiară nu poate fi mult diferită de situația economică generală. Diferită poate fi, în schimb, acțiunea managerială. La nivelul eșalonului de vârf, la acela al direcțiilor Ministerului Culturii, nu a fost motivat în nici un fel faptul că - datele au fost publicate în decembrie trecut în Monitorul Oficial - în precedentul exercițiu financiar a fost returnată la buget impresionanta sumă de 23 de miliarde de lei, o sumă de unsprezece cifre, bani ce aparțin capitolului social-cultural, în primul rând cheltuielilor salariale. La nivelul zis "de jos", al secretariatelor, al direcțiilor orchestrelor simfonice, cu greu mai pot fi ajustați parametrii firești ce condiționează realizarea unei serii de muzică. Mai gândesc la ponderea, la echilibrul ce trebuie

stabilit privind programarea soliștilor autohtoni, a celor din țară, a celor din străinătate, la alternanța șefilor de orchestră, a dirijorilor, unul dintre factorii ce asigură sănătatea - să o numim - profesională a orchestrei. Am în vedere rulajul la fel de firesc al partiturilor, al lucrărilor, unele trebuind a fi închiriate sau cumpărate de la edituri situate în afara granițelor. Totul reprezintă angrenajul, reprezintă circuitul unei existențe normale a instituțiilor de concert, normalitate pe care unele instituții ajung a o mima destul de bine. Și dacă de la nivelul zis "de sus" pogoară neputința, la nivelele "de jos" se apelează la bunăvoință, la înțelegere în relația cu partenerii din țară și din străinătate. Sunt situații în care se poate ajunge la limita riscului unor compromisiuri lezante ce grevează asupra calității actului muzical. Sunt situații ce intervin prioritar în cazul rulajului "la schimb", atunci când în vederea unui mai mult sau mai puțin important turneu în străinătate, este acceptat, în interior, un solist sau un dirijor mediocru. Căci, știut este faptul, ansamblurile noastre - cele orchestrale, cele corale - se vând în străinătate sub nivelul pieței vest-europene sau a celei nord-americane. Din acest complex de condiționări decurg acele situații penibile precum cele întâlnite în actuala stagiune când, la Ateneul Român, spre exemplu, au putut fi programați dirijori proveniți din Elveția și din Statele Unite ale Americii, apariții ce nu onorează prima scenă de concert a țării. Evident, în asemenea perioade dificile, de tranziție, abilitățile echipelor manageriale ale instituțiilor de concert devin hotărâtoare. Am asistat, în adevăr, atât la Filarmonica bucureșteană cât și în cazul Formațiilor Musicale Radio, la soluții exemplare ce au determinat - pe parcursul actualei stagiuni - crearea unor evenimente memorabile. Relațiile bune stabilite cu serviciile culturale ale ambasadelor Germaniei, Franței, Austriei, la București, cu Institutul Francez, cu "Goethe Institut", cu British Council, cu Asociația "Pro Helvetia" înviorează de ani buni viața noastră de concert. Inclusiv unii artiști de origine română stabiliți peste hotare au beneficiat de sprijinul acestor organizații. Alții revin în țară pe speze proprii, sunt cazați la rude, la prieteni, reluând vechile relații în circuitul vieții noastre de concert.

Am reauzit-o, recent, în compania Orchestrei Naționale Radio, a dirijorului Gheorghe Costin, pe violonista Mihaela Martin, stabilită actualmente la Köln, distins cadru universitar al Academiei de Muzică din localitate; dispune de aceeași fermă capacitate a comunicării, de o sonoritate maleabilă dar consistentă, aspecte ce contribuie la împlinirea magistrală a culminațiilor Concertului în mi minor de Felix Mendelssohn Bartholdy.

Original din România, pianistul Tamas Vesmas este actualmente stabilit într-un Extrem Orient îndepărtat, în Noua Zeelandă; a revenit la Ateneu cu un recital captivant pe parcursul căruia muzica primei jumătăți a secolului, pagini semnate de Debussy și de Bartok, se raportau la creația mozartiană, momente susținute cu o remarcabilă interiorizare a declamației.

Observând sensul larg al termenului, marile spectacole pianistice ne-a fost oferit, tot la Ateneul Român, de doi tineri artiști proveniți din zone de spiritualitate cu totul diferite. Mă refer la revenirea tânărului pianist rus Konstantin Scherbakov într-un grandios tur de forță, cu pagini originale - "Tablourile dintr-o expoziție" de Mussorgski, cu savuroase pagini chopiniene, de asemenea cu transcripții pozând o virtuozitate transcendentă, de autentică calitate a expresiei; este unul dintre ultimii, dintre tinerii reprezentanți ai cunoscutei școli ruse, moscovite, a instrumentului său. Pe de altă parte, nu poți să nu admiri pianistica de spectaculoasă desfășurare pe care o susține tânărul pianist japonez Naoko Anzai în Concertul nr. 5, în fa major de C. Saint-Saëns; este un demers painistic ce probează o temeinică implicare în cânt, o râvnă demnă de cauze dintre cele mai nobile. A colaborat în acest concert cu tânărul

O panoramă a picturii moderne

VREME de cincizeci de ani, piața cărții de artă din România și, în particular, a cărții-album, cu numeroase reproduceri color dar și cu studii critico-istorice consistente, a fost alimentată de la o unică sursă internă, adică Editura Meridiane, și de la una externă, însă frățescă și socialistă, cum ar fi Aurora din Leningrad și, din când în când, câte o editură moscovită. Așa cum nici nu este greu de bănuat, pentru cei care nu-și mai amintesc bine cum stăteau lucrurile, albumele apărute la Meridiane aveau în ele ceva proletar, meschin și perisabil, cu reproduceri color puține și proaste și nu puteau fi făcute cadou decât în situații limită, în timp ce albumele rusești respirau chiar și ele acel aer imperial, erau monumentale și impecabile din punct de vedere tehnic, de multe ori fiind tipărite în Finlanda. Așadar, dacă albumele românești prezentau inconvenientul de a fi proaste, cele rusești aveau avantajul de a fi rare și scumpe și, de cele mai multe ori, inaccesibile, și pentru banalul motiv că erau cumpărate la metru de către activiștii de partid. În pofida existenței sale incontestabile, acest tip de publicație nu acoperea, finalmente, decât un sector particular și restrâns dintr-o adevărată bibliografie artistică. El oferea imagini monografice ale unui artist sau altul, mai mult sau mai puțin important, imagini ale unor patrimonii muzeale, imagini parțiale privind unele școli artistice, așa cum s-au constituit ele în colecțiile diferitelor muzee și cam atât. Indiferent de sursă, românească sau rusească, marile sinteze au lipsit cu desăvârșire. În toată această perioadă nu a apărut nici o istorie adevărată a artelor plastice europene, nici o sinteză dintre cele care în Occident apăreau cu zecile. Singurele sinteze care circulau, totuși, erau unele didactice și de popularizare, cum ar fi cele semnate de Mihail Alpatov sau Elie Faure, ori cele autohtone, școlărești de-a dreptul, ale lui Golfin sau Sutter. Manualul lui G. Oprescu, serios și cuprinzător pentru vremea lui, era demult scos din circulație, cu metoda și cu informația date, stopat în pragul sec. XX. Iar de reeditat, nu s-a reeditat decât în deceniul nouă.

A fost nevoie să treacă decenii la rând, să arătăm lumii la televizor, în direct, cât sîntem noi de blînzi și de ospitalieri, să ne împușcăm ritual părinții tribali, cu aceleași palme încă îmbujorate cu care le aduceam și dovezi de venerație, pentru a intra și în bibliotecile noastre câteva sinteze adevărate privind istoria artei europene. Două edituri au scos, aproape simultan, primele cărți-album privind acest fenomen fascinant pentru privitorul obișnuit și extrem de complex pentru specialiști: Editura *Humanitas* și Editura *Fundației Culturale Române*. Prima a tipărit un studiu în două volume închinat *Renasterii* (sec. XV și XVI), iar cea de-a doua, îm-

preună cu Editura *Electa* din Milano, un amplu volum despre *Pictura italiană*. Nici pentru *Humanitas* și nici pentru Editura *Fundației*... aceste evenimente n-au fost întâmplătoare; *Humanitas* a recidivat cu un studiu monumental, semnat de Anca Vasiliu, despre mănăstirile din Moldova, iar Editura *Fundației*... a tipărit un album impresionant în care se regăsește întreaga *Pictură modernă*, adică intervalul cuprins între limita secolelor XVIII - XIX și avangardele sec. XX. Ca și primul volum, cel închinat picturii italiene și, probabil, ca și cel care va urma, *Pictura modernă* este tipărită în Italia, în condiții tehnice ireproșabile, în asociație cu aceeași Casă editorială Mondatori. Selecția iconografică și textele aparțin cercetătorilor italieni Stefano Zuffi și Francesca Castria, iar traducerea în limba română este realizată de scriitorul și italianistul Mircea Vasilescu. Cu un text minimal cantitativ și riguros aplicat la imagine, *Pictura modernă* este, în primul rând, radiografia unui secol a cărui dinamică este fără precedent în istoria umanității. Mai mult decât o cronologie a artei ca fenomen de sine stătător, acest album este o panoramă a existenței însăși, o analiză, prin imagine directă, a chipului interior pe care omenirea și-l descoperă din mers. În acest sens, compartimentele unei asemenea prelungite reflectări sensibile, cu alte cuvinte capitolele albumului, sînt chiar marile momente - de criză, de echilibru, de narcisism sau de revoltă - pe care omul le traversează sub impactul revoluției industriale și al deselor reconsiderări în raport cu imaginea consacrată despre sine. Astfel, titluri cum sînt *Intre două lumi, Romanticismul, Realitatea, Impresioniștii, Simbolismul, Postimpresioniștii, Perioada crizei, Cubiștii și futuriștii, Avangarda, Expresioniștii, Abstracțiunea, Dadaști și suprarealiști și Intre cele două războaie* nu sînt doar capitole de istoria artei, ci și, dacă nu cumva mai întîi, încercări de autoclarificare ale unei umanități aflate într-o goană irepresibilă. Cei o sută unu de artiști care se regăsesc aici, de la expresionismul coșmaresc al lui Goya și pînă la expresionismul abstract, la energetismul lui Jackson Pollock, și care evocă o geografie vastă - de la sud la nord și din Rusia pînă în America - reprezintă, într-o sinteză severă, chiar imaginea lumii pe traseul unui segment al istoriei sale. Ca și în viață, adică în istoria reală, nici aici, în istoria simbolică, nu au loc culturile mici, cele constituite prin reflex și trezite la viață firziu. Dar aceasta este o altă problemă și ea are o legătură strictă doar cu aceia care nu răspund la apel atunci cînd se fac marile bilanțuri și nicidecum cu această *Pictură modernă* pe care Editura *Fundației*... a lansat-o ca pe un act adevărat de cultură dar, cine știe, poate și ca pe un avertisment. Sau, mai bine zis, ea ar trebui înțeleasă și ca un avertisment.

dirijor Nicolae Moldoveanu, stabilit actualmente în Anglia. Cu același prilej am putut audia pagini simfonice rar audiate în sălile noastre de concert, creații ale compozitorilor englezi de sfârșit de secol XIX, de mijloc de secol XX. Uvertura de concert de Elgar și Simfonia I-a de William Walton au fost oferite melomanilor bucureșteni prin amabilitatea Consiliului Britanic; lucrările au fost - pe de altă parte - admirabil slujite de tânărul dirijor în sensul evidențierii consistenței romantice a muzicii structurate aici pe o construcție amplă, elaborată; comunicarea este persuasivă la nivelul ansamblului, este eficientă la nivelul muzicii, iar aceasta în ciuda extensiei largi, uniform proportionate a gestului dirijoral.

Prezenți la București cu prilejul unor competiții destinate tinerilor interpreți, muzicienii de distinsă reputație internațională - flautistul francez Pierre Yves Artaud și violonistul american de origine română Sherban

Lupu, au apărut recent inclusiv în programele obișnuite ale Filarmonicii; au fost economisite importante cheltuieli de transport internațional.

Trebuie să o recunoaștem, în actualele condiții, echipa managerială a instituțiilor noastre de concert, în aceste ultime situații ale Filarmonicii bucureștene, probează abilități dintre cele mai sbutile, probează imaginație, pentru a construi o stagiune ce poate lăsa impresia că aparține unei stări de normalitate. E drept, nu numai cu bani mulți se pot crea concerte valabile, chiar concerte-eveniment. Ne aflăm însă într-un echilibru precar ce riscă a se deregla în momentele imediat următoare. Iar aceasta în situația în care viața noastră muzicală demonstrează, totuși, o altă imagine decât cea a realităților cotidiene, cele care ne potopesc de la un concert la celălalt.

Dumitru Avakian

PREPELEAC

de Constantin Toiu

RADU POPESCU

TURNĂTORIILE făcute în jurul lui Brâncoveanu, mazilit, și căruia pe lângă averi *imbrihorul*, ațîțat, va porunci să i se taie și capul lui și feciorilor săi la Înalta Poartă, s-au perpetuat, din generații în generații, trei secole - patru aproape, de unde ajunserăm a le vedea și astăzi petrecindu-se în fel și chip, pînă în parlament ori televiziune.

A vorbi de rău pe cîte cineva, sau a-l înfunda, ori, pe altă linie, națională, a te ruga să moară capra vecinului sînt lucruri la ordinea zilei, și, reinviind, cronicarul muntean, atîta de-al locului, nu s-ar mai mira deloc revăzîndu-le sub alte straiuri și într-o limbă mult mai încurcată.

Să-l ascultăm pe Radu Popescu scriind despre condamnarea lui Brâncoveanu (care, cică, prea se dăduse cu nemții în ultimul timp și cu muscalii și prea strînsese la galbeni... n.n.).

“...Cu atîta osirdie era Ștefan-vodă ca să stingă casa lui Costantin-vodă, cît limbă de om nu poate să spuie, și nu numai casa lui, adică averea lui, ci și viața lor s-au nevoit ca să o stingă. Că întîmplîndu-să un hasichiu, ce venisă aici pentru trebile acelea, de s-au dus la Târgoviște și la Potlogi, cercînd avuția, iar spurcatul Ștefan-vodă mai înainte au trimis boiari și slugi de-ale lui, de strîngea oameni du pîn sate și ieșia oameni înaintea imbrohorului de să vîieta de Costantin-vodă că i-au sărăcit, și i-au pustiit și altele ce-i învăța să zică...”

Dar pîra, turnătoria a mare e a stolnicului, a unchiului lui Costantin...

Radu Popescu se apleacă nervos, înmoaie *peana* în apa lui forte *i* scrie:

“...Numai hoț(ul) acela bătrîn, tată-său Costandin-stolnicul, știind toate tainile nepotu-său Costandin-vodă, pentru că le știa toate, avîndu-l ca pre un unchi și ca pre un părinte, au știut și cărțile de la nemți, și de la moscali (unde să nu fie viclenie, unde-i politică? - vezi dreptul la survol acordat *pă loc*, n.n.) care-i făcuseră acei împărați și hris(a) va să fi și el și feciorii lui prinți... și luîndu-le de unde au fost, însuși bătrînul acela le-au dus la imbrohor de le-au dat și s-au rugat să le dea în mîna împăratului, să vază viclesugurile lui Costantin-vodă (cunoaștem! n.n.). Și

lîngă alte pîri rele ce va fi mai zis și aceasta i-au spus înainte că de nu va omori împăratul pînă Costantin-vodă și pe feciorii lui, odihnă domnia și țara nu va avea și va amesteca multe, de va face vrajbă între împărați.

Aceste cărți luîndu-le imbrohor(ul) și ascultînd și zisele acelui rău bătrîn, dacă s-au dus la Țarigrad, le-au dat la împăratu și i-au spus și din gură cîte rele au știut. Deci împăratu tare mîniindu-să, au poruncit, de au adus pe Costantin-vodă și pe feciori cîte patru înaintea lui unde șădea într-un foisor de lîngă mare, și le-au tăiat capetele înaintea lui, însă întîi ale feciorilor, deci al lui, în zioa de Sîntă Măriia mare. Și așa s-au sfîrșit Costantin-vodă cu feciorii lui și cu avuția lui, viîndu-i pieirea de la neamul lui, pre care i-au cîstit, i-au îmbogățit ce era ca niște domni, iar ei cu acest feli de mulțumită i-au răsplatit.”

(Scirbă mare ce greu în pagină încapă n.n.).

Imperiul otoman, - păstrînd toate proporțiile precum și vremea, - ca slujitor și apărător al dreptelor relații și lucruri cîstigate ar fi, cum ar zice niște ziariști de azi de-ai noștri naționaliști mai crunți și cam pro-estici, ori muscălești, un fel de OTAN, - OTOMAN, OTAN. Cît am ține noi la Brâncoveanu al nostru și la marile sale fapte de cultură și la înțelepciunea domniei sale atît de europene, la urma urmei, *avant la lettre*, trebuie să recunoaștem că el umblă cu multe șiretlicuri, încoace și-ncolo, să păcălească împărăția, cu ambiguități multe, cum se mai spune acum și fără de respectarea “drepturilor internaționale”, deocamdată, ca de cele omeneste încă nu putea fi vorba...

Turcu, intratibil. Rău, dar cîstit. Sau cum zicem noi: *Cum e turcu și pistolu*. Cum ar veni de s-ar spune: *cum e americanu și rachetili*. Mă rog, *plus ça change, plus c'est la même chose*, țînînd, bine înțeles, cont de progres.

Nouă, totul e să ne dai orișicum și orișicît. Că pe urmă o-ntoarcem noi ca-n urbea revoluționară cu nodul dă cale ferată pînă în invers.

(Cronici muntene, Lyceum, Editura Albatros, 1973)

OCHEAN

de Paul Miron

Între colegi

MI-A FĂCUT totdeauna plăcere să-mi revăd colegii de liceu și din școala primară; chiar dacă stăteam cîteva minute la tai-fas, clipele acelea mă întinereau, îmi sporeau buna dispoziție.

Conform legilor și decretelor în vigoare, eu eram magistratul care trebuia să participe la toate activitățile obștești, de pildă la instalarea unui judecător, constituirea tribunalului suprem, la pronunțarea sentințelor în procesele improtante ca și prezența la executarea pedepsei capitale. De fiecare dată am reușit să scap de sinistrul spectacol. Găseam ușor înlocuitori. Așa speram și acum, cînd 24 de ‘dușmani ai poporului’ fuseseră condamnați la moarte. În ajunul zilei fatale, m-am anunțat bolnav, dar acțiunea a fost amînată. Am solicitat aprobarea pentru o călătorie în SUA, aveam o invitație veche. Nu s-a aprobat. Noaptea, am dormit mizerabil, am visat rău. M-am trezit năclăit de sudori. Nevastă-mea, care cu doi ani mai înainte mă sfătuisă să accept postul bine plătit, în ultima vreme mă privea pe sub gene și începea să plîngă. “De ce plîngi, draga mea?”, o întrebam, doritor s-o aud că îmi spune ce vede. Găsea totdeauna un motiv, ba că o dor ochii de fumul de țigară (eram singurul fumător din casă), ba că și-a adus aminte de moartea profesorului ei cel mai iubit și multe altele.

La birou, secretara mi-a adus o cană mai mare de cafea. Era ziua blestemată și ea se purta ca o mamă grijulie, atentă să nu se reverse scirba din mine. De fapt, toți salariații erau informați și mă salutau cu semne de încurajare. De treceau pe coridor, prin fața ușii mele, mergeau tip-tit să nu mă conturbe. Toată această atenție avea efectul contrar. La ora 11 dimineața, eram așa de pormit, că am tipat înjurînd grosolan pe o biată dactilografă cu ochelari și dinți de cal, o refugiată care îmi trimitea flori în ascuns.

Execuția era programată pentru orele patru după amiază. Dar la unu, a venit Fernandez, comandantul gărzii, și mi-a comunicat că nu vor putea începe decît pe la miezul nopții și că cei 24 de nefericiți vor fi împușcați pe rînd, după ce au ascultat sentința recitită și și-au spus ultimul cuvînt. “E o șmecherie”, mă lămurii

el. “Procurorul speră să mai scoată cîteva materiale, mărturisiri, fapte tăgăduite la anchetă sau la proces. Am aranjat o ceremonie de pomină. 24 de clienți, nu-i puțin lucru.”

Fernandez mi-a fost coleg de clasă. Absolvise școala militară și devenise (cum mai tîrziu am aflat) unul dintre cei mai reputați vînători de disidenți. Acum nu se mai prefăcea și-și arăta în public ticăloșenia. Îl privii cu dispreț: “Ai rămas același oportunist lacom și netrebnic. - “Eu, netrebnic? Mie mi se spune ‘milostivul’, căci fac bine unde pot. Uită-te tu în oglindă: un carierist mai mare decît tine n-am întîlnit!” N-am ripostat; Fernandez avea cumva dreptate.

La 11 noaptea, ne-am adunat noi, oficialii, la locul blestemat. Un răpăit de tobe stîrni ciorile ce dormeau într-un copac bătrîn. Auzirăm clincătul lanțurilor cu care condamnații erau legați la picioare. Au intrat pe partea cealaltă. Curînd, crescînd în curtea strîmtă o ceață rău-mirositoare. Rînd pe rînd, escortați de cîte doi soldați, condamnații treceau prin fața generalului așezat într-un fotoliu comod. Ascultau sentința și erau invitați să spună ultimul cuvînt. Fără deosebire, toți pronunțară aceeași vorbă: patria! Mi s-a făcut rău. Am strîns pumnii așa de tare că mi-am înfipt unghiile în palme. Sîngeram și eu.

Credeam că totul s-a terminat, dar se ivise o neînțelegere. Afară pe platou, rămăsese un omuleț pipernicit, cu părul alb. Nu fusese chemat, nu era pe listă. Generalul se burzului: “Ce-i cu ăsta, bă?” Fernandez se grăbi să răspundă: “E avocatul lotului. Era atît de singur și nefericit cînd s-a despărțit de mușterei lui, că mi-a fost milă și i-am permis să-i însoțească.” - “Bine, bine, l-ai adus”, rosti generalul, “ce faci acum cu el?” - “Cer să-mi permiteti să-l trimit după ai lui.” Generalul aprobă printr-o ușoară înclinare a capului. Fernandez dispăru pentru cîteva minute. Cînd reveni, deși alergase, era bine dispus și proaspăt ca reclama unei paste de dinți. Raportă generalului că misiunea s-a terminat și se postă apoi în spatele meu. Șopti: “L-ai recunoscut? Era Antonio, colegul nostru, mai exact fostul nostru coleg de liceu.”

Anuarul de cultură armeană

ANUARUL de cultură armeană “ANI”, fondat la București la jumătatea anilor ‘30 de către renumitul orientalist armean H.Dj.Siruni, anuar care și-a încetat apariția după numărul din 1943, a reapărut în peisajul cultural românesc în seria nouă, inaugurată în 1994 și urmată de ediția comună pentru anii 1995-1996, ediție datorată scriitorului Bedros Horasangian și ziaristului Mihai Stepan-Cazazian, cu sprijinul unor colaboratori din țară și de peste hotare.

De data aceasta, Mihai Stepan-Cazazian se bucură, la alcătuirea ediției pe 1997-1998, de aportul istoricului și omului de litere care este Anaïs Nersesian. Cele cinci mari capitole ale actualului număr al anuarului “ANI” au teme dintre cele mai variate.

În capitolul “Armenii în Țările Române”, tînărul istoric Eduard Antonian face o amplă și interesantă prezentare a armenilor din Basarabia, concentrați de-a lungul vremii în veritabile centre armenesti precum Hotin, Chișinău, Soroca, Hîncești și Cetatea Albă (Akkerman). Ceaslovul de la Cetatea Albă, datînd din 1460, atestă existența armenilor în acest oraș basarabean, fiind nu numai un document cu valoare istorică, dar și artistică, datorită calității manuscrisului și felului în care este împodobit. În afara unor note fugare din acest oraș, în scurta sa cronologie, Arpiar Sahaghian prezintă date istorice și o listă a principalelor vestigii armenesti de la Cetatea Albă. Anuarul publică, în traducere românească un Studiu asupra istoriei armenilor din Akkerman pînă în veacul al XIX-lea, editat în 1922, în limba rusă, de către Grigore Avakian (1899-1982), cunos-

cult și erudit istoric, arheolog, profesor și traducător. În afară de istorie, autorul scoate în evidență contribuția armenilor la împodobirea orașului nu numai cu biserici, ci și cu lesplezi funerare, decorația lor, dăltuită în piatră, purtînd pecetea unei străvechi tradiții în arta armeană.

Capitolul întîi este îmbogățit cu însemnările lui Fabian Anton despre armenii din Galați, unul dintre cele șapte orașe moldovene, unde domnitorul Alexandru cel Bun a permis instalarea armenilor.

Mircea Halunga oferă cititorilor o “Retrospecție genealogică asupra neamului Pruncu(1) din Moldova”, veche familie de origine armeană.

Istoricul Anaïs Nersesian schițează un portret al lui Petru Grigorovici Armeanul, diplomat și căpitan de taină al lui Mihai Viteazul, purtînd soliele domnitorului Țării Românești în Ardeal, Moldova, Polonia și Imperiul Habsburgic.

Capitolul amintit este încheiat de contribuția dr. șt. econ. Ion Manof care prezintă patru biblioteci armenesti aflate în România. Ele au aparținut lui Grigore M. Bucliu, Manuc Bei, Virgil Madgearu și Grigore Trancu-Iași, un patrimoniu cultural aflat în posesia Academiei Române și a Academiei de Științe Economice.

Cel de-al doilea capitol al anuarului “ANI” începe cu o amănunțită “Istorie cronologică a Armeniei”, descrisă pe parcursul a peste cincizeci de pagini de publicistul Sergiu Selian. Selecția autorului este făcută după “Istoria poporului armean”, publicată la Erevan. Tot Sergiu Selian semnează și “Cronologia Chestiunii Armenice”, care constituie un preambul pentru articolul lui Eduard Antonian referitor la “Chestiunea Armeană și situația politică, economică, socială din Imperiul Otoman la sfîrșitul sec. al XIX-lea -

începutul sec. al XX-lea”, articol extras din recentul volum “Mărturie - Genocidul armenilor”, apărut la Editura “Ararat”, ca, de altfel, și următorul articol - “O soluție radicală exemplară”.

Capitolul al treilea prezintă “Cartea Albă a Nagorno-Karabagului”, dată publicității de Centrul Armean pentru Studii Naționale și Internaționale de la Erevan, ea oferind “un rezumat cuprinzător” cu privire la apariția și evoluția conflictului din aceasta enclavă armeană de pe teritoriul Azerbaidjanului.

Cu prilejul apropiatei sărbătoriri (în 2001) a celor 1700 de ani de la creștinarea armenilor, cel de-al patrulea capitol al anuarului “ANI” este consacrat de dr. Simona Condurățeanu amplei descrieri a “Mănăstirilor Armeniei - valori ale culturii universale”.

În sfîrșit, în capitolul al cincilea, Mircea Bejinaru comentează viața și activitatea lui Carol Miculi (1819-1897), compozitor, pedagog, pianist, dirijor, animator al vieții muzicale din Bucovina, iar Fabian Anton publică un amplu interviu cu Alexandru Paleologu care deapănă amintiri despre cel ce a fost jurnalistul și scriitorul Arșavir Aterian (1907-1997), despre care spune că era “o mare figură a generației sale, cea mai autentică și nobilă personalitate a noastră”.

Iată, așadar, un număr consistent al celei mai recente ediții a anuarului de cultură armeană “ANI” care apare la București, spre satisfacerea curiozității celor ce se interesează de armeni, de istoria, civilizația lor și de cele mai de seamă personalități ale uneia dintre cele mai vechi etnii de pe teritoriul românesc.

Madeleine Karacașian

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

Inevitabila rațiune

ÎN DISPUTA dintre raționaliști și relativiști nici una dintre tabere nu și-a spus încă *ultimul cuvânt*, chiar dacă Thomas Nagel, importantă figură a filozofiei contemporane de peste ocean, publică în 1997 o carte, intitulată *The Last Word* (apărută în versiune românească la Editura All, în traducerea scrupuloasă a Germiniei Chiroiu). Nu cred că intenția lui Nagel este de a lămuri odată pentru totdeauna lucrurile, pentru asemenea ambiții e prea lucid și realist; ci, mai degrabă, dacă înțeleg eu bine, de a analiza motivele pentru care o asemenea tranșare e aproape imposibil de realizat. Acesta și este meritul fundamental al cărții, după părerea mea: ca apărător al rațiunii într-o lume invadată de curente antifondationaliste, subiectiviste și sceptice, Nagel își pune nu doar problema "cine are dreptate" (mai ales că pentru un raționalist există posibilitatea de a da un răspuns la astfel de întrebări), ci în primul rând investighează atent, chiar binevoitor uneori, pozițiile opuse și eventuala lor putere de convingere.

Ultimul cuvânt este o carte cu patroni intelectuali, ceea ce îi determină retorica și îi decupează spațiul argumentativ într-o manieră asemănătoare celei în care prefețele dedicatorii ale tratatelor de filozofie din Renaștere sau secolul al XVII-lea o făceau. Patronii sunt Saul Kripke și Ronald Dworkin, și ei îi impun lui Nagel reperele fundamentale ale pledoariei: logica și morala ca surse de autoritate și toposuri esențiale ale raționalității. La sfârșitul anilor '70 autorul a participat la o serie de conferințe ținute de Kripke la Princeton, unde dezbătea diversele forme de anti-raționalism existente la momentul respectiv (cu mult mai puțin grave sau numeroase decât acum, mă tem), în vreme ce Dworkin i-a fost partener la predarea unor cursuri, începând din 1987. Nu numai argumentele lui Nagel din *Ultimul cuvânt* sunt articulate pe cele susținute de Kripke și Dworkin, ci și felul lui de a percepe "calibrul" intelectual al teoriilor relativiste. Revin imediat la această distincție, care mie mi se pare importantă.

În linii mari, demersul lui Nagel are două puncte de greutate: ideea că rațiunea reprezintă un mod de existență a ființei umane în afara căruia nu putem aluneca, că ea e, deci, constitutivă și inevitabilă, și convingerea că există anumite zone ale gândirii umane, chiar anumite

discipline, apte de a furniza totuși argumentele ultime într-o dispută cu relativității. Aceste domenii sunt logica, în primul rând, iar apoi știința și etica. Premisele de la care pornește autorul sunt că rațiunea e posibilă, spre deosebire de ce susțin relativității, dar că a le replica eficient celor ce cred contrariul presupune a ne întreba totuși cum de e posibilă. Cu alte cuvinte, cum de e posibil ca oamenii, făpturi ancorate în contingent, cu o existență biologică supusă efemerului și accidentalului, să dispună de metode de gândire universal valabile? Prin această întrebare, Nagel definește implicit rațiunea ca disponibilitate de reflecție pe baza căreia indivizi diferiți, sisteme diferite devin comensurabile, dar și ca set de reguli ce disting "inferențele universale legitime de cele ilegitime și care au ca scop să ajungă la un adevăr ne-relativ." O asemenea definiție permite situații în care regulile să nu funcționeze sau să se dovedească eronate, fără ca acestea să aducă după sine o compromitere a ideii de rațiune, tocmai pentru că ea nu se rezumă la reguli, ci e mai curând o disponibilitate aptă de a-și modifica și rafina sistematic regulile. Gîndirea rațională, după Nagel, se definește prin generalitate și sistematicitate: a-i contesta aceste trăsături, cum fac relativității, înseamnă a nega însăși rațiunea. Dacă argumentul forte al relativismului este, adesea, cel al subiectivității unei opinii (rezumabil în afirmații de tipul "după părerea mea", "eu cred", "pentru mine/noi"), Nagel acuză asemenea poziții de *lene intelectuală*: nu e nimic rău, în principiu, în a crede ceva pe cont propriu, ba e chiar de la sine înțeles că gândurile noastre ne aparțin nouă. E însă foarte important ca ele să fie consolidate pe principii generale, transindividuale, care să le facă accesibile, comunicabile și convingătoare și pentru ceilalți. Lenea intelectuală este semnul unui colaps al argumentării și al gândirii, o insularizare și un refuz nesperios de a lua în seamă convingerile celorlalți.

Faptul că dincolo de rațiune nu mai există nici o instanță de autoritate la care să facem apel, susține autorul, nu înseamnă totuși că diverse exerciții de raționare nu pot fi false sau arbitrare, și deci contestabile. Important e însă că tocmai pentru a contesta asemenea exerciții eronate sunt nevoită să apelez la alte exerciții, deci să îmi aplic facultatea de raționare. Procesul de argu-

mentare la care mă obligă să consimt, inclusiv polemica cu relativității, echivalează cu o rămînere în spațiul rațiunii. Stricta diferență de argumente nu presupune nimic subiectivist. Astfel formulate, obiecțiile lui Nagel se înscriu într-o categorie mai largă a reproșurilor aduse, de regulă, relativismului, global reunite sub eticheta "autorefutării". *Contestînd* rațiunea, relativității sunt, la rîndul lor raționali, elaborînd, selectînd, ordonînd argumente. "Nu putem critica unele dintre afirmațiile noastre privind rațiunea," spune Nagel, "fără ca la un alt nivel să utilizăm rațiunea pentru a formula și susține respectivele critici." Inclusiv subiectivitatea e bazată pe un fundal masiv de obiectivitate, în măsura în care nu putem renunța cu totul la perspectiva justificării, și ea e cea care ne somează să ne plasăm dincolo de sfera strict subiectivă.

Spre deosebire de relativism, care oricît de mult teren ar cîștiga în ultima vreme rămîne o poziție asociată mai degrabă cu stridența juvenilă, cu superficialitatea și teribilismul, raționalismul contemporan descinde direct din tradiția *grea* a gîndirii occidentale. El vine, cu alte cuvinte, de pe poziții de autoritate, pentru că se revendică de la marile episteme ale secolelor trecute, pe care relativismul încearcă, de multe ori neconvîngător, să le pună între paranteze. Nagel însuși se declară, în acest volum, un cartezian: concepția lui despre autoritatea rațiunii umane este, în bună măsură, preluată din filozofia lui Descartes, deși cu modificări de nuanță însemnate. Mai precis: *dubitația* propusă de autorul *Discursului asupra metodei* presupune un tip de reflecție bazată pe a observa din exterior a felului în care s-au format convingerile mele proprii. Dar esența *cogito*-ului constă tocmai în faptul că el demonstrează inevitabila încredere în propria noastră capacitate de a raționa. În realitate, deci, nu mă pot privi din afara mea, fără să vreau apelez chiar și în momentele de scepticism la resursele mele raționale. Ceea ce îl seduce pe Nagel la Descartes este ideea că rațiunea ne strînge ca un cerc, că există anumite gânduri în afara cărora nu putem ieși vreodată. Scepticul este, după Nagel, un fel de sado-masochist, pentru că el nu se decide niciodată asupra vreuneia din mai multele posibilități logice, pe care le depistează însă cu ajutorul rațiunii. Ajunge, treptat, "la o concepție despre sine în care el este plasat într-o lume a cărei relație cu pro-

pria persoana nu o poate înțelege". Mai mult decît atît, scepticul este o persoană care se ambiționează să descopere imposibilul: acea privire *din afară*. Or, Nagel e convins că o perspectivă fundamental exterioară nu există, pentru că pur și simplu nu ne putem împiedica să gîndim anumite gânduri care devin astfel ingredientul esențial al evaluării pe care ne-o facem nouă înșine. Cred că aici găsim partea originală a teoriei lui Nagel, cea care îi individualizează oarecum poziția între raționaliști: faptul că el leagă problema rațiunii de o concepție a identității personale, tocmai pentru a respinge subiectivismul unor afirmații de tipul "eu cred că". Acest *eu* e constituit de rațiune, ca disponibilitate de a reflecta, de a alege și respinge argumente.

Pentru adepții unei poziții relativiste limbajul este un aliat prețios, pentru că, încă de la Nietzsche încoace, anumite moduri de a-l concepe au contribuit masiv la devalorizarea rațiunii. Reduse la practici umane ca oricare altele, limbile devin produse culturale determinate de istoria lor, cu toate particularitățile acesteia, și deci radical diferite. Capitolul al treilea al cărții lui Nagel e dedicat răsturnării acestei teorii, dar, după părerea mea, e cel mai puțin convingător din întreaga carte, pentru că argumentația lui presupune analogia între limbaj ca formă de expresie a unor gânduri (ce pot fi inclusiv gânduri în domeniul logicii sau matematicii, și cu ele lucrează autorul) și limbajul ca mijloc de comunicare umană cotidiană, cu toate complicațiile ce decurg de aici. Relația dintre limbaj și conținutul ideilor noastre e de multe ori precară, susține Nagel, ilustrîndu-și afirmația cu exemple din filozofie, unde ideea are adeseori un caracter non-lingvistic, expresia ei urmînd să îi fie atașată mai tîrziu. Nu am loc să dezvolt aici, dar mi se pare foarte reducționist un asemenea raționament. În textul său despre adevăr și minciuni în sens nemoral, de pildă, Nietzsche afirmă natura fundamental tropologică a limbajului, ceea ce mai tîrziu avea să determine diverși filozofi ai științei, precum Richard Boyd, să analizeze întrebuintarea unor metafore în discursul științific, ca mod de stabilire a unui acces epistemic la desemnarea unor realități vag percepute, sau încă insuficient conceptualizate. Ceea ce sugerează Boyd, în linia lui Nietzsche, este că limbajul ne înso-

Thomas Nagel - *Ultimul cuvânt*, traducere de Germina Chiroiu, Editura All, București, 1998, 165 pagini, preț nementionat.

tește pretutindeni, într-o formă sau alta, și că opțiunile noastre lingvistice nu sînt niciodată naive. Nagel nu pare de acord cu o asemenea perspectivă, dar nici nu găsesc că ar contesta-o convingător.

În fine, revin la ce anunțam mai sus, chestiunea domeniilor privilegiate ale rațiunii în care își construiește autorul argumentația, logica, morala și știința. Deși am declarat la început că atitudinea lui față de "oponenți" are o franchețe și o onestitate remarcabile, e imposibil să nu observi un oarece dispreț la Nagel pentru relativiști. E un lucru bine știut că spațiile disciplinare în care a pătruns cel mai adînc relativismul sînt sociologia, antropologia, studiile literare. Pentru Nagel, acestea sînt într-atît de demne de dispreț, încît nu numai că nu se angajează într-o polemică directă cu vreunul dintre promotorii subiectivismului în domeniile cu pricina (nici nu ar avea de ce să o facă), dar le concediază explicit, numindu-le "zonele *mai joase* ale disciplinelor umaniste și ale științelor sociale". La urma urmelor, cu cine își dispută *ultimul cuvînt* autorul? Cu filozofi din categoria lui Richard Rorty? Nu, sau doar într-o foarte mică măsură. Mai degrabă cu Wittgenstein, pe care îl consideră drept cel mai periculos aliat al adepților unei relativizări a limbajului. Periculos în sensul că argumentele lui merită atenție din partea unui raționalist. Nagel polemizează cu Hume și cu reprezentanții filozofiei analitice de tipul Quine, Goodman sau Hilary Putnam, pentru că aceștia tind să limiteze autoritatea gândirii raționale. La fel de bine ar putea polemiza cu sofistii, deși probabil că asemenea parteneri nu i s-ar părea prea departe de un oponent gen Derrida. Pe "adevărații" relativiști contemporani, Nagel nu are ochi să-i vadă și nici urechi să-i audă.

Publicăm în acest număr o dezbatere pe o temă foarte actuală în paradigma contemporană, prea puțin comentată, ne temem, în România: cea a înfruntării dintre două tendințe de gândire opuse, una raționalistă, fondată pe credința în obiectivitate, adevăr și valoare, alta relativistă, profund sceptică față de idealurile raționalismului. Pentru unii intelectuali din Occident, aceasta este o dispută radicală, care nu poate fi deci tranșată, căci nu dispune de suficient acord pentru a permite un dezacord fertil. Și totuși discuțiile continuă înverșunat, cele două tabere își string rindurile, se acuză (și se insultă chiar) reciproc, într-un fel de pariu frenetic care promite să închidă acest secol fără învingători declarați. În publicațiile românești cele două poziții apar oarecum indistinct, în sensul că jargonul postmodernist care domină discursul critic literar mestecă senin termeni aparținând mai degrabă relativismului, în vreme ce convingerile enunțate sînt deseori în cel mai fervent spirit raționalist. Pe scurt, din ignoranță sau lipsă de discernămint, atitudini intelectuale radical diferite conviețuiesc la noi într-un melanj bizar. Acesta este motivul principal pentru care o discuție pe tema disputei raționalismului cu relativismul ni s-a părut necesară. Ea a fost inspirată de apariția cărții lui Andrei Cornea, *Turnirul khazar. Contra relativismului contemporan* la Editura Nemira, cu aproape doi ani în urmă. În ciuda timpului scurs de atunci, cartea nu a suscitât o conversație robustă pe tema dată, cum s-ar fi convenit, cu o singură excepție. Revista "22" a publicat, în vara anului trecut, o dezbatere provocată de studiul lui Andrei Cornea. Chestiunea e însă departe de a fi încheiată, la noi ea abia începe. Cărții lui Andrei Cornea ar trebui să îi urmeze altele dedicate acestei probleme, însoțite și de traduceri din Rorty, Feyerabend, Kuhn, Searle și alții, pentru că abia atunci vom ieși din promiscuitatea unor idei pe jumătate știute, pe sfert pricepute și vom putea articula argumente serioase. Participanții la dezbateră găzduită de *România literară* sînt Andrei Cornea însuși, care în felul acesta se referă și la obiecțiile ce i-au fost aduse în paginile revistei "22" cu un an în urmă, Calin-Andrei Mihăilescu și Claudiu Băciu. (Andreea Deciu)

1. TRĂIM cu toții, de mai bine de un secol, sub apăsarea aceluia strigăt teribil al lui Ivan Karamazov: "dacă Dumnezeu nu există, totul e posibil!". Cu toții sîntem copleșiți de el, dar îl tratăm diferit: unii îl aleg pe Dumnezeu, pentru că să nu fie totul posibil, alții admit că totul e posibil, pentru că să nu-l aleagă pe Dumnezeu. În ceea ce mă privește (laolaltă cu încă cîțiva, aflați în minoritate) vreau ceea ce ar părea a fi un fel de *cvadrtură a cercului*: spun nu, atît arbitrarului, cît și lui Dumnezeu!

Un asemenea pariu filosofic, după cum a fost el încredințat unei cărți - *Turnirul khazar*, Nemira, 1997 - seamănă cu un fel de pășit pe o punte subțire, avînd un abis la dreapta și unul la stînga. În plus, se pare că eu însumi, sub aspectul poziției în peisajul intelectual românesc, pășesc pe o punte subțire - dacă nu cumva m-am și prăbușit deja: cum scria Ion-Bogdan Lefter, în "22" nr. 31/1998, "...Andrei Cornea cade în falia dintre cele două planuri în care - în fiecare în parte - se bucură de multă simpatie. El rămîne 'popular' în mediile elitare, dar acestea nu se pot ocupa de politicul imediat...

ÎN DEZBATERE

Ultimul război

Relativisme, antirelativisme

'Popular' se află și în ipostaza de analist politic, dar pentru un public prizonier al imediatului... Vasăzică, dacă vrei să vezi în același timp copacii și pădurea, să cuprinzi cu privirea și particularul, și generalul, te plasezi *de facto* în afara regulilor jocului unui mediu socio-cultural care funcționează pe etaje izolate între ele..."

Dacă, așadar, am căzut într-o "falie", dacă totuși am provocat oarecare surprindere, oarecare nedumerire, și chiar destulă adversitate, *aceasta ține, cum spuneam, mai cu seamă de însăși natura cărții, de "teza" ei și de felul în care am încercat a o demonstra*. Mi-am primit, prin urmare, "răspłata binemeritată": am refuzat să mă las "incadrat" filosofic, m-am luat la ceartă deopotrivă cu două puternice "triburi" filosofice, am ales să lupt pe două fronturi și cel puțin unele reacții au fost suficient de pătimașe pentru a-mi confirma că am lovit unde trebuia.

Și, ca să fie polemică, *mă voi ocupa acum cu luările de poziție cele mai radicale și care mă contestă aproape în totalitate*. Într-adevăr, pozițiile elogioase, medii sau înțelegătoare pot fi flătante sau încurajante pentru vanitatea auctorială, sau pur și simplu utile, dar nu stîrnesc de obicei demonul dialectic.

2. ADVERSARIII cu care mă lupt în carte, dar, iată, și "pe scena publică", sînt de două feluri: exprimat rebarbativ, primii sînt *fundaționiștii antirelativiști*, ceilalți sînt *antifundaționiștii relativiști*. Cît despre mine, mă doresc "anti" pe toată linia și mă declar un *antifundaționist antirelativist*.

Dar să vorbim "pe românește": sînt de acord cu relativiștii sau cu "postmoderniștii" că a devenit greu, dacă nu imposibil de susținut convingător filosofic marile sisteme metafizice esențialiste, fie ele religioase sau seculare. Dar nu sînt de acord cu aceștia că, de aici, rezultă că nu mai există decît valori și sisteme parohiale, locale, că orice universalitate este suspectă, că orice ierarhie și comparație între valori depind de un punct de vedere parțial, fiind deci, în definitiv, arbitrar. Accept că nu mai putem construi viețile și alegerile noastre pe impunerea din afară a unui Bine, a unui Adevăr, a unui Frumos și că, probabil, asemenea entități sînt niște "spectre metafizice", imposibil de întemeiat rațional. Dar nu accept că *anything goes*, că orice opțiune este partizană, că orice teorie științifică este un "mit" comunitar, că orice demonstrație cu pretenție de generalitate este circulară. Sînt convins că nu există "Ființa", în sensul tare al cuvîntului; dar cred că practicile noastre reintroduc Ființa, fie și pe ușa din

dos. Pe scurt, sînt de acord că există prea mulți zei pentru a mai crede în Dumnezeu; dar nu sînt de acord că unicul Dumnezeu este mobilizarea în numele acestor mărunți zei locali.

Nu pot să reiau aici felul în care îmi demonstrez teza în *Turnirul khazar*. Destul a spune doar că pornesc de la o observație elementară: valorile, sistemele de valori etc. au nu doar o semnificație *in sine*, ci pot avea, în unele cazuri, și o semnificație *referențială*, de *cadru general de existență și de funcționare a altor sisteme*. Or, cînd sisteme diferite intră în contact, cînd, în practică, ele sînt contrapuse și asociate în fel și chip, prin ceea ce eu numesc "comparație intrinsecă", triumfă, dacă pot să spun așa, sistemul care funcționează efectiv pe două nivele: atît ca sistem *in sine*, cît și ca sistem *referențial*. Astfel încît, dacă, la momentul unei prime opțiuni, orice sistem este ales de către partizanii săi, la momentul celei de-a doua opțiuni sistemul referențial este cel ales de toată lumea, (prin ceea ce eu numesc "comparația intrinsecă") deoarece el oferă un spațiu de joc intercomunitar și intersubiectiv. O astfel de alegere, bazată pe "comparația intrinsecă" va avea deci o anumită stabilitate și intersubiectivitate și ea nu va depinde de alegerea unui arbitru exterior.

Dar mai e ceva: cel mai generos sistem referențial posibil - cea de-a doua opțiune, așadar, a practic oricărui sistem de valori, fie el politic, cultural, științific etc. - este chiar *forma generală a comunicării sistemelor*. Scriu astfel: "Nu există, așadar, decît puncte de vedere particulare? Fie. Există însă *cel puțin* o parțialitate la care trebuie făcut mereu referință, deoarece ea oferă cea mai bună cale pentru transmiterea universală a ideilor proprii, oricare ar fi acestea. Renunțînd la ea trebuie să renunți la comunicare." (p.131).

Or, așa cum arăt în carte, se constată că *relativiștii nu renunță deloc la comunicare*; dimpotrivă, ei scriu, cu metoda și după toate canoanele cercetării academice, tomuri întregi, pentru a demonstra, precum Paul Feyerabend, de pildă, că *nu există metodă*. Ei sprijină așadar ideea de raționalitate, de metodă, de comunicare universală, ba chiar și pe cea de umanitate, *prin însuși faptul concret, practic al propriei comunicări, în pofida conținutului efectiv al acesteia*. La prima opțiune, ei sînt relativiști; la cea de-a doua - nu. Ar fi, prin urmare, suficient de admis că, între oameni, comunicarea rămîne posibilă și că ea se desfășoară în anumite cadre formale, pentru că să trebuiască admis imediat și că principiul *anything goes* e fals la modul general. Pe scurt, aceasta este teza *Turnirului khazar*.

3. ACUM, că o asemenea teză poate fi atacată din două direcții diametral opuse e de la sine înțeles; și chiar așa s-a și întimplat: mă voi referi, în cele ce urmează la articolul lui Dan Stanca, *Eseistica rafinată și abilă - Andrei Cornea, Turnirul khazar*, "România liberă" 23 XII, 1997, și la cel al lui Liviu Andreescu, *Post-relativisme*, "22", 31/1998.

Dan Stanca este ceea ce s-ar putea numi un "tradiționalist", un om care crede că numai o filosofie bazată pe credința creștină poate salva lumea de nonsens și haos. Bineînțeles, el este un antirelativist, dar aici asemănările între poziția sa și a mea încetează. Și totuși, chiar și aceste asemănări îl irită. Din punctul sau de vedere, eu sînt pur și simplu un ins suspect la culme: motivul este că *pretind* a combate relativismul, oferindu-i însă, chipurile, o susținere ascunsă. Pledoaria mea ar fi astfel "abilă", "subtilă", "rafinată", ar avea calități de stil, dar tocmai de aceea, ea ar fi cu atît mai periculoasă, căci "seamănă confuziei". Care este confuzia principală? Iată-o, în cuvintele lui Dan Stanca: "Ceea ce în secolul nostru a reprezentat o deschidere spre mit, sacru, arhaic, spre alte civilizații cu potențialul lor miraculos reprezintă pentru dl Cornea o invitație la relativizare. Trebuie să-i amintim că relativismul pleacă de fapt de la un deficit spiritual, dintr-o alunecare pe panta desacralizării și nu are nici o legătură cu largirea perspectivei de cunoaștere și de simțire." Oprindu-ne doar aici, am putea să-i acordăm lui Dan Stanca că e ceva adevărat aici; poate că trebuie făcute mai multe distincții între direcțiile de evoluție a ideilor, chiar dacă la prima vedere ele par paralele.

Dar orice concesie trebuie să se oprească atunci cînd, citind mai departe, vedem că ceea ce-l supăra de fapt pe autor este, de pilda, ca-i pun pe același plan pe B.L. Whorf și pe Mircea Eliade. Dan Stanca pare să accepte că indianul Hopi al lui Whorf este, în mare măsură o construcție a gîndirii europene, așa cum susțin eu. Dar "omul arhaic" al lui Eliade ține, după el, de o altă poveste: "Omul arhaic" e omul tradițional, credincios, omul cu adevărat încarnat care nu trăia dual, ci perfect unitar, avînd conștiința importanței fiecărui gest și cuvînt ce se repercutau în întreaga structură cosmică. Omul arhaic nu e un construct, ceva livresc, convențional, așa cum insinuează dl Cornea." Îmi pare rău, dar n-am ce face: *metodologic și epistemologic* nu vād nici un motiv pentru care ar trebui să tratez diferențiat aceste două produse ale gîndirii europene ale secolului XX, și care, ambele, *supun criticii*

ideologic al secolului

principiile raționalității clasice europene. Problema nu este dacă noi simpatizăm sau nu cu “omul arhaic”, ci dacă recunoaștem dependența sa epistemologică de ansamblul științelor omului dezvoltate în Europa.

Acum, eu nu vreau să spun, “așa cum insinuează dl Stanca”, dacă mi se permite o parafrază, că, fiind un construct al științei europene, “omul arhaic” este totodată fals, sau arbitrar; dimpotrivă: așa cum și arăt în carte, tocmai recursul la metoda și la principiile universale ale cercetării și comunicării postulate de știința europeană permite, dacă nu chiar “atingerea adevărului”, cel puțin progresul cunoașterii și în ceea ce-l privește. Ceea ce spuneam acolo este doar faptul că “omul arhaic” nu poate fi “întors” împotriva modernității, de care depinde epistemologic, decât cu mare prudență și “ținând ochii bine deschiși”, ca să spunem așa; la fel, creștinismul nu poate fi întors împotriva iudaismului, sau socialismul împotriva democrației liberale. “Nu poate”, firește, la modul deziderativ și istoric; în realitate, asemenea “întoarceri” care neglijează “opțiunea secundă” și “referința sistemelor” sunt practicate foarte adesea. Numai că rezultatele lor sînt, de obicei, dezastruoase pe plan teoretic sau practic, iar mai devreme sau mai târziu *referința sau opțiunea secundă sfîrșesc prin a-și lua revanșa.* Sau, în termenii din carte: “Al doilea sosit, secundul, e cîștigătorul” (p. 59).

Dl. Stanca practică însă, și chiar metodic aș zice, inconsecvența: e de acord cu mine în privința “revanșei” luate de opțiunea secundă în cazurile politice pe care le discut (comunismul, fascismul), dar nu și unde este vorba despre religia creștină: aici, el este adînc iritat de posibilitatea că creștinismul să datoreze ceva esențial iudaismului, sau mai exact, că el să aibă drept *referință esențială* iudaismul: “...dl Cornea... nu înțelege că apariția lui Iisus a fost o ruptură divină în mersul istoriei și nu o *expresie a unei prelinse continuități cultural-religioase* (subl. mea).” Nimeni nu poate nega cu seriozitate (și să-mi arate dl Stanca unde o fac eu) elementul de discontinuitate introdus de creștinism (cu toate că, eu cred că, din punct de vedere istorico-cultural, discontinuitatea majoră apare abia odată cu Pavel, care redefinește deopotrivă conținutul mesajului cristic, cît și pe cel al noțiunii de “Israel”). Dar a trata continuitatea de fond cultural-religioasă dintre iudaism și creștinism drept fictivă (“o pretinsă continuitate”) - atunci cînd orice creștin știe măcar că Iisus, atunci cînd a intrat în Ierusalim de Florii, a fost salutat cu cuvintele: “Mîntuiește-ne, fiu al lui David” - *reprezintă nu doar o gafă istorică, dar, aș spune, și una teologică.*

4. Și pentru Liviu Andreescu, contradictoriul meu relativist, eu sînt un personaj suspect. De data aceasta, profitînd de inocența publicului românesc în materie, de precaritatea cunoștințelor sale asupra relativismului anglo-saxon mai ales, subminez “reputația” reprezen-

tanților de frunte ai acestui curent: “scoți două citate din context, unul obscuros și altul anticapitalist și ai transformat ușor relativismul într-o anatemă universală”, scrie el. Îmi pare rău dar n-am ce face. Dacă ne referim, de pildă, la lungul citat de la începutul *Turnirului*, din Paul Feyerabend, el nu este deloc scos din context, atît fiindcă așa cum și arăt, autorul se referă la el și în alte părți ale cărții, dar și, mai ales, fiindcă el se fundează pe refuzul metodei, identificată cu imperialismul european.

Faptul că nu numai relativismul, dar și anumite forme ale universalismului au avut consecințe practice teribile, cum scrie Liviu Andreescu, este foarte adevărat; dar el se înșală dacă crede că poate întoarce acest argument împotriva mea; eu nu apăr universalismul *tare*, de prima opțiune, ci un universalism “mai slab”, bazat pe opțiunea secundă. “Turnirul khazar” nu pretinde a afirma superioritatea civilizației europene, ci doar o *relativă precedentă* a sa.

În general dl Andreescu dă impresia că a citit superficial cartea, ceea ce face ca multe dintre criticile sale să cadă în afară. De exemplu, după el, eu aș susține că *orice interpretare* are precedentă asupra faptelor interpretate. De aici rezultă însă că orice interpretare este echivalentă în principiu cu oricare alta, pentru că, spune recenzentul, “faptele sînt produsul discursului respectiv”. De exemplu, dacă, prin antropologia europeană, Europa are precedentă asupra aborigenului, și acesta are o precedentă asupra Europei prin propriile reprezentări asupra europenilor.

Aici, ar trebui spus mai întîi (o fac în carte) că relația european-aborigen a fost profund *asimetrică*: europeanul l-a descoperit pe aborigen și nu invers, iar această circumstanță este departe de a fi lipsită de importanță: ea sugerează că interpretarea europeană a avut o *precedentă naturală*, și, de fapt, în general, rezultatele comparației intrinseci devin evidente *mai ales* în mod spontan și natural.

Pe de-altă parte, eu nu susțin deloc că *orice interpretare* are precedentă, sau că orice interpretare se poate constitui în metatext valid, sau într-o referință a unui sistem. (Mi se pare ridicol de spus, cum o face dl Andreescu, că o recenzie constituie o referință și că deci are precedentă asupra lucrării recenzate. În fapt, el confundă *metalimbajul* cu *metatextul* sau referința sistemului. Cînd Evangheliile citează din Profeți, ele apelează la funcția metalingvistică a limbajului, dar textul profetic este, în acest caz, referința sau metatextul, și nu invers.)

Pentru a funcționa ca referință, un sistem trebuie să fi avut un rol determinant în *nașterea, producerea, sau măcar în universalizarea* altor sisteme. De multe ori, aceasta înseamnă ca el să fie apropiat structural de *forma generală a obținerii și a comunicării cunoștințelor*. Spre exemplu, dacă se acceptă că orice comunicare științifică are la bază o distincție fundamentală între interesele și pasiunile subiective ale autorului și scopurile impersonale și generale

ale respectivei comunicări, se poate spune că orice teorie care va încerca, în mod principial și consecvent, să saboteze distincția dintre subiectiv și obiectiv va sfîrși prin a se sabota pe sine însăși. (O face, de pildă, Richard Rorty, care opune “obiectivitatea” și respectul pentru adevărul obiectiv “solidarității” și loialității față de grup - “etnocentrismului” - cum spune el.)

Mai departe, pe dl Liviu Andreescu îl nemulțumește că acord democrației liberale un rol de referință generală a sistemelor politice moderne. Nu îl acord eu; ea îl are, oricît de bosumflați ar fi relativității. Precedența normativă a democrației liberale rezultă cu claritate: *nu poți construi un sistem politic modern fără să fii obligat să citezi principiile democratice.* Argumentul d-lui Andreescu că și primii liberali citau principiile monarhiilor de dinainte îmi rămîne obscur. Despre ce fel de principii este vorba și cum sînt ele referința liberalilor?

Pe de-altă parte, grăbit fiind să mă execute, Liviu Andreescu consideră că abuzez necuvenit de posibilitățile “comparației intrinseci”. El scrie: “există sisteme politice și ideologii politice care nu se raportează la democrație și la liberalism: sistemul indian al castelor sau societatea islamică. Argumentul domnului Cornea este falsificat empiric.” Deloc: la paginile 67-68 previn tocmai împotriva unui abuz de utilizare al comparației intrinseci și arăt că ea nu poate fi folosită decît acolo unde sistemele au interacționat efectiv, sau unde genetic depind unele de altele. Ea are deci limite pe care le precizez clar. Dimpotrivă, comparația bazată pe criterii exterioare, “extrinsecă” cum o numesc, aceasta este, relativ arbitrară, dar liberă. Scriu: “Comparația *extrinsecă* (extrinsecă, atenție!) este, așadar, cu mult mai liberă: în temeiul său orice entități culturale pot fi comparate între ele cu egal de multă sau de puțină îndreptățire metodologică, spre exemplu, Vechiul Testament și Vedele, Confucius și Platon, fundamentalismul islamic și nazismul. Dimpotrivă, comparația intrinsecă presupune neapărat contiguitatea, raportul efectiv, practic al elementelor de comparat...”

O singură obiecție a domnului Liviu Andreescu mi s-a părut mai interesantă: astfel, el susține că formula comparației intrinseci, așa cum o descriu eu prin “turnirul religiilor”, care ar avea loc înaintea prințului khazarilor, este viciată de faptul că “este ea însăși expresia preferințelor arbitrarului.” Adică, pentru a obține anumite rezultate în temeiul comparației intrinseci ar trebui aleasă procedura însăși a comparației intrinseci, și nu cealaltă, a comparației extrinseci, fapt ce ar presupune o alegere arbitrară. “Deși este adevărat că orice arbitru care ar arbitra un “turnir” după modelul khazar ar obține același rezultat, nu este adevărat că orice arbitru... ar arbitra un “turnir” după model khazar” - scrie el.

Dl Andreescu ar avea dreptate dacă procedura de alegere între metodele de

comparație ar fi de tip extrinsec: s-ar putea spune atunci că e illogic să se fundeze comparația *intrinsecă* pe o comparație anterioară de tip *extrinsec*. Numai că, așa cum rezultă și din carte (chiar dacă, poate, nu insist suficient asupra acestui punct), prințul khazar ajunge la procedura comparației intrinseci *printr-o alegere secundă*, după ce opțiunea sa primă - aceea de a-l lăsa pe apărătorii religiilor să se confrunte direct - s-a blocat. Prin urmare, el recurge la formula respectivă tocmai pentru că nu se poate decide altfel; *așadar, comparația intrinsecă care constă în exploatarea opțiunii secunde se întemeiază la rîndul ei pe o alegere congenărală prealabilă - pe o opțiune secundă.*

Dar mai e ceva: dl Andreescu nu observă că *nu e nevoie* de nici un arbitru pentru a pune în mișcare comparația intrinsecă, ea poate foarte bine apărea spontan din dialogul actorilor înșiși; pur și simplu, ea se realizează neintenționat, iar efectele ei se văd pe loc sau mai târziu, în istorie, ceea ce arăt prin cîteva exemple. Firește, pot exista “arbitri” care să refuze comparația intrinsecă, *ce există latent oricum*, dar ei nu o fac fără urmări neplăcute, ca să spun așa, mai ales dacă neglijarea sau ocultarea opțiunii secunde este împinsă foarte departe. Nu se poate cere opțiunii secunde mai mult decît ea poate da; dar, în anumite limite și pe o perioadă ceva mai lungă, efectele ei se văd, și asta este tocmai ceea ce vreau să demonstrez.

Probabil că, în ultimă instanță, deosebirea de vederi dintre mine și Liviu Andreescu stă în faptul că pe mine mă uimesc unele lucruri pe care domnia-sa le găsește (adevărat, mergînd îndeaproape pe urmele lui Richard Rorty) cît se poate de firești. Eu sînt uimit de faptul că, într-un veac al necredinței și al deregării metafizicii, cum a fost aceasta ce stă să se încheie, totuși lumea e mai puțin haotică decît te-ai aștepta, și cei mai mulți oameni - încă decenti. Pentru dl Andreescu nu-i nimic de mirare aici. Eu întreb: cum de se pot oamenii înțelege între ei, dacă nu există un fundament metafizic *tare*? Cum de se mai fac lucruri bune dacă nu mai există Binele? Simplu, răspund Liviu Andreescu, Rorty și Vulgata relativistă: “șansa acestor oameni (a acelor care se pot înțelege între ei, *n.m. A.C.*) este că pot forma comunități distincte, bazate pe comuniunea de idei, obiceiuri și sentimente...”

Prea simplu, după mine. Și, aș adăuga, prea simplu pentru ca să mai rămînem pe tărîmul filosofiei - un fruct, o știm bine de la bătrînul Aristotel, al uimirii... Un fruct încă prea verde, cumva, pentru unii? Sau deja răscopt?

Andrei Cornea

Ultimul război ideologic al secolului

Relativism în gamă rațională

O SPUN din capul locului: mă simt bine în cultura occidentală. La o adică, chiar aş putea spune despre mine că sunt un raționalist, în sensul că pornirea mea fundamentală este aceea de a înţelege pe cât posibil lucrurile în mod rațional, de a face construcții bazate în primul rând pe argumente. Prin urmare, gust, în general, încercările de a reconferi legitimitate gândirii raționale și, cu atât mai mult, abordările prin care se caută o fundamentare a valorilor.

Eseul domnului Cornea intitulat *Turnirul khazar - împotriva relativismului contemporan* (Nemira, 1997) are drept obiectiv ambele aspecte, fără însă a-și propune să fie niște prolegomene pentru un tratat asupra valorilor. Acest obiectiv se constituie, pe de altă parte, și ca o polemică împotriva celor care văd în valorile occidentale - precum democrație, liberalism, gândire rațională, știință, tehnică - doar niște valori relative *sub aspect* ontologic, cu alte cuvinte o întreprindere a spiritului încărcat de o anumită ereditate ce nu-i garantează dreptul la universalitate.

Dacă poziția relativismului este, în mod fundamental, rezultatul unor premise ontologice și nu doar conștientizarea unui fapt istoric potrivit căruia valorile și-ar fi pierdut aura transcendentă, înseamnă că discursul relativistilor are, mai mult sau mai puțin, mai profund sau mai superficial, structura unei chestiuni de drept decât aceea a unei chestiuni de fapt. Or, autorul eseului amintit polemizează cu relativismul cultural de pe poziția unei chestiuni de fapt. Întrucât scopul acestor rânduri nu este doar unul critic, mă voi limita la un singur exemplu pentru a arăta la ce conduce diferența dintre cele două planuri.

Comentând ideea lui Samuel Huntington privind caracterul absolut eterogen al diferitelor civilizații actuale și iminența unui conflict între ele datorat tendințelor expansioniste specifice în primul rând culturii și civilizației occidentale, domnul Cornea demonstrează că modernizarea înseamnă întotdeauna și occidentalizare, cu alte cuvinte și preluarea valorilor occidentale. Această modernizare înseamnă în primul rând penetrarea tehnicii occidentale în mediile extraoccidentale, penetrare ce induce - datorită necesității de a întrebuița respectiva tehnică și, în continuare, a intimității cu ea - valorile occidentale de care ea este în mod esențial legată. Iată un fapt, cu care, de altfel, sunt de acord. Acest fapt însă domnul Cornea se vede îndreptățit a-l interpreta ca pe o dovadă că valorile occidentale precum drepturile omului, egalitatea indivizilor, garantarea libertății sunt "adevăruri generale umane" sau "pur și simplu omenități" (cum se exprimă autorul), iar nu doar "opțiuni occidentale". Concluzie care, în nici un caz, nu rezulta din premise. Faptul că ești mai mult sau mai puțin *constrâns* să asimilezi anumite

valori nu spune nimic despre valabilitatea acelor valori. Și ești constrâns ca membru al unei comunități extraoccidentale, chiar dacă ai impresia că optezi întrucât caracterul insinuant al tehnicii occidentale și al apropierei de cultura și civilizația apuseană erodează toate valorile locale, astfel încât, de fapt nu-ți rămâne nici o altă alternativă. Însă, încă o dată, aceasta nu înseamnă că valorile astfel preluate aparțin omului ca atare, ci aparțin omului occidental care tinde să devină singurul tip cultural uman. Cu alte cuvinte avem în acest caz de-a face cu o universalitate empirică și în nici un caz cu una logică.

După opinia mea, cartea întreagă este plină de asemenea alunecări, fiind astfel, ce-i drept, un elogiu al culturii occidentale sub anumite aspecte ale ei, nu însă și o refutare consistentă sub aspect logic a relativismului contemporan.

În ceea ce privește relativismul ca atare, independent de cadrul eseului amintit, el este și un produs al democrației, lucru pe care-l știa și Platon. În Occidentul de azi el este însă în primul rând consecința unei evoluții a istoriei gândirii. Chiar dacă aici abandonarea valorilor transcendente absolute nu este doar un produs al gândirii, cu siguranță dezinteresul pentru căutarea lor este.

Se spune că marea tradiție metafizică occidentală se încheie o dată cu Nietzsche. În mod paradoxal, deși metafizic, discursul acestuia susține ideea relativității cunoașterii și a valorilor. Dacă ar fi vorba doar de o analiză a culturii sau a moralei, poate că Nietzsche nu ar fi astăzi, după atâta postmodernism, citat în continuare permanent. La Nietzsche, relativitate izvorăște dintr-o anumită ontologie: pentru el existentul este un sediu de forță. Acest existent nu se integrează într-un mediu real dat, comun și celorlalte existențe, ci integrarea lui în real înseamnă dezvoltarea unei *perspective* proprii asupra acelui mediu, perspectivă care, numai ea, poate să-i asigure conservarea. De aceea orice existent tinde să-și apere perspectiva asupra realului. În acest context și cultura devine o perspectivă a unei comunități - idee pe care o va dezvolta apoi Spengler.

Semnificația acestor concepte nietzscheene mi se pare interesantă nu doar sub aspectul global "al ciocnirii civilizațiilor", ci mai ales pentru tipul de democrație occidentală: ea dă o legitimitate ontologică și nu doar socială sau politică perspectivelor "insulelor" ce compun bazarul democrației. Lumea peșteră de aici, tocmai pentru că nu mai este condamnată și reprimată în numele nici unui criteriu universal, transcendent, poate să-și dezvolte organic tendințele și, mai ales, este dispusă pentru orice aventură spirituală, o dată ce s-a desprins de autoritatea absolută a valorilor tradiționale. Prin urmare, deși consecința relativismului ar fi la început nihilismul, patosul crizei, în perspectivă el pare totuși să fie extrem de fecund putând da la iveală tipuri culturale, sociale, intelectuale - și de ce nu chiar umane - noi. Iar dacă este să profetizăm, nu cred că acest relativism poate fi considerat catastrofic, întrucât raționalitatea practică, pragmatismul, pare să fie unul dintre instinctele fundamentale ale Occidentului și tocmai acest pragmatism va acționa ca inhibitor ale unor excese cu efect distructiv.

Claudiu Băciu

În numele celui ce va

Amintirii lui Marian Papahagi, lui

IN NUMELE unei rațiuni seducătoare un kagan khazar alege una din religiile monomane pentru poporul său. Alții spun altfel - și Milorad Pavić dă în *Dicționarul său khazar* cele trei versiuni, dubioase (fie spus în chiar această paranteză că ambele cărți khazare sînt pline de fragmente, narrative sau analitice, fermecătoare indeele, dar sînt cusute unul de altul cu ată oabla): musulmanii spun că dervişul invită la turnir l-ar fi convins pe kagan, că huriile Alahului și munții postmortem de pilaf l-ar fi atras pe acela în umbra semilunii; bizantinii, că s-ar fi creștinat khazarii la un semn al stăpînului lor, în numele iubirii întru(chi)pate de fiul Dumnezeuului nevăzut. Cornea preferă versiunea după care kaganul ar fi ales religia mozaică pentru că, întrebați care din celelalte două religii li se pare preferabilă, atît bizantinul cît și musulmanul au ales mozaismul *Vechiului Testament* (nume creștin al unei cărți ades împrumutate, un "bazar" precum miriadele de povești persane). Nu știm care a fost a doua alegere a rabinului, dar știm că prezența la turnir a unui călugăr budhist ar fi schimbat ordinea de zi. Rațiunea alegerii susține nu doar mediocritatea, exprimată statistic, a facultății raționale, ci și principiul minimele violențe - a fanatismului inhibat, al charismei scăzute - e (cu)prins în alegerea kaganului. Rezon, kagan.

Comparația intrinsecă și non-esențială a filosofului-rege khazar apare ca inspirație legendară a deciziei politice intersubiective, a dialogismului în care "celălalt" e reprezentat în efigie fierbinte încă. Primei dorințe, interiorității fără exterioritate a credinței îi e substituită "a

doua opțiune, mai puțin imperativă și spontană", care are câștig de cauză și efecte de lungă durată. Dacă validitatea teoretică a acestui tip de alegere politică e de netăgăduit, nu o vom face aici; deși e de menționat într-un treacăt suav, că adierea sofistă cu care Andrei Cornea își împinge argumentul în continuare duce către sfera sensibilo-semiteicului. Descrierea democrației din *Turnirul khazar* e superficială pentru că aceea democrație e superficială ca o colecție al cărei fundament e reminiscența *Vechiului Testament*. Prin contiguitate - contiguitatea doar poate fi insidioasă ori seducătoare - cu acea Scriptură, și prin similaritate structurală (ca alegere secundară), democrația pare a împărtăși destinul vete-rotestamentar: "Comparația intrinsecă presupune neapărat *contiguitatea, raportul* efectiv, practic al elementelor de comparat... această comparație este *intranzitivă*, are valoare pur relativă, locală, nu poate fi extrapolată", scrie autorul... "Democrația nu e o *orînduire printre celelalte*... Analog putem spune că Vechiul Testament nu e o *carte religioasă printre celelalte*..." Idee amuzantă a originii iudaice a democrației (aceasta din urmă fiind mai degrabă o erezie greacă, retorică în ordinea naturii precum *the gay science* din care a rezultat).

Indiferent de exasperările cotidiene suscitade de politica românească, de idiosincraziile sale pe care *Turnirul khazar* încearcă să le preîntîmpine, un atare argument se subminează prin prozelitismul pe care îl convoacă și prin opoziția pe care nu o poate face ridiculiza avânt la letre. Efectul anti-antisemitismului e vinovăția, al anti-prosemitismului, nerușinarea.

EDITURA IMAGE

Str. Petru Poni, nr.14A, sector 1, București Tel/fax: 01/222.55.98

Dominique Noguez
Dragoste neagră
Traducere: Diana Coreciuc
Preț: 27.000 lei

Roseline Davido
Descoperiți-vă copilul prin desene
Traducere: Bökös Emase
Preț: 25.000 lei

Laura Schlessinger
Zece prostii prin care bărbații își încurcă viața
Traducere: Irina Catanchin
Preț: 29.000 lei

Comandând prin poștă sau telefonic cărțile, veți beneficia de o reducere de **20%** din prețul de vânzare.

Lucas Cranach, *Judecata lui Paris*

Lipsa unei genealogii (în sens nietzschean) a alegerii politice face posibilă confuzia comună dintre aceasta și interpretarea politică. Ceea ce Andrei Cornea numește "citare fondatoare" este impus de o alegere, nu de o hermeneutică politică; interpretării, cei tîrziu, sînt sclavii unor stăpîni, *auctores* neîntîrziati, ai dialecticii hegeliene - aici reproducă aluziv. Doar în analiza genealogică - și "nihilistă" - nietzscheană interpretării scapă din cercul dialecticii stăpînului și a sclavului și devin contemporani faptelor pe care le interpretează: pentru că faptele nu există. Nu doar faptul că autorul consideră "citările fondatoare" ca 'fapte' îl face să nu adere la gîndirea genealogică: ideea că decizia și hermeneutica politice pot fi simultane doar într-un sistem democratic cere primordialitatea unui text sacru. Dar știm că în numele textelor sacr(alizate) se poate face orice alegere politică, se poate ucide sau nu. În acest sens, democrația este o instanță hermeneutică dar nu decizională.

În numele a ce facem o alegere politică? În numele a ce alegem? Ce-i într-un nume, ce ne-mit, ce nenumit - ce revelație în umbra eucaliptilor?

MOMENTUL alegerii e un moment de nebunie, de ieșire din sine. Cînd sînt politice, atari extaze maniacale sînt justificate nu ca momente prezente: ele aparțin unei temporalități politice în care prezentul e constituit diferit. Ne sacrificăm liniștea, poate chiar viețile în numele unei țări, al unui copil; semnăm, o facem în numele lor. În numele a ceva în care se întîlnesc țelul și originea, închizînd un cerc dincolo de care nu ne vom mai trafica.

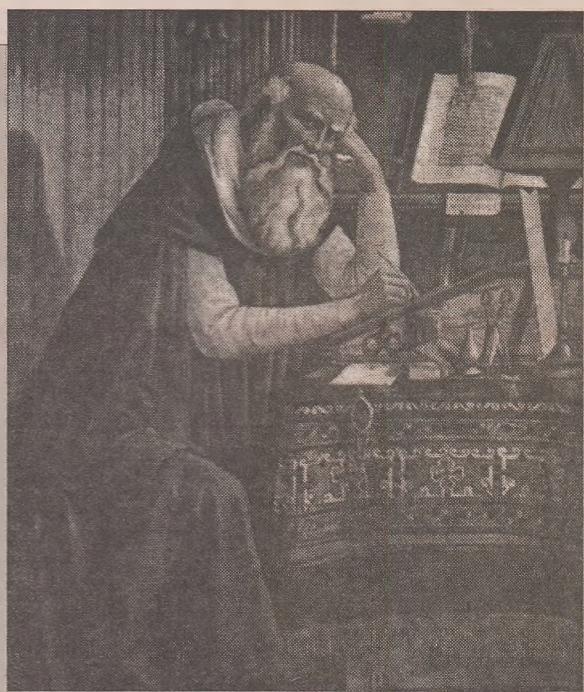
Doar numele e aici: numele făcut posibil de dispariția a ceea ce e numit, și făcut necesar de viitoarea întrupare a ceea ce numește. Experiența și discursul politicii sînt așezate în golul prezentului.

Cum marotele globalismului și ale particularismului dau limitele imaginarului politic contemporan, cum ele au înlocuit binaritatea stîngii și drepte, acțiunea politică se face, în cele din urmă, în numele uneia și împotriva celeilalte. Vechiul tipar polemic rămîne intact aici: alegem în numele unei entități sau instanțe și alegem împotriva unei 'realități'. La acest sfîrșit al acestui veac, golul prezent din care se naște decizia politică e fie golul global al unui sat planetar în care *the business as usual* face din politic un capitol relativ important al economiei, fie golul în care se așează, cu frică de vid și nostalgie înecată, naționalismul. În acest gol, în acest mormînt în care, după ce l-a cunoscut și părăsit, conducătorul ideal își vede reflectat chipul zero, nu există decît numele. Aici se naște o diferență, inexplicabilă pînă la sfîrșit, între viața animală (*zoe*) și cea deja calificată social (*bios*). Acum gol de propria sa moarte, ca un Harap Alb christic *faute de mieux*, conducătorul ideal nu trăiește în visul vieții, ci, nemaifiind chiar om, decide din perspectiva realismului post-mortem. Conducătorii obișnuiți sînt exempl(ar)e ale unei politici a vieții care se varsă în dogma morții, indiferență. Sub spectrul puterii, într-o zi, 'relativ la mine' va însemna 'absolut' - *et hic et nunc et ex aeternitate ego*. Negarea acestui narcisism copilăresc și singeros este o *destitutio in integrum*. Destituția conducătorului politic îl întoarce către o viață secundă în numele căreia își poate rata doar trecutul. Relativismul, parohialismul, copyright-ul pe suferință, destinul de a avea întotdeauna dreptate sînt fețele negre ale politicii care refuză destituția și melancolia conducătorului, încarnarea sa ca *Dürersprinzip*.

Relativismul pe care îl critică Andrei Cornea încorporează era reprezentării, în care ritualul devine joc și jocul, ritual. Astfel, diacronia (către care tind jocul și evenimentialitatea) și sincronia (ținta

Poetica traducerii

POET, traducător, teoretician al limbajului și profesor de lingvistică la Universitatea Paris-VIII, Henri Meschonnic (n. 1932) este autorul unei vaste opere teoretice, ce cuprinde, între altele, cinci volume intitulate *Pentru poetică*, apărute între 1970-78 la Gallimard, *Critica ritmului* (Ed. Verdier, 1982), *Politica ritmului, politica subiectului* (Verdier, 1995), *Despre limba franceză* (Hachette, 1997). De curînd i-a apărut la Ed. Verdier volumul *Poetica traducerii*, în care, pe baza propriei experiențe, susține în principal că unitatea de limbaj nu este nici cuvîntul, nici fraza, ci discursul înscris în propria sa "istoricitate". Poetica traducerii se opune deci sesizării textului ca un ansamblu de elemente discontinue, pentru a afirma pri-

matul indivizibil al unui continuu ce trebuie transportat dintr-o limbă în alta. Iar organizarea acestui continuu în limbaj îi revine *ritmului*. Deci, acest ritm al discursului trebuie translat - crede Meschonnic. În imagine, Sfintul Ieronim traducînd Biblia, pictat de Ghirlandajo în 1480.

ritualului) devin confuze, timpul - indiferent, alegerea - arbitrară: orice merge (atîta vreme cît nu stă). Împotriva unui atare relativism, global sau particularizant, (o)poziția susținută de Andrei Cornea e inteligibilă ca o critică a reprezentării urmînd indirect, și mai puțin radical, criticile lui Nietzsche, Heidegger, Deleuza, Derrida și Marion. E de asemenea inteligibilă ca o invitație la fraternitatea crispată dintre *brain storming & body screwing*: adică la o politică managerială de grup, bazată pe judecata celorlalți (*peer judgment*, ori judecata celor mai înțelepți *apud* Aristotel). În numele acestei rațiuni intercalate, mult mai puțin singe curge: lucru firesc și ironic, de vreme ce subiectul politicii manageriale e palid, desingularizat de virusul anestetic al curățeniei, golit de adrenalina de război, de vreme ce primul său impuls este frustrat și doar cel de-al doilea e ales în numele binelui comun și poate etern.

În numele eternității, prezentul devine mijloc, își pierde devenirea, iar decizia politică apare ca o consecință a consecințelor sale: prezentul său e doar trecutul viitorului său, nu mai mult. Nu este un timp-acum (*nunc stans, Jetztzeit*), o urmă trasă dinspre trecut ca un moment decît pentru imaginația mito-rituală. Ast-

fel ziua națională va celebra eliberarea de sub libertatea anterioară, iar ziua globală - eliberarea de sub particularisme, celebrată într-un spațiu fără loc; istoria e rezultatul unei facultăți prea mediocre și alienant-complexe spre a avea un nume. În numele istoriei nu se poate face nimic, nici împotriva ei; dar faptul cifrat al istoriei care ne învață în timp ce noi nu învățăm de la ea e materia primă a politicii manageriale.

Prezentul managerial vorbește implectit de griji; comitetul de decizie intră într-o stare de nemurire nominală, indiciabilul ne petrece cu nepăsare. Manageri ai subiectivității noastre, sîntem azi chemați la un anonim de al doilea rang: să existăm politic nu ca stăpîni ori sclavi, ci că ieșim din narcisismul propriului nostru nume în numele anonimului. Să ne supunem la învinovățirea de întreținere în fața plutonului de persecuție. Decizia politică de azi se face în numele unui viitor care are rol de agent al acțiunii politice: subiectul acțiunii nu există în golul prezentului unde doar acțiunea și numele acelui subiect se întîlnesc. Ce facem azi este în numele celui ce va. Dar un Mîntuitor nepăsător e, ca o portocală pătrată, *alien food*.

Călin-Andrei Mihăilescu

POLIROM

NOUTĂȚI
iunie '99

Mihai Eminescu
Opera poetică

Vladimir Tismăneanu
Fantasmеle salvării
Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă

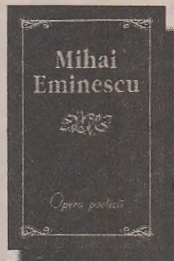
Emmanuel Lévinas
Totalitate și infinit
Eseu despre exterioritate

Serge Moscovici
Cronica anilor risipiți
Povestire autobiografică

În pregătire:

A.S. Pușkin
Jacques Le Goff

Talismanul
Omul medieval

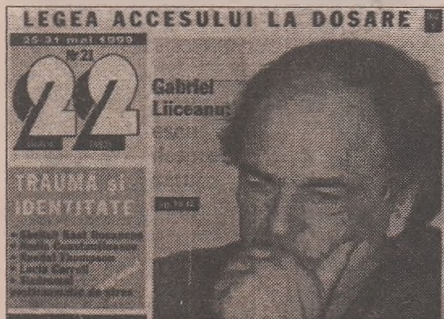

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Brașov, str. Toamnei nr. 7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

Revista revistelor

Cu alți ochi

Revista 22 ne face o surpriză: în nr. 21 (25-30 mai), dl. Gabriel Liiceanu semnează un îndrăzneț eseu despre sărut ale cărui repere sînt afit filosofice cît și literare: Heidegger, Shakespeare și Cioran. Pornind de la o formulare din *Ființa și timp*, conform căreia înțelegerea se poate defini drept „facultatea care ne proiectează în po-

sibilități”, Gabriel Liiceanu decodează pentru cititorul eventual intimidat afit sensul acestei afirmații, cît și sensul filosofiei lui Heidegger: „un fel neașteptat de a înțelege ceea ce pare de la sine înțeles. Pentru că tocmai ceea ce e de la sine înțeles este lucrul cel mai greu de înțeles”. În ce fel și în cite feluri se poate înțelege un lucru de la sine înțeles cum s-ar părea că e sărutul îi vom lăsa pe cititori să descopere singuri, în paginile 10-12 ale revistei 22 Bucuria nu le va fi mică, mai ales că sînt invitați să asiste din nou la scena balului din *Romeo și Julieta*. Dacă de data aceasta o vor vedea cu alți ochi, (mai adînci), dacă o vor trăi în altă dimensiune (mai înaltă), de vină e... călăuzul-interpret. ● Revista timișoreană ORIZONT (nr. 5, 22 mai) ne face și ea surprize. Colaboratorul nostru Mircea Mihăieș, pe care cititorii îl cunosc numai ca incomod (în sensul că obligă la reacție) comentator al vieții politice, publică, în pagina 31, fragmente dintr-un *Jurnal de luna trecută*, pagini prin care, sîntem convinși, reductibilul polemist va putea fi văzut și cu alți ochi. Cităm în chip de invitație la lectură: „Stam pe balcon, citeam *Jurnalul* lui Goma și, brusc, mi-am dat seama că trec pe

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

lîngă mine afită lucruri ce-ar merita consemnate. Nu de alta, dar am devenit un fel de martor privilegiat. Mă învîrt, nu-i așa, între „personalități”. (La Budapesta, către Horia, la restaurantul la care ne dusese Sorin Antohi, și unde a venit și Jim Rosepepe: „Dacă m-ar vedea bunică-mea stînd dezinvolt la masă cu ambasadorul Americii, cred că s-ar întoarce în mormint!”) Iată, de pildă, ar fi meritat să scriu despre confesiunea dostoevskiană a lui L.C., de după doctoratul lui Marcel. Am avut aceeași reacție ca și Niki Manolescu: am albit și dintr-o dată am simțit că se face foarte frig. Apoi, despre lansarea cărții lui Mihai Șora, *Firul ierbii*, la Timișoara. Și, mai ales, despre doctoratul lui Mircea Cărtărescu, la București. Ca o punere în abis a paginilor dlui Mihăieș, în același număr din ORIZONT, fragmentele-jurnal ale criticului Livius Ciocărlie, ajunse la episodul al patrulea, în care găsim această insolită definire a speciei: „Jurnalul sugerează două fițe. Este și modern și postmodern. Modern, fiindcă îl are ca autor natural pe omul decăzut. Prin persoana înfiș, ambiguă (...) ori chiar reală (...), modernii l-au adus pe cititor în inima răului. Să vadă lumea cu ochii omului părăsit de iluziile lui, adică de Dumnezeu. Autorul de jurnal este un potențial bun conducător de rău, un potrivit Vergilius pentru acest infern. Ca specie moale, însă, cu slabă invenție și subredă structură, jurnalul este postmodern. Lui Cioran duplicitatea asta îi vine de minune, fiindcă el e tot așa. Postmodern prin spiritul sceptic, modern prin nervul exploziv”. Nu putem încheia turul de orizont diaristic fără a semna un lucru mai rar spus despre scrisul dlui Livius Ciocărlie (văzut și el, de-obicei, cu alți ochi): umorul subtil care destinde contururile rîndurilor lui grave: „Lansarea lui Vighiloi. Pune umărul și C.U., pun și eu și obținem rezultatul: vânzare, un exemplar. „Unu, da bun!”, se consolează el. Da, dar noi avem viitor. Mă gîndesc ca, pe urmele lui Camil Petrescu, să-mi trimit scrierile la Vatican, cu specificarea: a se preda, după cincizeci de ani, *Societății culturale Caras-Severin*”. ● DILEMA de început de iunie (nr. 329) are genericul *Persoane secundare*. Cum cronicarul bănuiește că cititorii noștri i-au citit pe colegii din Alea Alexandru, nu va face obișnuita răsfoire, ci va semna o rubrică mică și discretă, aflată în elementul ei la această temă: *Îl / O cunosc pe...* Neobișnuitele dialoguri-portrete pe care Eugen Istodor le scrie număr de număr în pagina 15 (să ne amintim de: *Vanessa Gălbenuș, balerină, Tony Corporalis, tatuator, Alunița Popescu, literă* etc.) sînt cioburi din oglinzile de circ ale lumii noastre de azi și pagini de literatură de bună calitate. În aceeași revistă două poeme de o tulburătoare frumusețe, în pagina 11, „...din polul plus”.

Gafe, greve și rufe spălate la cișmea

Mai multe cotidiene importante au remarcat săptămîna trecută că guvernul a întins prea mult coarda în relația cu Fondul Monetar Internațional. Sintetic - împrumutul de la FMI pe care guvernul conta că e ca și la București ar putea fi amînat sau anulat din cauză că, ignorînd semnalele transmise de reprezentantul în România a FMI, Executivul a hotărît să acorde facilități fiscale unor mari investitori, precum firma Renault, interesați în privatizarea din țara noastră. Cu un timp în urmă ministrul Traian Băsescu, cel care a condus echipa de negociatori a României la întîlnirile cu reprezentanții

LA MICROSCOP

Lustratia femeilor de serviciu

DACĂ va fi dezbătut la timp, adică pînă la viitoarele alegeri, proiectul legii lustratiei, introdus în Parlament de senatorul Constantin Ticu Dumitrescu, va stîrni mult zgomot în lumea politică de la noi.

E îndoielnic însă că vom asista la dezbaterile acestui proiect de lege. El vine tîrziu, dar chiar în ipoteza că ar fi existat acest proiect încă de acum doi ani, nu cred că diferența ar fi fost prea mare. Urișa parodie a reformei și a privatizării care a avut loc în România ani de-a rîndul n-ar fi putut fi împiedicată de o lege a lustratiei, nici dacă ea ar fi fost adoptată chiar din primele luni ale anului 1990. Mecanismele după care funcționa economia românească nu puteau produce decît ceea ce au produs - un capitalism de tip ventuză, luînd de la stat tot ce se putea lua, fără a pune în loc aproape nimic, iar istoria Bancorex spune aproape tot și despre eșecul întreprinderilor statului care au tot luat credite pentru a se pune pe picioare izbutind doar să se afunde într-o situație disperată.

Ca să înțelegi lucruri care acum par simple, că statul nu poate ține în spate la infinit firme care produc puțin și prost sau mult și prost, ori firme care nu se pot acomoda la cererile pieței, ar fi trebuit să existe nu cîteva persoane cu viziune reformistă, ci cîteva zeci de mii de oameni capabili să facă reforma fără să aștepte indicații de la centru. Or, să fim serioși, nu poți face economie de piață gîndind ca în socialismul de la noi, debransat de Occident și cu o viziune managerială care nu trece de poarta fabricii. Casta directorilor de întreprinderi și ai diriguitorilor centralelor care păstureau ramuri întregi din copacul atins de putreziciune al industriei autohtone a intrat în cădere liberă atunci cînd a primit mîna liberă.

Se putea da o lege a lustratiei împo-

triva acestei caste? Sau o lege a lustratiei împotriva funcționarilor din ministere, cărora le era gîndul la reformă doar în visele lor de coșmar? Se putea da o lege a lustratiei împotriva liderilor de sindicat care scoteau muncitorii la grevă, ori de cite ori zumzăia vreun gînd de reformă reală?

În sfîrșit, e bine să nu uităm de votul acordat în '90 FSN-ului, iar la următoarele alegeri PDSR-ului. Se putea da atunci o lege a lustratiei care să-i scoată din competiția politică pe unii dintre cei care fuseseră protagoniștii revoluției televizate?

Acest proiect de lege, care nu îi aparține senatorului Ticu Dumitrescu, ci e rezultatul unei gîndiri colective, poate tulbura opinia publică numai dacă, adoptat de Parlament în forma sa inițială, ar putea pune la index cîteva cariere politice consacrate prin vechimea lor post-decembristă. Altfel, nu-și prea are rost, acum. Ideea că o asemenea inițiativă poate limpezi apele politice din România e o naivitate. Ce se mai poate limpezi acum, cînd politicienii au intrat în febra pre-electorală, în ce măsură un asemenea proiect de lege poate fi întrebuintat, la o adică, drept sperietoare. Probabil că nici asta nu se va întimpla.

La noi, lustratia va fi aplicată atunci cînd nu vor mai fi lustrabili. Sau, dacă ne uităm la uriașa diferență între proiectul lui Ticu Dumitrescu constînd în posibilitatea accesului la dosarele de Securitate și rezultatul acestui proiect, trecut prin Parlament, pînă la această oră, probabil că și lustratia va fi discutată începînd de la păcatele portarilor, de neiertat ale femeilor de serviciu și șoferilor care și-au permis să se asocieze cu înalții funcționari și activiștii și alți posibili lustrabili.

Cristian Teodorescu

FMI, a făcut o declarație prin care îl pune la colț pe reprezentantul Fondului în țara noastră, spunînd că acesta nu e decît un funcționar, care nu poate decide politica guvernului României. Asta fiindcă John Hill, reprezentantul în România al DMI, își exprimase rezerve față de intenția guvernului de a acorda suspensiunile facilității. Acest tip de declarații, bun pentru încondeierea adversarilor politici, pică prost în relațiile cu instituțiile financiare internaționale: „funcționarii” acestora nu-și permit să facă declarații de capul lor, așa cum și-a închipuit vajnicul ministru al Transporturilor. Din nenorocire, la noi plăcerea de a face declarații spectaculoase depășește cu mult conștiința responsabilității acestor declarații, observație valabilă nu numai pentru ministrul Băsescu. Gafa acestuia, care ar fi trebuit corectată, dacă i-ar fi aparținut în exclusivitate, a fost preluată - asumată? - de premier care a declarat cu cîva timp în urmă că neînțelegerile cu FMI s-au rezolvat. Or, iată că ele nu numai că nu s-au rezolvat, ci tînd să se transforme într-o criză primejdioasă pentru România. ● La începutul săptămîinii trecute, editorialiștii citorva ziare au lăsat deoparte criza bancară, criza industriei și feluritele probleme ale vieții politice, pentru a scrie despre evenimentul săptămîinii care se încheie - echipa de fotbal Rapid a cîștigat campionatul. Editorialistul de serviciu la *CURRENTUL*, Cătălin Popa încearcă să găsească, chipurile, o explicație mai largă, de filosofie a politici, pentru o nevinovată plăcere de supporter. Din acest punct de vedere cel puțin, Cornel Nistorescu nu-și ascunde slăbiciunea pentru echipa Rapid. Evident că editorialistul, în general, nu poate ignora fenomene sociale indiferent din ce zonă provin ele. Dar în ce măsură poate fi categorisit ca un fenomen social faptul că o fostă echipă muncitorească, devenită o echipă în care se pompează fonduri și care

nu mai are suporteri decît în București, a cîștigat campionatul României? N-ar fi prima oară cînd, la noi, chestiuni care privesc anumite grupuri sociale, de mici dimensiuni la scara țării, se transformă în probleme naționale, în loc să fie privite la adevărata lor importanță. Totuși e în politica acestor editorialiști un element de gazetărie pozitivă care nu poate fi ignorat. S-a întimplat în România și un fapt cu cîștigătorul cunoscut, iar cîștigătorul are în spate cîteva zeci de mii de susținători. După atîtea greve, după atîtea controverse politice în care nu se poate ști cîștigătorul și după atîtea speranțe și replieri față de acțiunile guvernului și ale președinției, apare și un eveniment limpede, e drept că din lumea fotbalului. Așa că neîncrederea Cronicarului față de cei care au considerat că trebuie să scrie despre echipa Rapid la începutul săptămîinii trecute vine, poate, din ignorarea condiției editorialistului de la noi, excedat de condiția sa de comentator al unor știri indeobște proaste și care își ofera, din cînd în cînd, asemenea momente de vacanță, pentru a-și regăsi puterile cu care trebuie să scrie despre evenimentele indeobște neplăcute pentru opinia publică de la noi. ● De un cinism greu de imaginat sînt însemnările lui Ion Cristoiu, editorializate la *Cotidianul* despre situația refugiaților albanezi care au fugit din Kosovo și care locuiesc în tabere de corturi în țările de lîngă Iugoslavia. Ideea editorialului-reportaj scris de Ion Cristoiu e că se poate trăi relativ omeneste în aceste tabere, cu alte cuvinte refugiații albanezi din Kosovo n-ar fi chiar de plîns fiindcă și-au părăsit casele și nici pentru ce au pătimit în Iugoslavia fiindcă și la noi, spune Ion Cristoiu, oamenii își mai spală rufele cu apa de la cișmele și nu se alimentează potrivit standardelor occidentale. E adevărat, dar nu după ce au fost izgoniți din rosturile lor.

Cronicar

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69;
659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri,
joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1999: 3 luni - 52.000 lei;
6 luni - 104.000 lei; 1 an - 208.000 lei. ISSN 1220-6318

Tipărit la
C&R Graphic S.A.

24 pag - 4.000 lei
La redacție: 3.000 lei